

Έτος Ε΄.

ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ 1877.

Φυλ. Ζ΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ
ΗΜΩΝ ΑΠΟΔΕΙΚΝΥΟΜΕΝΗΣ ΕΚ ΤΩΝ
ΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΑΥΤΟΥ.

Ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι συμβάν τι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἔχει τὰς ρίζας αὐτοῦ εἰς τὰ ἔγκατα τοῦ παρελθόντος. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Λυτρωτὴς τοῦ κόσμου, ὑπῆρξεν ὁ ἐπιθυμητός καὶ ὁ προσδοκώμενος τῶν ἐθνῶν. Αἱ ἐλπίδες τῆς ἀνθρωπότητος καὶ αἱ προαγορεύσεις τῶν προφητῶν μαρτυροῦσιν ὑπὲρ αὐτοῦ· πλὴν ἀνταπεκρίθη εἰς τὴν γενικὴν ταύτην προσδοκίαν τοῦ κόσμου; εἶναι πράγματι ὁ Μηνυτὴς οὗτος τῆς Θείας ἀληθείας, ἥ; οἱ ἄνθρωποι ἔχουσιν ἀνάγκην; κατέχει τρόπον τὴν δύναμιν ἐκείνην τοῦ νὰ καταπραῖνη τὰς τεθλιμμένας συνειδήσεις καὶ νὰ διαχέῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων; Τοιαῦτα εἶναι αἱ σοβαραὶ σκέψεις ἃς δεύομεν νὰ προβάλλωμεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας.

(ΔΗΜΗΤΡΟΣ ΦΥΛ. Ζ΄.)

Ὅπως λύσωμεν αὐτὰς ἃς ἀποτοθῶμεν πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιον Ἰησοῦν, καὶ θέλωμεν ἀκολούθως ἐξικριθῶται ἐὰν ἡ διδασκαλία αὐτοῦ, ὁ ἠθικὸς αὐτοῦ βίος, τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, δικαιολογοῦσι τὰς διαβεβαίωσεις αὐτοῦ.

Ἡ πορεία αὐτῆς δύναται κατ' ἀρχὰς νὰ σῆ; προξενήσῃ θαυμασιῶν ἐντοταίσι εἶναι φυσικὴ καὶ κατ' ἐκείτην ἀκολουθοῦμεν αὐτήν. Ὅπότεν χημικός τις θέλει νὰ ἐξετάσῃ τὴν φύσιν σώματος τινος, χωρίζει αὐτὸ ἐκ τῶν ἐξ ὧν σύγκειται στοιχείων· καὶ ὅταν διὰ τῆς ἀναλύσεως ταύτης μελετήσῃ καὶ ἐξετάσῃ αὐτὰ, προσδιορίζει τὴν οὐσίαν, τὰς ιδιότητας καὶ τοὺς νόμους. Ἐπίσης, ὅπως γνωρίσωμεν πρόσωπόν τι τὸ ὅποιον οὐδέποτε εἶδομεν, ἐρωτῶμεν αὐτὸ τί ἐπιθυμεῖ καὶ πόθεν ἔρχεται. Ἡ συνδιάλεξις μετ' ἀγνώστου τινος εἶναι τὸ μόνον ἀσφαλές μέσον ὅπως γνωρίσωμεν τὸν χαρακτήρα αὐτοῦ. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον πάντα ἀπουσία τοῦ ἀντιδικοῦ αὐτοδικαίου ἀναθεωρεῖται ὅπότεν ὁ κατηγορούμενος παραδίδεται πρὸς φυλά-

ώνων ἐφείλομεν ὅπως ἐνοήσωμεν τὴν πραγματικὴν ἐννοίαν νὰ γνωρίσωμεν ἐπίσης τὴν ἐντύπωσιν ἣν ἐπροξέντησαν εἰς ἐκείνους οἵτινες ἤκουσαν αὐτοὺς ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Σωτῆρος· ἴσως νομίζετε ὅτι αἱ διαβεβαιώσεις οὗται δὲν ἦταν εἰμί εἰκόνας, καὶ ὅτι αἱ Ἀπόστολοι, ἐνεκὸν σεβασμοῦ πρὸς τὸν Διδάσκαλον, ἐμειγαλοποίησαν τὴν ἔκτασιν τῶν διακλήξεων αὐτοῦ. Ὁ Ἰησοῦς ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν τῇ αὐστηρᾷ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως ταύτης; Αὐτὸς τέκνον τοῦ Ἀδάμ, Αἰσιός ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας, Αὐτὸς ὅστις δὲν εἶχε περὶ τὴν κεφαλὴν κλίνας, ἐπίστευεν ἀλλοίως ὅτι ἡ ἐξουσία ἐτέθη ἐπὶ τὸν ὦμον αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ τὸν ὀνομάσουν «Θεὸν ἰσχυρὸν, Πατέρα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, Ἐμμανουὴλ Θεὸς μεθ' ἡμῶν; (1)» Εἰς αἰτούς τοὺς ἔχθροὺς τοῦ Σωτῆρος θέλομεν ἀποταθῆ ὅπως λύσωσι τὴν ἀπορίαν ταύτην. Δὲν θέλομεν ἐκλέξει αὐτοὺς μεταξὺ τοῦ συρφετοῦ οὐλοῦ ὅστις, ὀπότε αὐτὸν Ἰησοῦς ἐκέρυττεν ὅτι ἔχει τὴν δύναμιν νὰ δώσῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ καὶ νὰ τὴν ἀναλάβῃ, ἐκράυγαζε. «Δοιμόνιον ἔχει, εἶνε ἐξω φρενῶν» καὶ ὅστις, ὀπότε αὐτὸν εἶπεν. «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ μου ἐν ἰσμέν», ἐλάμβανε λίθους ἐπὶ τὸν λιθοβολῶσιν, ἀλλὰ θέλομεν ἐκλέξει αὐτοὺς μεταξὺ τῶν νοουμένων τῆς ἐποχῆς του, τῶν νομοδιδασκάλων, τῶν ἀρχιερέων, τῶν ἡγεμόνων, καὶ θέλομεν διεκπεραιώσῃ ἐκ νέου τὴν ἐγκληματικὴν δίκην ἣτις ἐγένετο κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ τοῦ συνεδρίου. Ἡ κοινὴ γνώμη τὸν εἶχε καταδικάσει διότι «ἄνθρωπος ὧρ ἐποιεῖ ἑαυτὸν Θεόν». Ἐμφανίζεται ἐνώπιον τῶν θρησκευτικῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἰσραὴλ. Ὁφείλει νὰ δώσῃ λόγον τῶν λόγων του καὶ τῶν πράξεων του ἐνώπιον περιφανοῦς δικαστηρίου, συγκειμένου ἐκ τῶν λογᾶδων τοῦ ἔθνους· αἱ κατηγορίαι εἶνε ἀόριστοι, αἱ μαρτυρίαι καταστρέφονται, καὶ ὁ Ἰησοῦς δὲν ἀντιτείνει εἰμὴ τὴν σιωπὴν. Ὁ Καϊάφας ἐγείρεται καὶ ἐπικαλεῖται τὴν εἰλικρινεῖαν τοῦ κατηγορουμένου καὶ τὸ σέβας ἔπερ

(1) Ψατας, IX, 5, VII, 14.

χρωσται νὰ ἔγῃ διὰ τὸν ὑπερτάτον Θεόν αὐξοκίζω σε, λέγει, κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος, ἵνα ἡμῖν εἴπῃ εἰ οὐ εἰ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ.» Ἡ ἐρώτησις ἦτο ἐπίσημος· ἡ ζωὴ τοῦ κατηγορουμένου ἐξηρτάτο ἐκ τῆς ἀπαντήσεως. Τί ἀποκρίνεται ὁ Ἰησοῦς; «Ὅ ἐπὶσας· ἀπ' ἄρτι ἐφρασε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμειος, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. . .» Τότε ὁ Καϊάφας διαρηγύει τὰ ἱράτια αὐτοῦ λέγων, ἐβλάσφημοι· τί ἐπι χρεῖαν ἔχετε μαρτύρων; Καὶ ἀποτεινόμενος εἰς τοὺς δικαστὰς λέγει. «Τι ὑμῖν δοκεῖ;» Ἱεροθύται καὶ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι, ἀποκρίνονται ὁμοφώνως. «Ἐνοχος θανάτου, ἀποκρίνονται ὁμοφώνως. «Ἐνοχος θανάτου ἐστί.» Μετὰ τινὰς σιγῆς, ἡ ἀπόφρασις ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐξέπνεεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Ἐπικαλούμαι τώρα τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεώς σου· ὁ Ἰησοῦς, βεβαίωνων ὅτι ἦτο ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, καὶ προσφύρων τὴν ζωὴν του εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἐπισήμου ταύτης διακηρύξεως, ἠθέλησε νὰ εἴπῃ ὅτι ἦτο ἄπλιον πλάσμα καθὼς ἡμεῖς; Ἄ! ἐὰν οἱ ἀπόστολοι, ἐὰν ἡ ἐκκλησία, καὶ ἐὰν πάντες ἡμεῖς ἐπέσαμεν εἰς τὴν ἀποπλάνησιν ταύτην προσφέροντες λατρείαν καὶ προσκύνησιν εἰς τὸ πλάσμα ἀντὶ τοῦ Δημιουργοῦ, τὸ λάθος εἶνε μόνον εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Δὲν ἔφερε τὴν παρηγορίαν καὶ τὸ φῶς ἀλλὰ τὴν ἀπάτην καὶ τὸ σκότος· δὲν εἶνε οἱ ἀπόστολοι οἵτινες εἶχαν δίκαιον νὰ ἐμολογῶσιν τὸ ἄνομά του καὶ ν' ἀποθάνωσιν ὑπὲρ αὐτοῦ· οἱ ἀληθεῖς σφοῖ ὧν ἐφείλομεν νὰ ἐπαινῶσωμεν τὴν διαγωνίαν καὶ τὴν σταθερότητα εἶνε ὁ Ἡρώδης ὁ μυκτηρίσας τὸν Ἰησοῦν ὡς μωρὸν, εἶνε ὁ Καϊάφας ὁ καταδικάσας αὐτὸν ὡς ἐνοχον. Ἀποφανθῆτε μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ συνεδρίου, μεταξὺ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ ἐκλέξατε. Ἐὰν δὲν ἦνα· ὁ ἐνσαρκωθεὶς αἰώνιος Λόγος, ὁ Λυτρωτὴς τοῦ κόσμου, ὁ Βασιλεὺς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, εἶνε τότε ἡ οἰκισ καὶ ἡ ἐνσαρκος μωρία.

Ἡδυνάμην νὰ περιορισθῶ ἐνταῦθα καὶ νὰ

εὐχαριστηθῶ εἰς τὴν φωνὴν ταύτην τῆς ἀνθρώπινου συνειδήσεως, ἣτις δικμαρτιρομένη ἐναντίον τῆς καταδικῆς τοῦ Ἰησοῦ, ἔθετε τὸν σταυρὸν τοῦ Κρανίου ἐπὶ στὴν ἀνάστασιν, εἰς οὐ οὐδεὶς δύναται νὰ τὸν ἀποσπάσῃ καὶ ἐστηλίτευσε ἐνώπιον τῆς κοινῆς γνώμης τὸν Καϊάφας, τὸν Ἡρώδη καὶ τὸν Πλάτων ἀκυρώσασα οὕτω τὴν κρίσιν τοῦ συνεδρίου καὶ συγγέουσα διὰ τῆς ἰδίᾳ ἀποδοκιμασίας τοὺς γένεαστάς καὶ τοὺς φθονεροὺς, τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς δηλαίους. Ἀλλὰ δὲν θέλω νὰ σαξ ἐπιτεθῶ εἰς ἐφοδου, προτιμῶ μᾶλλον νὰ ἐρευνήσῃτε μετ' ἐμοῦ, ἐὰν ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὁ ἠθικός αὐτοῦ βίος ἀνταποκρίνονται εἰς τὰς διαβεβαιώσεις αὐτοῦ ὡς πρὸς τὸ ἄτομόν του, τὴν θέλησιν καὶ τὴν δύναμίν του.

Φιλόσοφος τις ὁ I. Ρουσσώ εἶπε. «Τὸ Εὐαγγέλιον μόνον, ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ, εἶνε πάντοτε βέβαιον, πάντοτε ἀληθές, πάντοτε ἐνιαίον καὶ πάντοτε ὁμοίον ἐν ἑαυτῷ. Ὁ ὁρθὸς λόγος μᾶς ὑπαγορεύει ὅτι συμφέρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους ν' ἀκολουθοῦν τὰ παραγγέλματα αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι ἦτον ὑπεράνω τῶν δυνάμεων των νὰ τὰ ἐφεύρωσιν.» Ἡ μαρτυρία αὐτὴ τοῦ φιλοσόφου τῆς Γενεύης εἶνε πολύτιμος, πλὴν εἶνε ἀνεπαρκής. Ὅλοι αἱ γινόμεναι ἀπόπειραι ὅπως ἀποχωρήσωσι τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ τῆς δογματικῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, ὑπῆρξαν μάταιοι καὶ ἀνευ ἀποτελέσματος. Καθὼς ἰδέει τις ἀπλή δὲν δύναται νὰ χωρισθῇ, ἐπίσης αἱ δύο αὐταὶ διδασκαλαὶ σχηματίζουσι σύνολόν τι ἀδιαρρήτως ἠνωμένον. Δὲν δύναται τις νὰ τὰς χωρίσῃ καθὼς δὲν δύναται τις νὰ χωρίσῃ τὸ ρακίον ἐκ τῆς πηγῆς, τὸς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου ἐκ τοῦ ἡλίου. Ἡ περιοριστικὴ αὕτη μαρτυρία τοῦ Ρουσσώ δέον νὰ γενικευθῇ, καὶ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐφ' ὅλου τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον λέγει διὰ τὰ παραγγέλματα εἶνε ἐπίσης ἀληθὲς διὰ τὰς ὑποσχέσεις· ἐκεῖνο τὸ ὅποιον διαβεβαίονει περὶ τῆς ἠθικῆς τὸ διαβεβαίονει ἐπίσης καὶ διὰ τὴν διδασκαλίαν. Μελετήσωμεν λοιπὸν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος.

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐκπλήττει κατ' ἀρχὰς ὡς πρὸς τὸν λόγον τοῦ Ἰησοῦ εἶνε, ὅτι εἶνε γενικὸς, καὶ τ.ο.υ.τ. ὑπὸ διττῶν ἔποψιν ἀποτεινεται εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς δόκλον τὸν ἀνθρώπων. Ὡς ἐκ τῆς βαυθύτητος καὶ ἀπλότητος αὐτοῦ, εἶνε ἡ τροφή τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ἡμαθῶν, τῶν παίδων καὶ τῶν γερόντων. Εἶνε ὡς ὁ ἐπίοσιος ἄρτος τὸν ὅποιον εὕρισκει τις ἐπίσης ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ πλουτοῦ καθὼς καὶ τοῦ πτωχοῦ. Ἐνῶ ὁ ρήτωρ, ἐφείλων νὰ λαλήσῃ ἐνώπιον δημοσίου συγκειμένου ἐκ διαφόρων ἀνθρώπων, δοκιμάζει μεγίστην δυσκολίαν ὅπως καταστήσῃ τὸν λόγον αὐτοῦ καταληπτὸν εἰς ὅλας τὰς διανοίας τὰς κατορθώνει σπανίως νὰ ἰκανοποιήσῃ, ὁ Ἰησοῦς ὅστις ἐμελλε νὰ ἔγῃ δι' ἀροσάτας τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του καὶ ἐκεῖνους τῶν ἐπερχομένων αἰώνων, ἠδυνήθη νὰ λαλήσῃ γενικὴν γλώσσαν, προσίτην εἰς ὅλα τὰ πνεύματα καὶ φωτεινὴν εἰς ὅλας τὰς διανοίας. Τὸ Εὐαγγέλιον δύναται νὰ ὑπάρχη εἰς τὰς χεῖρας τοῦ γεωργοῦ καθὼς καὶ τοῦ μεγαλιτέρου φιλοσόφου. Τίς δύναται νὰ εἴπῃ τὸ αὐτὸ διὰ τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος ἢ διὰ τὰ συγγράμματα ἐξόχου τινὸς ἠθικολόγου; Οὐδεὶς δύναται νὰ μείνη ἀναίσθητος εἰς τὰς συγκινητικὰς παραβολὰς τοῦ Ἰησοῦ, προπάντων εἰς ἐκείνην τοῦ ἀσώτου υἱοῦ. Ὅποια βιβθότης συλλογισμῶν! Ὅποια ἀπλότης ἐκφράσεων! Ὁ νέος ὁ αἰσθανόμενος τὴν συνείδησιν βεβαρυμένην ἔκ τινος ἀμαρτίας δὲν δύναται νὰ ἀκούσῃ τὴν παραβολὴν ταύτην ἀνευ συγκινήσεως καὶ εὐλογεῖ τὸν Ἰησοῦν ὅτι τὸν ἐδίδαξε νὰ εὕρῃ εἰς τὸν Θεὸν πατέρα τοῦ ὁποῦ αἱ ἀγκάλαι εἶνε πάντοτε ἀνοικταὶ ὅπως δεχθῇ τὸν ἄσωτον αὐτοῦ υἱόν! Ὁχι· οὐδέποτε ὁ ἀνθρώπος ἐλάλησεν ὡς τὸν Ἰησοῦν, διότι ὁ Ἰησοῦς λαλεῖ εἰς τὰς καρδίας ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

Ἐὰν ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος ἀπευθύνεται εἰς ὅλας τὰς καρδίας, ἀποτεινεται ὁσαύτως καὶ εἰς δόκλον τὸν ἀνθρώπων. Τῶντι, αὕτη φωτίζει τὸ πνεῦμα, συγκινεῖ τὴν καρδίαν, ἐπιβάλλεται εἰς τὴν συνείδη-

σιν. Ὑπάρχει εἰς τὸν λόγον τοῦ Διδασκάλου μίγμα τι τρυφερότητος καὶ ἐξουσίας ἥ τις τὴν θέτει ὑπεράνω πάσης ἀνθρωπίνης γλώσσῃς. Ἡ φωνὴ αὐτοῦ εἶνε ἡγῶ τοῦ οὐρανοῦ. Ἀκούων τις αὐτὴν δὲν ἀποπειράται νὰ εἰπῇ ὡς τοῦ; Ἰσραηλίτας ἠνωμένους εἰς τοὺς πόδας τοῦ Σινᾶ «ὁ Θεὸς ἄς μὴ λαλήσῃ εἰς ἡμᾶς διὰ νὰ μὴ ἀποθάνωμεν! (1)» Ἀλλ' αὐθορμήτως λέγει τις μετὰ τῶν μαθητῶν. «Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις.» Παραδείγματα μόνον δύνανται νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ἐκτίμησιν ταύτην.

Μεταξὺ τσοσούτου πλοῦτου δὲν δυσκολεύομαι εἰμὴ ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν. Ἐκαστος λόγος τοῦ Σωτῆρος εἶνε ἡ ἔκφρασις βαθυτάτης καὶ ἀληθοῦς ιδέας, ἀφ' αὐτοῦ τρυφερότητος καὶ ἀπολύτου ἀγιοσύνης. Κι ποῖαν ἔνοιαν νὰ καταστήσω ἐπιφανέστεραν; τὴν πλάτος τοῦ διαλογισμοῦ ἢ τὴν ἀρετὴν ἀπλότητα τῆς ἐκφράσεως; τὸ μεγαλεῖον τοῦ συνόλου ἢ τὴν τελειότητα τῶν καθεκᾶστων; Τί πρῶτον ν' ἀναφέρω; τοὺς ἐνεργητικούς καὶ βραχεῖς ἐκείνους λόγους τοὺς ὁμοιάζοντας τὸν κεραυνὸν, ἢ τοὺς γλυκεῖς καὶ τρυφεροὺς ἐκείνους λόγους τοὺς ὁμοιάζοντας τὴν δρόσον τῆς πρωΐας; Παντοῦ ἡ κηγὴ εἶνε ἐπίσης ἴσοσερᾶ, καθαρὰ, βαθεῖα καὶ ἀνεξάντλητος. Πῶς νὰ ἐκλέξω, ὅπταν τὸ πᾶν εἶνε τέλειον; Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὁ μεγαλοπρεπὴς χαρακτήρ εἶνε ἀδιάλειπτος, συνεχῆς. Ἐδόθη εἰς ἔξοχα τινὰ πνεύματα νὰ φανῶσιν ὑψηλὰ δις ἢ τρίς εἰς τὸν βίον τῶν ὁ Ἰησοῦς ὅμως ὑπῆρξε τοιοῦτος πάντοτε καὶ ἂν ἢ ἕξις δὲν ἠθελεν ἐξασθενήσῃ τὴν ἠθικὴν ἡμῶν εὐαισθησίαν, ἠθελον ἀποδείξει τὸ συνεχὲς τοῦτο ὕψος εἰς ἐκάστην λέξιν τοῦ Σωτῆρος. Πλὴν δυστυχῶς ὁμοιάζομεν τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους οἵτινες, γεννηθέντες εἰς μίαν τῶν γῶν ἐκείνων ἐνθα ἢ φύσει ἐπιδαψίλευσε πάντα τὰ θαυμάσια τῆς, δὲν τὰ θαυμάζουσιν ἀρκούντως διότι τὰ βλέπουσι συνεχῶς.

(1) Ἐξοδ. XX 49.

Ὁ Ἰησοῦς εἶνε βέβαιος περὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Διδάσκων δὲν διατάζει, δὲν ἀμφιβάλλει· σπανίως λαμβάνει τὸν κόπον ν' ἀνασκευάσῃ τὰς ἀντιρρήσεις· ἐπιβεβαιοῖ τὰς ὑψηλοτέρας θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀληθείας μετὰ τῆς αὐτῆς βεβαιότητος ἣν θέτομεν ἐκρᾶζοντες μαθηματικῶν τι ἀξίωμα. Ἡ ἀρετηρὶς τῆς θαυμασίου ταύτης πεποιθήσεως συνίσταται εἰς τὴν βεβαιότητα ταύτην. Ἐγὼ εἰμὶ ἡ ἀλήθεια. Ὅταν ὁ Ἰησοῦς διαφωνῇ πρὸς τὰς προσυνηλημένας γνώμας καὶ ἐπιβάλλῃ σιωπὴν εἰς τὰ ζωηρότερα πάθη, τότε συνοδεῖει τὰς μᾶλλον παραδόξους διαβεβαιώσεις ἐξ ἐνὸς ἀπλοῦ αἰτίου καὶ τὰς δυσκολότερας διαταγὰς πρὸς ἐκπλήρωσιν ἐξ ἀπλῆς ὑποσχέσεως. «Μακάριοι οἱ πενθοῦντες ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. Ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστὶ καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος πνεῦμά ἐστι.» Ἡ βεβαιότης αὕτη τῆς κατοχῆς τῆς ἀληθείας ἣν ἔχει ὁ Ἰησοῦς, τὴν διατηρεῖ ὡς πρὸς τὴν καταστρεπτικὴν ἐκείνην ἐνέργειαν ἣν ὁ καιρὸς ἐξασκεῖ ἐφ' ὅλων τῶν δημιουργηθέντων πραγμάτων. «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρελθῶσιν.» Ὁ Ἰησοῦς, ἀποκορύβων κατὰ μέτρον τὰς προλήψεις τοῦ αἵωνος αὐτοῦ καὶ ὅλων τῶν αἰώνων, ἐπιβάλλων σιωπὴν εἰς τὴν στασιασμὸν τοῦ λόγου καὶ τῆς καρδίας, ἀναπτύσσει τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἣν ἔθετεν ὁπότεν ἐπέπληττε τὴν ἐξαγριωθεῖσαν θάλασσαν λέγων πρὸς αὐτήν «Σιώπα.» Ὅποια ὀξύνοια, ὅποια διορατικότης εἰς τὰς ἀπαντήσεις αὐτοῦ! Πῶς ἠξέυρει νὰ διαφεύγῃ ἐκείνους οἵτινες θέλουν νὰ τὸν ἐξαπατήσουσιν διὰ τῶν λέξεων, νὰ τὸν θέσουσιν εἰς ἀντίφασιν μετὰ τοῦ ἑαυτοῦ του, ἢ νὰ τοῦ ἀποσπάσουσιν διὰ ἀδήλων τινὰ ἀντίθετον εἰς τὴν ἀκαμπτον αὐτοῦ δικαιοσύνην ἢ εἰς τὴν συμπαθῆ αὐτοῦ εὐσπλαγχνίαν. Ἡ μοιγαλίς σύρεται ἐνώπιόν του ὑπὸ τῶν Φαρισαίων, οἵτινες ἦσαν μᾶλλον ἐχθροὶ τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ, ἢ τις τοὺς καταδικάζει, ἢ ζηλότυποι τῶν δικαιωμάτων

τῆς περιουρηθείσης ἠθικῆς. Θέλουν νὰ τὸν καταστήσουσιν νὰ ἦναι ἡ ἀκαμπτος δικαστὴς ἢ ὁ συνεργὸς τοῦ ἐγκλήματος. «Διδάσκαλε, αὕτη ἡ γυνὴ κατελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιγευμένη» ἐν δὲ τῷ νόμῳ Μωσῆς ἡμῖν ἐνετείλατο τὰς τοιαύτας λιθοβολεῖσθαι· οὐ οὖν τί λέγεις; — Τί μέλλει ν' ἀποκριθῇ ὁ Ἰησοῦς; Θέλει διατάζει τὴν τρομερὰν ταύτην ποινήν ἢ; ὁ ἴδιος λαὸς μέλλει νὰ ἦναι ὁ ἐκτελεστής; Ἡ, καταπατῶν τὴν ἱερὸν θεσμὸν τοῦ γάμου, θέλει ἀνοίξει τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰς τὴν ἀκαθαρσίαν; «Ὁ δὲ Σωτὴρ κάτω κύψας τῷ δακτύλῳ ἔγραψεν εἰς τὴν γῆν ὡς δὲ ἐπέμενον ἐρωτῶντες αὐτὸν, ἀνακύψας λέγει πρὸς τοὺς κατηγόρους» Ὁ ἀναμάρτητος ἡμῶν πρῶτος τὸν λίθον ἐπ' αὐτῇ βαλέτω. «Καὶ πάντες, ἀκούσαντες τοὺς λόγους τούτους, καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχομένοι, ἀπῆρχοντο.» Ὁ Ἰησοῦς ἔμεινε μόνος ἐν τῷ ναῷ μετὰ τῆς γυναικὸς ἣτις ἐπερίμενον ἐκ τοῦ Δικαίου τὴν ἀπόφασιν ἣν ἀμαρτωλοὶ δὲν ἐτόλμησαν νὰ προσφέρουσιν — Οὐδεὶς σὲ κατέκρινεν, εἶπε πρὸς αὐτήν. — Οὐδεὶς, Κύριε. — Οὐδὲ ἐγὼ σὲ κατακρίνω· πορεύου καὶ μηκέτι ἁμάρτανε. Τοιοῦτοτρόπως, χωρὶς νὰ προσβάλλῃ τὴν ἀγιότητα τῆς ἠθικῆς καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ, ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν θεῖαν αὐτοῦ ἀποστολήν· ἐξήγειρε τὰς συνειδήσεις ἐσυχώρησεν. Ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἦλθεν ὡπως ζητήσῃ καὶ σῶσῃ τὸ ἀπολωλὸς, (1)

Πλὴν οἱ ἐκ κακῆς πίστεως ἀντίπαλοι δὲν ὁμολογοῦσι τὴν ἡτταν αὐτῶν ἀλλ' ἐπανέρχονται μετὰ περισσοτέρας λύσεως ἐναντίον αὐτοῦ. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Σωτῆρος ὁμοιάζουσιν ὡς τὰ κύματα τῆς Τιβεριάδος, ἃτινα πρὸς στιγμὴν κατευρασθέντα ἐγείρονται ἐκ νέου ἀγριώτερα Ὑπῆρχον τότε παρὰ τοῖς Ἑβραίοις δύο πολιτικὰ κόμματα ἀντίπαλα ἀνάμεσόν των, διότι ὤρμωσαν ἐκ δύο ἀντιθέτων ἀρχῶν· οὗτοι ἦσαν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Ἡρωδιανοὶ. Οἱ μὲν πρῶτοι ἐπεθόμουν τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐμίζουσαν τὸν

(1) Ἰωαν. VIII 4, 12.

βαρὺν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων· οἱ ἑταροὶ τοῦ Ἡρώδου, ἀπεναντίας, λησμονοῦντες ὅτι ἦσαν ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, ἐδέχθησαν αἰσχροῦς τὴν ξένην κυριαρχίαν καὶ ἠσπάζοντο δουλικῶς τὴν χεῖρα ἣτις τοὺς κατέθυλιβε. Διαλλαχθέντες πρὸς στιγμὴν ἐνεκιν τοῦ κίνου μίσους ἢ ἔτρεφον πρὸς τὸν Σωτῆρα, ἐρχόνται μαζὺ ὅπως τῷ προτείνουσιν ἀπέναντι τοῦ λαοῦ τὴν ἐπίβουλον ἐρώτησιν τοῦ φόρου. «Διδάσκαλε, λέγουσιν, οἶδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός, οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων· εἶπε οὖν ἡμῖν. Τί σοὶ δοκεῖ; ἔξοστι δοῦναι κηνσον Καίσαρι, ἢ οὐ;» Ἡ παγίς, ὡς βλέπετε, ἦτο τεχνικὴ, διότι ἐὰν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς σιωπήσῃ ἐπὶ τοῦ ἀκανθώδους τοῦτου ζητήματος, ἢ φῆμὴ τῆς σοφίας του κλονίζεται, ἐὰν ἀποφανθῇ βεβαιωτικῶς γίνεται ὑποπτος εἰς λαὸν δυστυχῆ, χάνει τὸν Ἰσραηλιτικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα καὶ κατατάσσεται μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οἵτινες προσπίπτουσιν ἐνώπιον τῆς πρώτης κατακτητικῆς ἐξουσίας· ἐὰν ἀπαντήσῃ ἀρνητικῶς πίπτει ὑπὸ τὸν καταδιωγμὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν δειλῶν αὐτῆς ὀπιδῶν· δὲν εἶνε πλέον εἰμὴ δημοκράτος σπεύρων τὴν διχόνοιαν καὶ τὴν ταραχὴν. Τί θέλει πράξῃ λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς; «Τί μοι πειράζετε, ὑποκριταί, λέγει αὐτοῖς, ἐπιδείξατέ μοι τὸ νόμισμα τοῦ κηνσου. Οἱ δὲ προσήνεγκον αὐτῷ δηνάριον καὶ λέγει. Τίνος ἢ εἰκὼν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή. Λέγουσιν αὐτῷ Καίσαρος. Τότε λέγει αὐτοῖς· Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ.» Τοῦτέστι πληρώσατε τὸν φόρον, ἀλλ' ἐσθε πάντοτε Ἰσραηλίται, καθυποβλήθητε πλὴν ἐντὸς τῶν ὀρίων τὰ ὅποια χεράττει ἡ θρησκευτικὴ συνειδήσις· δεχθῆτε τὰ καθεστῶτα, πλὴν ἀφήσατε εἰς τὸν Θεὸν τὴν κυριαρχίαν τῶν ψυχῶν ὑμῶν. Ὅποια ὑψηλὴ σοφία! καὶ πόσον ἡ γλώσσα αὕτη ἀρμόζει καλῶς εἰς τὸ στόμα ἐκείνου ὁστις εἶπεν. «Ἡ βασιλεία μου δὲν εἶνε ἐκ τοῦ κόσμου τούτου!»

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον μᾶς προξενεῖ εἰσέτι

καρδίας σας;» Τί εἶνε εὐκολώτερον ἢ νὰ εἶπω αἱ ἁμαρτίαι σου εἶνε συγχωρημέναι, ἢ νὰ εἶπω, σηκώθητι καὶ ἔπαρε τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει; Ἄλλ' ἵνα γνωρίσητε ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ συγχωρῇ ἁμαρτίας· «Ἐγείρε, λέγει, εἰς τὸν παραλυτικόν, τὸν κράββατόν σου καὶ ὑπάγε εἰς τὸν οἶκόν σου.» Καὶ παρευθὺς αὗτος ἠγέρθη καὶ ἐξῆλθεν ὑγιὲς ἐνώπιον ὄλων. Οἱ γραμματεῖς ἐμεινάν συγκεχυμένοι ἄλλ' οὐχὶ πεπεισμένοι, διότι ἡ ἀπιστία αὐτῶν ἦτον μᾶλλον ἐλάττωμα τῆς καρδίας παρά ἐλάττωμα τοῦ πνεύματος. Τοιούτοτρόπως ὁ Ἰησοῦς ἐθεράπευσε τὸ σῶμα, καθὼς εἶχε θεραπεύσει καὶ τὴν ψυχὴν ἀπεστόμωσε συγχρόνως τὴν ἀπιστίαν καὶ ἀπέδειξε τὴν ἀλήθειαν· ἔδωκεν ἐν δειγμάτων τῆς ἐξουσίας του ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ ἔθεσε τὴν δύναμιν του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀγάπης του.

Ἔνα τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ προσφέρουσι τὸ παράδειγμα τοῦτο· πάντα ἀποδεικνύουσιν ἐν αὐτῷ ἂν τι ὑπεράνθρωπον, πεπρωτισμένον διὰ θείας δυνάμεως, ἀνατρέχων πάντοτε εἰς τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ, μὴ καταστρέφων τὰς συνέπειας τῆς ἁμαρτίας εἰμὴ ὅπως θεραπεύσῃ τὴν ἴδιαν ἁμαρτίαν· πάντα ἔχουσι ἐφαρμογὴν βαθείως πνευματικῆν.

Μικρὸν τι σκάφος, φέρον τὸν Ἰησοῦν καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, κλυδωνίζεται ὑπὸ τῶν ἀνέμων ἐπὶ τῆς Τιβεριάδος, καὶ ἐνῶ τὰ κύματα ἐπαπειλοῦν νὰ τοὺς καταβυθίσουν, ὁ Διδάσκαλος κοιμᾶται. Ἐντρομοὶ, οἱ μαθηταὶ ἐγείρουσι τὸν Ἰησοῦν λέγοντες. «Ἐπιστάτα, ἐπιστάτα, ἀπολλύμεθα.»—«Ὁλιγόπιστοι, ποῦ ἐστὶν ἡ πίστις ὑμῶν! λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐπιτιμήσας τῷ ἀνέμῳ καὶ τῷ κλύδωνι τοῦ ὕδατος, ἠ τρικυμία παρευθὺς ἔπαυσε καὶ ἐγένετο γαλήνη. Καθουαχάζει οὐ μόνον τὰ ἐξαγριωθέντα κύματα, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὴν ψυχὴν τῶν ἀποστόλων καὶ τὸ θαῦμα τοῦτο ὑπερ ἐπιβεβαίωσι τὴν δύναμιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώ-

που, θέλει εἶνε διὰ παντός διδασκαλία σωτηριώδης διὰ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. (1)

Τίς δὲν ἀναγνωρίζει ἐν τῷ κλυδωνίζομένῳ τούτῳ σκάφει τὴν εἰκόνα τῶν παθῶν καὶ τῶν τρικυμιῶν τῆς ζωῆς; Ποῖον εἶνε τὸ τέκνον τοῦ Θεοῦ τὸ ὄποιον, καὶ τοὶ λυπούμενον διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῆς πίστεώς του, δὲν ἔμαθε, διὰ τοῦ γεγονότος τούτου νὰ λέγῃ· «Ὁ Θεὸς Κυβερνήτης εἶνε μετ' ἐμοῦ· οἵποιαι καὶ ἂν ἦναι αἱ δοκιμασίαι τῆς ζωῆς ἢ οἱ πειρασμοὶ τοῦ κόσμου τούτου, ἢ ταραχὴ τοῦ πνεύματός μου ἢ ἡ θλίψις τῆς καρδίας μου, ὁ Σωτὴρ μου δὲν θέλει με ἐγκαταλείψει, καὶ τὸ τελευταῖον κύμα θέλει με ὀδηγήσει εἰς ἀσφαλῆ λιμένα.»

Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ ἕτερον παράδειγμα τῆς ζωογόνου ἰσχύος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Φοβούμενος μήπως ἀλλοιωθῶ τὴν εὐγλωττον ἀπλότητα τῆς διηγήσεως ταύτης ἀφηγοῦμενος αὐτὴν, θέλω σᾶς τὴν ἀναγνώσω ὅπως ὑπάρχει ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐληλυθῆσαν πρὸς τὰς περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίαν, ἵνα παραμυθησῶνται αὐτὰς περὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν. Ἡ οὖν Μάρθα ὡς ἤκουσεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἔρχεται, ὑπήντησεν αὐτῷ. Μαρία δὲ ἐν τῷ οἴκῳ ἐκαθίστο, εἶπεν οὖν ἡ Μάρθα πρὸς τὸν Ἰησοῦν, Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, ὁ ἀδελφός μου οὐκ ἂν ἐτεθνήκει· ἀλλὰ καὶ νῦν οἶδα ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν Θεόν, δώσει σοι ὁ Θεός· λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Ἄναστήσεται ὁ ἀδελφός σου· λέγει αὐτῷ Μάρθα· Οἶδα ὅτι ἀναστήσεται, ἐν τῇ ἀναστάσει ἐν τῇ ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ· εἶπεν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἀν ἀποθάνῃ ζήσεται· καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα· πιστεύεις τοῦτο; λέγει αὐτῷ, Ναί, κύριε· ἐγὼ πεπίστευκα, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος. Καὶ ταῦτα εἰποῦσα ἀπῆλθε, καὶ ἐφώνησε Μαρίαν τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς λέθρα, εἰποῦσα· Ὁ διδάσκαλος πάρεστι καὶ φωνεῖ σε, ἐκείνη ὡς ἤκουσεν, ἐγείρεται ταχὺ καὶ

(1) Λουκ. VIII. 24.

ἔρχεται πρὸς αὐτόν. Οὐπω δὲ ἐληλυθῆαι ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν κόμην, ἀλλ' ἦν ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ὑπήντησεν αὐτῷ ἡ Μάρθα. Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι οἱ ὄντες μετ' αὐτῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ παραμυθούμενοι αὐτὴν, ἰδόντες τὴν Μαρίαν ἔτι ταχέως ἀνέστη καὶ ἐξῆλθεν, ἢ κολούθησαν αὐτῇ λέγοντες ὅτι ὑπάγει εἰς τὸ μνημεῖον, ἵνα κλαύσῃ ἐκεῖ· ἢ οὖν Μαρία ὡς ἦλθεν ὅπου ἦν ὁ Ἰησοῦς, ἰδοῦσα αὐτόν, ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, λέγουσα αὐτῷ, Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανέ μου ὁ ἀδελφός· Ἰησοῦς οὖν ὡς εἶδεν αὐτὴν κλαίουσαν, καὶ τοὺς συνελθόντας αὐτῇ Ἰουδαίους κλαίοντας, ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι, καὶ ἐτάραξεν ἑαυτόν, καὶ εἶπε· Ποῦ θεῖκατε αὐτόν; λέγουσιν αὐτῷ, Κύριε, ἔρχου καὶ ἴδε· ἐδάκρυσεν ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι· Ἰδε πῶς ἐφίλει αὐτόν· τινες δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον· Οὐκ ἰδύνατο οὗτος, ὁ ἀνοήσας τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, ποιῆσαι ἵνα καὶ οὗτος μὴ ἀποθάνῃ; Ἰησοῦς οὖν, πάλιν ἐμβριμώμενος ἐν ἑαυτῷ, ἔρχεται εἰς τὸ μνημεῖον· ἦν δὲ σπήλαιον καὶ λίθος ἐπέκειτο ἐπ' αὐτῷ· λέγει ὁ Ἰησοῦς· Ἀρατε τὴν λίθον, λέγει αὐτῷ ἡ ἀδελφὴ τοῦ τεθνηκότος Μάρθα· Κύριε, ἦδη ἔχει τεταρταίος γὰρ ἐστὶ· λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Οὐκ εἶπὸν σοι, ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς, ὄψει τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ; ἦραν οὖν τὸν λίθον, οὗ ἦν ὁ τεθνηκώς, καί μενος. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἤρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω, καὶ εἶπε, Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι ὅτι ἤκουσάς μου, ἐγὼ δὲ ᾔδειν ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις· ἀλλὰ διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα εἶπον, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι σὺ με ἀπέστειλας, καὶ ταῦτα εἰπὼν, φωνῇ μεγάλῃ ἐκραύγασε, Λαζαρε, δεῦρο ἐξω· καὶ ἐξῆλθεν ὁ τεθνηκώς, δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας χειρίαις, καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ σουδαρίῳ περιεδέδοτο· λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Λύσατε αὐτόν, καὶ ἄρατε ὑπάγειν. (1)

Ὁποῖος ἀμίμητος χαρακτήρ ἀληθείας ἐν τῷ διηγήματι τούτῳ! Πόσον εἶνε φυσικοὶ καὶ ἀληθεῖς οἱ λόγοι οὗτοι τῶν ἀδελφῶν τοῦ Λαζάρου. «Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, ὁ ἀδελφός

(1) Ἰωαν. XI. 19.

μου οὐκ ἂν ἐτεθνήκει!» Καὶ πόσον ἡ τρυφερά αὐτῶν μορφή, ἡ θλιβερά αὐτῶν λύπη συμφωνοῦσι μετὰ τὰς διαθέσεις ἐκείνων οἴτινες διατελοῦν ἐν τῷ πένθει! Ὅποιοι λεπτοὶ χρωματισμοὶ μεταξὺ τῶν χαρακτήρων τῆς Μάρθας, τῆς Μαρίας καὶ τῶν παρευρισκομένων! Ἡ Μάρθα ἔσσει μεριμνώσα, ἡ Μαρία ἔσσει εὐπειθής, τὸ πλῆθος ἔσσει ἀχάριστον καὶ μὴ ἀναφέρον τὰς ἀρχαίας εὐεργεσίας τοῦ Ἰησοῦ εἰμὴ ὅπως τὸν κακίση διότι δὲν παρέχει νεάς!

Δὲν ἠξέξω τι ὀφείλω νὰ σημειώσω εἰς τὴν διήγησιν ταύτην, τὴν τρυφερότητα τοῦ Ἰησοῦ ἢ τὴν παντοδυναμίαν αὐτοῦ, τὴν ἀπλότητα ἢ τὸ μεγαλεῖον τῶν λόγων του. Ὀφείλω νὰ σᾶς λαλήσω περὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ δακρύων, ἅτινα μοὶ ἀποκαλύπτου ἀδελφὸν, ὅστις μᾶς διδαι τὸ δικαίωμα νὰ κλαίωμεν χωρὶς νὰ παραλείψωμεν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα; Ὀφείλω νὰ σᾶς εἶπω, ἀκούων τὸν λόγον τοῦτον. «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἀν ἀποθάνῃ ζήσεται» ὅτι οὐδέποτε ἀνθρωπος ἐλάλησεν ὡς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὅτι τὸ μόνον συμπέρασμα τὸ ὄποιον δύναμαι νὰ ἐξάξω εἶνε νὰ ἐπαναλάβω μετὰ τῆς Μάρθας «Σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ»· Τί δύναται ν' ἀντιτείνῃ ὁ ἀπίστος ἐνώπιον τοῦ τεμαχίου τούτου τοῦ Εὐαγγελίου; Δὲν εἶνε εὐκολώτερον νὰ πιστεύσῃ τις εἰς τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς ἐγέρσεως τοῦ Λαζάρου παρά ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς καλῆς πίστεως τοῦ αὐτόπτου μάρτυρος ὅστις διηγείται αὐτό; Οὕτως ἐφευρίσκει τις, καὶ δὲν εἶνε εὐκολὸν νὰ διακρίνωμεν τὸ ἀληθὲς ἐκ τοῦ ψευδοῦς; Θέλετε παραδεχθῆ συνωμοσίαν εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος ἡ Μάρθα, ἡ Μαρία, ὁ Λαζάρος καὶ προπάντων ὁ Ἰησοῦς Χριστός; ἢ προστρέχων εἰς γελοίας διασαφήσεις, θέλετε εἶπει ὅτι ὁ Λαζάρος δὲν ἦτο ἀποθαμμένος, καὶ ὅτι ὁ ἄρρ εἰσερχόμενος ἐν τῷ σπηλαίῳ, τὸν ἀπέλλαξεν ἐκ τῆς ληθαργίας περὶ τῆς οἰκίας ὁ Ἰησοῦς, ἦτο ἤδη πληροφωρημένος;

Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ὁ Ἰησοῦς κατεῖχε πλήρη ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς φύσεως· ἔκαμψεν

αὐτὴν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἡθικοῦ αὐτοῦ μεγαλείου, καθὼς ἡ τρικυμία κάμπτει τὸν καλαμὸν· μετεχειρίσθη αὐτὴν ὡς ὁ ἵππευς μεταχειρίζεται τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου, ὁ πλοίαρχος τὸ πηδάλιον πρὸς ἐδηγίαν τοῦ πλοίου. Ἀφοῦ ἠδυνήθη νὰ εἰπῇ εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ «Πορευθέντες ἀπαγγείλατε Ἰωάννη ὃ εἶδετε καὶ ἤκούσατε ὅτι τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, χωλοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται, κωφοὶ ἀκούουσι, νεκροὶ ἐγείρονται, πτωχοὶ εὐαγγελίζονται», ἄγγελος ἠδυνήθη ἐπίσης νὰ εἰπῇ ἐκ περιτροπῆς πρὸς τὴν Μαρίαν Μαγδαληνὴν κλαίουσαν πλησίον τοῦ μνημείου «Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ νεκρῶν; οὐκ ἔστιν ὧδε ἀλλ' ἠγέρθη.» Ἄδελφοί μου, ἄγγελος ἀνήγγειλε τὴν χοροποιάν ταύτην εἰδῆσθαι καὶ ὁ κόσμος τὸ ἐπίστευσε, καὶ ἡμεῖς τὸ πιστεύομεν ἐπίσης· ἄνευ τούτου, δὲν θὰ ὠνομαζόμεθα χριστιανοί, ἡ δὲ προσδοκία ἡμῶν περὶ μελλούσης ἀναστάσεως θὰ ἦτο ἀβάσιμος καὶ περιττή.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ δώσω πέρας εἰς τὴν ἀγόρευσιν ταύτην, ἐπιτρέψατέ μοι, νὰ λαβῶ ἐπιθετικὴν θέσιν ὡς πρὸς τοὺς ἀπίστους· ἐκείνους τῶν ὁποίων καταπολεμῶ τὰς ἀρνητικὰς δοξασίας· ἀφήσατέ με ν' ἀποκρούσω τὴν κατηγορίαν τῆς εὐπιστίας ἢ ἐξακοντίζουσιν ἐναντίον ἐκείνων οἵτινες, ὑποτεταγμένοι εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, δὲν παραιτοῦνται διὰ τοῦτο τῶν δικαιοματίων τοῦ ὀρθοῦ καὶ τοῦ δικαίου. Ἐπὶ πολλὸν καιρὸν ὁ χριστιανισμὸς ἐπεριορίσθη ἀμυνόμενος, σήμερον χρεωστὲ νὰ προσβάλλῃ. Ἀρκούντως ἀπέδειξε τὴν δυνάμιν του, οἱ δὲ ἀντίπαλοι αὐτοῦ τὴν ἀδυναμίαν των, ὅπως ἔχη τὸ δικαίωμα, οὐ μόνον ν' ἀπωθήσῃ τὴν ὕβριν καὶ τὴν χλεύην, ἀλλὰ ν' ἀποκαλύψῃ τὴν μωρίαν καὶ τὴν κακὴν πίστιν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Ἐὰν ἡ πίστις ἦναι ἀσπίς δι' ἐκείνους οἵτινες τὴν κατέχουσιν, αὕτη θέτει ἐπίσης εἰς τὰς χεῖράς των τὸ ξίφος τοῦ Πνεύματος, ὅπερ δὲν χρεωστὲ νὰ κοιμᾶται διηνεκῶς ἐντὸς τῆς θήκης. Πιστεύομεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀποθανὼν ἐπανήλθεν εἰς τὴν ζωὴν, καὶ λέγομεν μάλιστα ὅτι δὲν ἠδύνατο

νὰ γίνῃ ἄλλως, ὅτι ἀφοῦ ὑπέβη, εἰσῆλθεν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὅτι οἱ θετικοὶ τοῦ θανάτου δὲν ἠδύνατο νὰ δεσμεύσωσι τὸν Κύριον τῆς ζωῆς καὶ ὅτι τὸ γεγονός τοῦτο εἶνε δυνατόν, πραγματικὸν καὶ εὐλογον, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶνε Κύριος ἀπολυτός, δίκαιος καὶ φιλόανθρωπος. Ἐπικροτοῦντες εἰς τὸν λόγον τοῦ Πασχάλ «πιστεύω εἰς μάρτυρας οἵτινες ἠξέουρον ν' ἀποθάνουν» δεχόμεθα τὴν μαρτυρίαν τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐκείνην τῆς ἱστορίας. Ἀλλ' ὑπάρχει τί περισσότερον· αἰσθανόμεθα ὅτι ζῆ ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς τοῦ ὁποίου οὐ μόνον λατρεύομεν τὴν μνήμην ἀλλ' ἀγαπῶμεν καὶ τὸ πρόσωπον. Σεῖς δὲ οἵτινες ἀρνεῖσθε, τί λέγετε; τί πιστεύετε; τί πράττετε; Εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας εἶπετε «ὅτι οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐκλεψαν τὸ σῶμα αὐτοῦ» καὶ ἐδιεφθίρατε τοὺς φύλακας τοῦ τάφου ὅπως διαδώσητε τὴν ἐκτακτὴν ταύτην εἰδήσιν σύροντες εἰς τὰ δικαστήρια τοῦ μαθητᾶς τοὺς κηρύττοντας ἐνώπιον τοῦ κόσμου καὶ ἐνώπιον τῶν φονέων τοῦ Σωτῆρος ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀνεστήθη! Ἐμαστιγώσατε αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀπηγορεύσατε νὰ διαφημίωσι τὴν ἀλήθειαν ταύτην! Βραδύτερον εἶπατε, διὰ τῆς γραφίδος τοῦ Κέλσου, τοῦ Πορφυρίου, τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦτο μάγος καὶ ἐθανατώσατε τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸ ὄνομά του! Βραδύτερον ἀκόμη, ἀποφεύγοντες τὰ μισητὰ μέσα ὅπως μεταχειρισθῆτε τὰ γελοῖα, ἠρνήθητε τὴν ἱστορίαν καὶ ἀποκατεστήσατε τὴν ἀνθρωπότητα, ἣτις λησμονεῖ τὴν ἐπαύριον ἐκείνη ὅπερ ἔπραξε τὴν προτεραίαν, ἀναίσθητον καὶ μωρὰν! Εἰσθε ἄνθρωποι κακῆς πίστεως καὶ ἀποκρούομεν τὴν κατηγορίαν τῆς ὑποκρισίας ἢ ἀδιαλείπτως ἐξακοντίζετε ἐναντίον εἰλικρινῶν ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων ὁ ἡθικὸς βίος ταπεινώνει τὴν ἀλαζονειάν σας καὶ καταδικάζει τὴν ἀνηθικότητά σας! Ναί, εἰσθε ὑποκριταί, διότι λαμβάνετε εἰσέτι ἐν ὄνομα τὸ ὁποῖον ὄφειλε νὰ σᾶς κάμῃ νὰ ἐρυθριάτε, καὶ διότι εἰς ὅλας τὰς πράξεις τοῦ βίου σας ὁμολογεῖτε μίαν θρησκείαν τῆς ὁποίας ἀρνεῖσθε τὴν ἀλήθειαν. . . . Πλὴν

μοὶ φαίνεται ν' ἀπὸ φωνῆς ἐσωτερικᾶς νὰ διαμαρτύρωνται ἐναντίον τῶν λόγων μου καὶ νὰ λέγωσι. Δὲν ἀρνούμεθα οὔτε τὴν ἱστορίαν, οὔτε τὸ Εὐαγγέλιον, οὔτε τὴν πραγματικότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὔτε τὴν εἰλικρινειάν σας, πλὴν μόνον ἀμφιβάλλομεν! — Πλὴν περὶ τίνος ἀμφιβάλλετε; Ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀποτέλεσμα ἄνευ αἰτίας; Ἀλλ' εἶνε ἀνάγκη τοῦ πνεύματός σας νὰ πιστεύητε εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Ἐρωτῶ λοιπὸν, ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία, ἤθουσαν τὸ ἱστορικὸν γεγονός τὸ μᾶλλον σπουδαῖον τῶν χρονικῶν τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν χάνει τὴν ποιητικὴν αὐτῆς ἀρχὴν, χάνων τὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ; Ἀμφιβάλλετε περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ ὅστις ἐνήργησε τὸ θαῦμα τοῦτο; Πλὴν ἡ δύναμις αὕτη ἐκδηλοῦται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν εἰς τὰ θαύματα τῆς δημιουργίας. Ἀμφιβάλλετε περὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ὅστις σᾶς ἐπεφύλαξε τὸ θαῦμα τοῦτο ὅπως εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν ψυχὴν ὑμῶν ἢ ἐλπίς μελλούσης ἀθανασίας; Ἀλλὰ, ταλαίπωροι δοῦλοι τῆς θλίψεως καὶ τῆς ἀμαρτίας, τί θὰ εἴσθε ἄνευ τῆς ἐλπίδος ταύτης, καὶ πῶς ἠθέλετε δυνηθῆ ἄνευ αὐτῆς; νὰ ὑπομείνητε τὸ βαρὺ φορτίον τῆς ζωῆς; Δὲν ἐννοεῖτε; Ἐὰν ἀόρατος χεὶρ δὲν ἤρχετο ὅπως κυλίσει τὸν λίθον τοῦ μνημείου ἐνθα ἀνεπαύστο τὸ σῶμα τοῦ Ἐπιθυμητοῦ τῶν ἐθνῶν, θὰ εἴσθε τὸ παίγιον ἀδυσωπῆτος εἰμαρμένης καὶ δὲν ἤθελεν ὑπάρχει πλέον ἐν τῷ Θεῷ οὔτε δικαιοσύνη, οὔτε ἀγάπη. Ἄχ! ἐὰν θέλετε εἰλικρινῶς νὰ πιστεύσητε, μὴ ζητήτε νὰ διαφύγητε τὴν πίστιν διὰ τῆς λήθης τοῦ ἑαυτοῦ σας καὶ τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν τῆς διανοίας σας καὶ τῆς καρδίας σας! Μὴ θορυβῆσθε ἕνεκεν τῶν βιωτικῶν μεριμῶν καὶ τοῦ ματαίου θορύβου τοῦ κόσμου. Ζητεῖτε τὴν ἀλήθειαν, καὶ προκάντων παρακαλεῖτε τὸν Θεὸν τοῦ ὁποίου δὲν δύνασθε ν' ἀρνηθῆτε οὔτε τὴν δυνάμιν οὔτε τὴν ἀγαθότητα. Εἶνε ὁ κοινὸς πατὴρ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐὰν ὑμεῖς οἵτινες εἴσθε πονηροὶ, ἠξέουρετε νὰ διδτε ἄρτον εἰς τὰ τέκνα σας, πολλῶ μᾶλλον

ὁ Θεὸς θέλει σᾶς χορηγήσει τὸ πνεῦμα του, ὅπως διαχέῃ εἰς τὰς ψυχὰς ὑμῶν τὴν γλυκεῖαν ἐκείνην χαρὰν ἣτις μᾶς ἐπιτρέπει νὰ περιμένωμεν τὴν αἰώνιον μακαριότητα. Ἀμήν. (*)

A. Κουρριάκης.

ΠΕΡΙ ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ ΩΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΟΥ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΑΡ ΕΛΛΗΣΙΝ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ὑπὸ Αἰμιλίου Εἰγγεροῦ.

(Συνέχεια καὶ τέλος).

Ὅχι ἐλάσσονα θέσιν ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Καλλιμάχου κατεῖχον τὰ περὶ συγγράμματα. Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς συχνάκις ἀναφέρεται εἰς αὐτὴν ἐν τῇ συντάξει τοῦ καταλόγου τοῦ Δεινάρχου καὶ Δημοσθένους καὶ Ἰσαίου, ὁ Ἀρποκρατῆων ἀναφέρει αὐτὴν προκειμένου περὶ λόγου τινὸς ἀποδιδομένου εἰς τὸν Δημοσθένην καὶ δὲ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς ὑποπτέυετο ὡς ψευδὲς ἐπιγράφον 1) ὁ δὲ Φώτιος ἐν τῷ ἀριθμῷ 265 τῆς Βιβλιοθήκης αὐτοῦ μέμφεται τὸν Καλλιμάχον ὡς μὴ ἰκανὸν κριτὴν ὄντα εἰς τὰς τοιαύτας ἀπονομάς. Πρὸς τοῦτους βλέπομεν ἐκ χωρίου τινὸς τοῦ Ἀθηναίου ὅτι ὁ Καλλιμάχος οὐδὲ τῆς ἐσχάτης τάξεως τοῦς ῥήτορας παρῆδεν, ἐπειδὴ ἀναφέρει λόγον τινὰ τοῦ Διονυσοῦ, τοῦ ἐπικαλουμένου Κάλχου. 2) Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ ἀμαρτήμασι κατηγορεῖτο ἐνίοτε ὡς π. χ. προκειμένου περὶ τοῦ περιφήμου Προδίκου, δὲν μέμφονται ὅτι κατέλεξεν ἐν τοῖς ῥήτορσι μᾶλλον ὄντα φιλόσοφον 3).

*) Ἡ ἀνωτέρω πραγματεία ἐρανοσθεισα ἐκ τῶν ἀπολογητικῶν συνδιαλέξεων τοῦ K. Menard St. Martin ἐξεφωνήθη ἐν τῷ Φιλ. Συλλόγῳ «Ὁμηρος.»

1) Ἐν τῇ λέξει Ἐγερσίσκημα.

2) IB, 669.

3) Σχόλιον εἰς τὰς Ὀρνιθας τοῦ Ἀριστοφάνους στίχοις 692.

Ἡ φιλοσοφία, εἰς ἣν ἡ μνεία τῆς διαφωνίας ταύτης ἀγεί, κατεῖχε θεβαίως εὑρεῖται ἐπὶ ἐν τοῖς Πίναξιν. Ὁ Σουΐδας ἐν τῇ λέξει Καλλίμαχος ἀποδίδωσιν αὐτῷ κατάλογον συγγραμμάτων τοῦ Δημοκρίτου, ἠπερ ἀδύνατον ὡς ἀπέτελε ἴδιον συγγραμμά. Ἔτερα χωρία δεικνύουσιν ὅτι οἱ φιλόσοφοι ἦσαν διατεταγμένοι κατὰ φιλοσοφικὰ συστήματα, ἕπερ θεβαίως θὰ παρεῖχεν εἰς αὐτὸν ἀμνηχανία τινὰ ὡς πρὸς ἐκείνους, ἐὰν τὰ δόγματα δὲν συνεδέοντο κατὰ ὡς πρὸς τὰ τῶν μεγάλων ἀρχηγῶν τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν, καὶ ὡς πρὸς ἐκείνους, ὧν ἡ φιλοπραγμοσύνη διεμερίζετο εἰς διαφόρους μελέτας. Παραδείγματος χάριν, Διογένης ὁ Λαέρτιος μαρτυρεῖ ὅτι ὁ φιλόσοφος Εὐδοξος ἐμαθητεύσας παρὰ τῷ Ἀρχύτῃ διὰ τὴν γεωμετρίαν καὶ παρὰ Φιλίστιον τῷ Συρακουσίου διὰ τὴν ἱατρικὴν 1). Ἄλλη ἀμνηχανία, ὁ Χιος ποιητὴς Ἴων ἔγραψε καὶ φιλοσοφόν τι σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον *Τριαγμὸς* καὶ διὰ τοῦτου ἐδικαιούτο νὰ συγκταριθμηταί μετὰ τῶν συγχρόνων αὐτῷ φιλοσόφων ἄλλ' ὁ Καλλίμαχος ψευδῆ θεώρων τὴν εἰς αὐτὸν ἀπονομήν τοῦ συγγραμματος παρεδέχετο αὐτὸ μᾶλλον ὡς Ἐπιγένους τινός 2). Ἐντεῦθεν βλέπει τις ὅτι ὁ συντάκτης τῶν καταλόγων, ὀλίγον ἐὰν ἐφρόντιζε διὰ τὴν ἀκριβείαν, ἔγρατε εἰς ἀληθεῖς κριτικὰς ἐρεῖνας ἐννοεῖται ὡσαύτως ὅτι διὰ τὴν ἀποφύγη πάσαν παρεξήγησιν ἐπὶ τῶν ἀμφισβητουμένων συγγραμμάτων ὤφειλεν ὅπως ἀναγράφῃ οὐ μόνον τὴν ἐπιγραφὴν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρώτους στίχους, τῆς συνθέσεως δὲ ταύτης πλεῖστα ἴχνη διαμένουσιν 3).

Δύο ἢ τρία ἐπιγράμματα τοῦ Καλλίμαχου σωζόμενα ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ (ἐν π. γ. εἰς τὸν Ὀμηρικὸν ποιητὴν Κρεφίλον, ἕτερον δὲ εἰς τὸν Ἡσίοδον καὶ Ἄρατον) φαίνονται πρωρισεμένα ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς ἐπιγραφὴ ἐν κεφαλίδι τῶν χειρογράφων τῶν συγ-

1) Βίοι πᾶν φιλοσόφων II, 86. Πρὸς. Θ, 22 περὶ Ἐμπεδοκλέους.

2) Ἀρποκρατίων, ἐν τῇ λέξει Ἴων.

3) Ἀθήναιος ΣΤ', 244. Γ', 585.

γραφέων τούτων. Νὰ πιστεύσωμεν ἄρα ὅτι ὁ Καλλίμαχος προσήλωσε τοιαυτὰ τινὰ εἰς ἕκαστον τῶν συγγραφέων, ὧν τὰς βίβλους κατέγραφεν; Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτο θὰ ἦτο παιδαριώδης λίαν χρῆσις τῆς ἱκανότητος καὶ φιλοπραγμοσύνης αὐτοῦ. Ἀληθὲς ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἀποδίδουσιν αὐτῷ ἀπαράμιλλον γονιμότητα πνεύματος, διότι κατὰ τὴν σημείωσιν τοῦ Σουΐδα παρήγαγεν *ἑννεακοσίους τόμους*, ἀλλὰ θεβαίως κυλινδρους αἵτινες, ὡς εἰ τρεῖς χιλιάδες πεντακόσιοι Διδύμου τοῦ ἐπικαλουμένου Καλλιεντέρου, περιείχον πολλῶ ἔλασσαν ὕλης τῶν νῦν μετρίου μεγέθους τόμεων. Καὶ ἄλλως εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον περιέχονται ἀναμφιλόγως οἱ τοὺς Πίνακας ἀποτελοῦντες ἑκατὸν εἴκοσι τόμοι, αἵτινες ἠδύνατο κάλλιστα νὰ ἦναι πλήρεις, δίχως νὰ ὑποθέσωμεν αὐτοὺς κεκοσμημένους ἐν ἐκάστῃ σελίδι διὰ τῶν ἀνωφελῶν τούτων ἐνστίχων τερπνοτήτων (*αἰνεύσις*). Ἀρκεῖ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐνιαχοῦ μόνον καὶ κατ' ἐξαιρέσιν διὰ τινὰς περιφρόνους συγγραφῆς ἐνησχολήθη ὁ Καλλίμαχος εἰς τὰ παίγνια ταῦτα τοῦ πνεύματος, ἕπερ λίαν συμφωνοῦσι πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν πολυμαθῶν ποιητῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς σχολῆς.

Οἱ ἱστορικοὶ ἀναμφιλόγως κατεῖχον ὁμοίως ἴδιον κεφάλαιον ἐν τῇ συμπλήσει τοῦ σοφοῦ Ἐπιμητητοῦ τῆς βιβλιοθήκης διότι ὁ Ἀθήναιος 4) ἐπιφέρει κρίσιν ἐπὶ ἔργου τινὸς φέροντος κοινῶς τὸ ὄνομα Ἐκαταίου τοῦ Μιλησίου, ἕπερ ὁμοίως ὁ Καλλίμαχος ἀπέδιδεν εἰς τὸν πολλῶ ἔλασσονος φήμης συγγραφέα Νησιώτην.

Τὸ ποικιλιώτερον τῶν κεφαλαίων ἦτο θεβαίως τὸ περὶ παντοίων συγγραμμάτων πραγματευόμενον ὁ Καλλίμαχος ἐξήλεγχεν ἐν αὐτῷ τὰ συγγραμμάματα πολλῶν συγγραφέων, ὡς, φέρ' εἰπεῖν, τῶν Αἰγυμίου, Ἡγησίππου, Μητροβίου, Φαιστόου, αἵτινες ἔγραψαν περὶ πλακουντοποιήσεως, ἐν τῷ αὐτῷ ἐξήλεγχε τὰ ὀνόματα πάντων, ὅσοι συνέταξαν *Συμπόσια*, οἷον τὸ περιφρημον Μά-

4) Β'. 70.

τρωνος τοῦ Ἐρμεῖου 4) συμπόσιον καὶ ὑπὸ διαφόρους ἐπιγραφὰς συγγραμμάτια περὶ γαστρονομίας καὶ ἑσποίας· ἐντεῦθεν δ' ἀγόμενος ἐποιεῖτο μνείαν ὄνυμαστων τινῶν παρασίτων, ὡς, φέρ' εἰπεῖν, τοῦ Λυσιμάχου, τοῦ εἰς τὴν αὐλήν τοῦ βασιλέως Ἀττάλου προσκολληθέντος. Εἰς τὸ αὐτὸ συνεδέοντο καὶ ἱσοίμοι συσαιτικοί, οἷος ὁ ὑπὸ τῆς ἑταίρας Γναθαίνης συντεθείς *κατὰ ζῆλον τῶν τὰ τοιαῦτα συνταζομένων φιλοσόφων*, οὗ καὶ τὴν ἀρχὴν παρέθετο ὁ Καλλίμαχος ἐν τῷ τρίτῳ πίνακι τῶν νόμων, περιέχοντος, καθ' ἃ λέγεται, στίχους τριακοσίους εἴκοσι τρεῖς. 2)

Ἡ κατὰ στίχους αὐτὴ ἀπρίθμησις παρέχει ἔριδιν εὐκαιρίαν ὅπως παρατηρήσωμεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι κριτικοὶ καὶ βιβλιογράφοι διατιμῶσι σχεδὸν πάντοτε διὰ στίχων καὶ οὐχὶ διὰ σελίδων τὸ μῆκος συγγραμμάτων ἢ καὶ μερῶν αὐτῶν, ὧν τὴν ἔκτασιν νὰ καταμετρήσωσι θέλουσιν. Ὁ Κ. Ritshl ἐν Προσαρτήματι τινὶ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ περὶ τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Ἀλεξανδρείας πεφροντισμένως συνέλεξε πάντα τὰ μέχρι τοῦ νῦν γνωστὰ παραδείγματα τοῦ εἶδους τοῦτου τοῦ ὑπολογισμοῦ, οὗ τὰ ἴχνη ἀνευρίσκουμεν οὐ μόνον ἐν τῇ φιλολογικῇ ἱστορίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς τῶν χειρογράφων ἱερῶν ἢ καὶ ἐθνικῶν συγγραφέων καὶ ἰδίᾳ ἐν τοῖς παύροις τοῦ Ἡρακλείου. 3)

Ὁ τρόπος δὲ οὗτος τοῦ μετρεῖν δὲν ἦτο κατὰ βῆθος ἀπατηλότερος τοῦ ἡμετέρου διὰ σελίδων ὑπολογισμοῦ. Ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ στίχων, ἀλλὰ καὶ διαφορὰ ἐπίσης ὑπάρχει μεταξὺ σελίδων ἂν δὲ εἰς τὰ τοιαῦτα ἐπεθύμουν ἀπόλυτον ἀκρίβειαν, ἔπρεπε διὰ τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου

1) Ἀθήναιος, Β'. 62. Δ'. 134. ΙΔ'. 656. Εἶδος κωμικῆς φιλολογίας διάφορον τῶν Συμποσίων ἐκείνων τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ξενοφώντος.

2) Ἀθήναιος ΣΤ'. 252.

3) Ἀθήναιος ΙΓ'. 586.

4) *Opuscula Philologica*, 4 σ. 471 καὶ ἐξῆς.

νὰ γίνεται ἡ ἀρίθμησις. Μείζον ἀτόπημα τῆς στιχομετρίας εἶναι δι, ἐπειδὴ ἡ λέξις *στίχος* Ἑλληνιστὶ καὶ ἡ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς αὐτὴν Λατινικὴ *versus* σημαίνουσι ἀμφότεραι στίχον πεζοῦ συγγραμματος ἐπίσης δὲ καὶ στίχον ποιήματος, τινὲς τῶν νεωτέρων βιβλιογράφων ἐξέλαβον πεζὸν τι σύγγραμμα ὡς ποίημα· τὸ ἀστειὸν δὲ τοῦτο ἀτύχημα συνέβη εἰς τὸν εὐφυέστερον τῶν Γάλλων βιβλιογράφων Κάρολον Νοδιέρον προκειμένου περὶ τοῦ *Συμποσίου τῶν δέκα παρθένων τοῦ ἀγίου Μεθοδίου*. 4)

Αἱ περὶ τῆς γνησιότητος καὶ τῆς ἀπονομῆς μυριάδων συγγραμμάτων κατεταγμένων εἰς τοὺς καταλόγους τοῦ Καλλίμαχου καὶ τῶν συναδέλφων αὐτοῦ ἀμφισβητήσεως περιεπλέκοντο συνήθως ἐνεκα τῆς ὁμωνυμίας· ἐντεῦθεν παρήχθη θεβαίως ἡ ἐπιτυχεστάτη ἐπίνοια ἔργου τινὸς ὄντος φυσικῶν συμπλήρωμα τῶν καταλόγων τούτων, δηλαδὴ τῆς *Περὶ Ὀμωνυμιῶν* πραγματείας τοῦ Δημοκρίτου Μάγνητος, ἧτις περιελάμβανε τὰ ὀνόματα ἀνδρῶν καὶ τὰ ὀνόματα πόλεων· ἐν εἰσέτι βιβλίον, οὗ ἡ ἀπόλεια εἶναι πολλῆς λύπης ἀξία καὶ οὐ ἀποσπασμάτια θὰ κατεχωρίζοντο ἐπαξίως ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ κ. C. Müller.

Διατηροῦνται ἄρα γε νῦν ἀλλαχοῦ ἢ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν, ὧν τὰς μαρτυρίας ἐξηλέγαμεν, ἀποσπασμάτια τῶν ὠφελίμων τούτων συμπληρώσεων τῶν συνταχθεισῶν ὑπὸ τῶν πολυμαθῶν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Περγάμου; Θεβαίως δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἀποτελοῦσιν αὗται τὴν βῆσιν τῶν βιβλιογραφικῶν σημειώσεων, ὡς ἀπαντῶμεν τοσοῦτον πολυαριθμὸς παρὰ Διογένηι τῷ Λαερτίῳ καὶ ἐν ταῖς ἀλλαγῶν διεσπαρμέναις βιογραφίαις τῶν περιφρόνων συγγραφέων τῆς Ἑλλάδος, ἐν αἷς ὁμοίως οἱ

1) *Bibliothèque sacrée grecque latine* σ. 468. Τὸ λάθος τῶν ἀρχαιοτέρων βιβλιογράφων εἶχεν ἤδη ἐξελεγχθῆ ὑπὸ τοῦ *Tillemont* ἐν ταῖς *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique* αὐτοῦ τόμος Ε'. σελ. 468.

Πίνακες δὲν ἀναφέρονται ῥητῶς. Ἴσως δὲ καὶ τινὰ ἀποσπάσματα σώζονται εἰσέτι ὑπὸ τὰ λείψανα τῆς Πτολεμαϊκῆς Αἰγύπτου. Τεμάχιόν τι Ἑλληνικοῦ παπύρου, οὗ τὸ ἀπείκασμα ἐδημοσιεύθη κατὰ τὸ 1864 ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν χειρογράφων τῆς αυτοκρατορικῆς ἐν Πατρουπόλει βιβλιοθήκης, ὑπερ ἐξεδόθη εἰς συνοπτικούς χαρακτήρας ὑπὸ τοῦ K. Zündel ἐν τῷ *Rheinisches Museum* τοῦ 1866 περιέχει προφανῶς στίχους τινὰς καταλόγου βιβλιοθήκης· διότι εὐρηναί ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενα τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου συγγραμμάτιόν τι τοῦ Ποσειδωνίου *Περὶ Ὀργῆς*, ἕτερον τοῦ Θεοφράστου *Περὶ Ἐγκρατείας*, δύο βιβλία τοῦ μεγάλου συγγραμμάτος τοῦ Ἀριστοτέλους *Περὶ Πολιτικῶν*· ὅσον μικρὰ καὶ ἂν ᾖναι τοιαύτη τις ἀνακάλυψις ἐπεγεῖρει ὅμως πολλὰς ἐλπίδας. Ὁ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πλουτάρχου Λαμπρίας κατάλογος τῶν συγγραμμάτων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἶναι ἐν παράδειγμα τῆς ὕλης ἢ ὁ ἱερὸς ζῆλος οἰκογενείας τινὸς ἠδύνατο νὰ ἐγχειρίσῃ εἰς τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος βιβλιογράφους. Τὰ αὐτὰ λεκτέον περὶ τοῦ πονηματίου τοῦ Γαληνοῦ «Ἐπὶ τῆς τάξεως τῶν συγγραμμάτων ἐαυτοῦ.» 1)

Τὰ μάρμαρα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος παρέχουσιν ἐπίσης παραδείγματα τινὰ μερικῆς βιβλιογραφίας δυνάμενα νὰ ἐκθέσωσιν ἡμῖν ἐν περιλήψει τί ἦσαν αἶτε διδασκαλίας τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Καλλιμάχου, καὶ αἱ μετέπειτα συνταχθεῖσιν Βιβλιογραφίαι κατὰ μίμησιν τοῦ περιφήμου σοφοῦ ὑπὸ βιβλιογράφων ἦττον ὀνομαστῶν, ἐν οἷς συγκαταλέγεται καὶ ὁ Ἀρτέμων, συντάξας *Ἀναγραφὴν* τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. 2) Ἐπιγραφή νεωστὶ ἀνα-

1) Νέα παραβολὴ τοῦ συγγραμμάτιου τούτου μετὰ τοῦ πρωτοτύπου (*révision*) ἐδημοσιεύθη οὐ πρὸ πολλοῦ ἐν προγράμματι τοῦ πανεπιστημίου τῆς *Erlangen* (1874 ὑπὸ τοῦ κ. *Iwan Müller*).

2) Δημητρίου Περὶ Ἑρμηνείας § 223.

καλυφθεῖσα ἐν Ἀθήναις 1) περιλαμβάνει στίχους τινὰς βιβλιογραφίας ἀξιολόγου. Γνωστὸς δὲ εἶναι πρὸ πολλοῦ ὁ κατάλογος τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου περισωθεῖς μέχρις ἡμῶν, οἴμοι! ἀτελής ἐπὶ μνημείου τινὸς τοῦ Μουσείου τοῦ Δούβρου 2) ὁ κατάλογος τῶν συγγραμμάτων τοῦ ἁγίου Ἰππολύτου ἀναγινωσκόμενος ἐπὶ τῆς βάσεως ἀνδριάντος τοῦ σοφοῦ τούτου κληρικοῦ ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βατικανοῦ. 3) Τὸ πρὸ πολλοῦ δημοσιευθὲν ἐπιτάφιον Σμυρναίου ἱατροῦ παρουσιάζει τὸν κατάλογον τῶν διαφόρων αὐτοῦ πονημάτων. 4) Πλίνιος δὲ ὁ περιφανὴς ἱστορικὸς καὶ πολυγράφος ἐπεδείκνυε προσοχὴν ἀξιοσημείωτον τεθεῖς ἐν κεφαλίδι τῆς μεγάλης αὐτοῦ Φυσικῆς ἱστορίας κατάλογον τῶν Ἑλλήνων, τῶν Λατίνων καὶ αὐτῶν τῶν Καρχηδονίων συγγραφέων, ἀφ' ὧν ἠρύσατο λυπηρὸν ὅμως ὅτι ὁ κατάλογος οὗτος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιέχει ἀπλῶς ὀνόματα συγγραφέων ἄνευ ἐνδείξεως τῆς ἐποχῆς καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν. Μεσοῦντος ἤδη τοῦ Μεσαιῶνος, ἡ *Βιβλιοθήκη* τοῦ Φωτίου διατελεῖ πολῦτιμον μνημεῖον τῶν φιλολογικῶν πλούτων, οὓς κατεῖχον ἔτι οἱ Ἕλληνες ἐρασταὶ ἐπίσης τῆς ἀρχαίας ὡς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῶν φιλολογίας· ἐν δὲ μόνον παράδειγμα τούτου φέρω, ἡ Χρηστομάθεια δηλαδὴ τοῦ Πρόκλου, ἢ ἐν χερσίν εἶχε, περιεῖχεν ἀνά-

1) Ἴδε τὸ Ἄον τεῦχος τοῦ Ἀθηναίου, περιοδικοῦ συγγραμμάτος ἐκδιδομένου ὑπὸ τῶν K. K. Κουμανοῦδη καὶ Καστόρη.

2) Αρ. 121 τοῦ καταλόγου τοῦ *Frohnner*. Αρ. 6047 τοῦ *Corp. insc. graec.*

3) Αρ. 8643 τοῦ *Corpus insc. graecarum*.

4) Αρ. 3314 ἐν τῷ *Corpus insc. graec.* ἐνθα παρατηρητέον μετὰ τῶν ἀναφερομένων ἐπιγραφῶν σύγγραμμά τι ἐπιγραφόμενον «Πίναξ Ῥωμαίων καὶ Σμυρναίων διαδοχῆ κατὰ χρόνους. Πρβλ. Αρ. 4315α, ἐνθα βλέπομεν, εἰς Ῥοδιόπολιν λόγιόν τινα ἱατρὸν διανεμόντα ἐλευθερίως εἰς διαφόρους πόλεις ἀντίγραφα τῶν ἔργων αὐτοῦ.

λασιν τῶν ποιημάτων τῶν μετὰ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ἀποτελούντων τὸν λεγόμενον *Ἐπικὸν κύκλον*. Χειρόγραφόν τι τοῦ Γίου αἰῶνος, διατηρούμενον ἐν τῇ λυρηντικῇ τῆς Φλωρεντίας βιβλιοθήκῃ, παρέχει ἡμῖν ἐκτὸς τοῦ καταλόγου τεσσαράκοντα πέντε λόγων τοῦ Δημοσθένους, οἵτινες σώζονται εἰσέτι, τὸν κατάλογον δεκατεσσάρων ἀγορεύσεων ἀποδιδόμενων εἰς τὸ Δημάδην καὶ οὐσῶν ἀπαντήσεων, κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἦτον ἀμέσων, εἰς ἄλλους τόσους λόγους τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ. 1) Τέλος δὲ τὰ πονημάτια τοῦ Πλατωνίου καὶ ἀνωνύμων τινῶν γραμματικῶν παρατιθεῖται ἐπίτομον ἀπογραφὴν, τῶν κωμικῶν ποιητῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν δραμάτων αὐτῶν ἀρυσθεῖσαν, ὡς φαίνεται, ἐκ τῶν πηγῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς πολυμαθείας.

Ἄρκοῦσι τὰ περὶ τούτων λεχθέντα ὅπως καταδειχθῆ ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ βιβλιογραφία κατέλαβεν ἐνωρίς παρά τοις Ἕλλησι καὶ διεφύλαξεν ἐπὶ πολὺ παρ' αὐτοῖς, ὡς καὶ παρὰ ταῖς Ῥωμαίους, εὐρείαν θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλολογίας. Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ λυπώμεθα ὅτι οὐδὲν ἀκέραιον αὐτῆς μνημεῖον σώζεται νῦν; Πρὸ τινῶν ἐτῶν ἡγγέλστο ἡ ἀνακάλυψις καταλόγου τινὸς τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκης. Ἄλλ' ὁ ἀγγέλλων τούτο ἦν, ἂν δὲν ἀπατάμεθα ὑπὸ τῆς μνήμης, ὁ Ἕλληνας Κωνσταντῖνος Σιμωνίδης, περιβόητος διὰ πολλὰς κισθῆ-

1) Τὰ κείμενα ἐδημοσιεύθησαν παρὰ τοῦ K. R. Schoell ἐν τῷ *Ἑρμῇ* (τόμος 11 σ. 275-282).

λους ἐκδόσεις, ὧν μία ἦτο καὶ ὁ ψευδὴς *Περίπλους* τοῦ Ἄννωνος. Φοβὸς μὴ ὁ τότε ἀγγελλόμενος κατάλογος ἦτο καρπὸς ὁμοίου τινὸς δόλου, ἂν ὁ ψευδογράφος ἀποκαλυφθεῖς πλέον δὲν ἐτόλμησε νὰ δημοσιεύσῃ.

Ἄς στέργωμεν τὸ ὀλίγον ἐπὶ ἀντικειμένου τοσοῦτον ἐνδιαφέροντος φοβούμενοι μὴ ἐπεγεῖρωμεν δι' ἀπερισκέπτου περιεργείας τὸν ζῆλον τῶν ψευδογράφων, ὧν τὸ ἐλάχιστον ἀμάρτημα εἶναι ἡ ἀπώλεια τοσοῦτου χρόνου, οὗ ἡ κριτικὴ δύναται νὰ ποιήσῃ καλλιτέραν χρῆσιν ἀλλαγῶς ἢ ἀνακαλύπτουσα καὶ ἐξελέγχουσα τὰ ψεῦδη αὐτῶν. 1)

Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ

ὑπὸ *Στεφ. Γ. Παπαμιχαήλ*.

1) Κατὰ τὸ 1864 ὁ κατάλογος τῶν δημοσιευθέντων συγγραμμάτων ὑπὸ τοῦ ἀλλοκότου τούτου ἀνδρὸς, μανιακοῦ ἴσως μάλλον ἢ κακοῦ, ἀνήρχετο εἰς πλεονα τῶν τεσσαράκοντα (Ἴδε τὸ ὀπισθεν τῆς σελίδος τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Περίπλου τοῦ Ἄννωνος). Λίαν ὑποπτον εἶναι μὴ κατεχώρισεν ἐν τῷ χειρογράφῳ τοῦ μοναχοῦ *Διονυσίου* περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωγραφικῆς τυπωθέντι τῷ 1853 ἐν Ἀθήναις ἐν κεφάλαιον περὶ φωτογραφίας, δι' οὗ θὰ ἀνέρχεται εἰς τὸν ἱεὸν αἰῶνα ἡ ὥρα αὐτῆ ἀνακάλυψις τοῦ *Δαγγέρρη* καὶ τοῦ *Νίψη*. Ὁ Γάλλος μεταφραστὴς τοῦ συγγραμμάτος κ. *Διδρὼν*, οὗ ἡ μετάφρασις ἐφάνη τῷ 1845 οὐδὲν τοιοῦτον εἶχεν ἀναγνώσει ἐν αὐτῷ.

ΠΕΡΙ ΟΡΑΣΕΩΣ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΟΥ ΑΥΤΗΣ ΠΑΡ' ΑΝΘΡΩΠΩ ΚΑΙ ΖΩΟΙΣ.

(Συνέχεια και τέλος).

Υπολείπεται ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν τὸν ὀφθαλμὸν ἐν ταῖς δυοῖς τελευταῖαις Διαίρεσεσι παρὰ Μαλακίους δηλ. καὶ Σπονδυλωτοῖς.

Ἡ Διαίρεσις τῶν Μαλακίων περιλαμβάνει νῦν τὰς τάξεις ἐκείνας τῶν ζώων, αἱ ὁ Ἀριστοτέλης περιγράφει ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μαλακοδέρματα» καὶ «Ὄστρακοδέρματα.» Οἱ νεώτεροι Ζωολόγοι ὑποδιαιροῦσι τὰ Μαλάκια εἰς «Ἀκέφαλα» «Κεφαλοφόρα» καὶ «Κεφαλόποδα.» Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τῶν Μαλακίων εἶναι ὅτι τὸ σῶμα αὐτῶν δὲν συνίσταται ὡς παρ' Ἀρθροπόδοις καὶ μάλιστα παρὰ σκώληξιν ἐκ τμημάτων δυναμένων νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πολλαπλασιασμὸς αὐτοῦ. Τὰ αἰσθητικὰ ὄργανα αὐτῶν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συγκεντρωμένα εἰς τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ σώματος, ὅπερ ἀναφαίνεται καθαρῶς ὡς κεφαλὴ καὶ χωρίζεται τοιοῦτοτρόπως τοῦ λοιποῦ κορμοῦ. Ἡ ἀποκλειστικὴ αὕτη συγκεντρωσις τῶν αἰσθητικῶν ὀργάνων εἰς τὴν κεφαλὴν, ὅπου αὕτη ὑπάρχει, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀτομικότης ἀνεπτύχθη μεγάλως παρὰ Μαλακίους, τὸ δὲ τελευταῖον ἀποτελεῖ τὴν ὑπεροχὴν τῆς διαίρεσεως ταύτης πρὸς τὰς προηγουμένας παραβαλλομένης. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τοιαύτης φύσεως συγκεντρωσις ὡς καὶ ἄλλοτε ἐσχόμεν ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσωμεν εἶναι λίαν βοηθητικὴ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν αἰσθητικῶν ὀργάνων καὶ μάλιστα τοῦ ὀφθαλμοῦ, δικαιούμεθα ἐκ τῶν προτέρων νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι θὰ ἴδωμεν τὸ ὄργανον τοῦτο λαμβάνον ἐνταῦθα βαθμὸν τινα τελειότητος ἄγνωστον ἐτι ἡμῖν ἐκ τῆς ἐπιθεωρήσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ παρὰ ταῖς λοιπάς τάξεις τῶν ζώων. Ἀλλὰ παρὰ μαλακίους ὑπάρχουσι ζῶα, ὧν ἡ ἐν γένει ἀ-

νάπτυξις τοῦ σώματος εἶναι πολὺ διάφορος. Τὰς κατωτέρας τάξεις αὐτῶν δυσκόλως δύναται τις νὰ διακρίνη τῶν ζωούτων, ἐνῶ αἱ ἀνώτεροι ὑπερτεροῦσιν ὡς πρὸς τὸν ὀργανισμὸν πολλῶν σπονδυλωτῶν. Οὕτω λοιπὸν καὶ τὸ ὄργανον τῆς ὀράσεως παρὰ μὲν τοῖς πρώτοις ἐλλείπει ἢ εἶναι τὸσον ἀτελεὲς ὅσον καὶ παρὰ τισι σκώληξι, παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις πλησιάζει πολλάκις τὴν ὕψος καὶ τὴν τελειότητα πολλῶν σπονδυλωτῶν ζώων.

Εἰς τὰ «Ἀκέφαλα Μαλάκια» ὑπάρχοντα ζῶα ἀκίνητα μεγίστην ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰ ἀνθρώζωα ἢ τὰ κοράλλια ἔχοντα καὶ διὰ τοῦτο Βρυόζωα ἐπονομασθέντα. Ὁ Cuvier ἀπατηθεὶς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνάγει τὰ ζῶα ταῦτα εἰς τὰ Ἀνθρώζωα, ὁ Milne Edwards ὅμως ἀνεγνώρισε πρῶτος ὅτι τὰ Βρυόζωα μετέχουσι τῆς φύσεως τῶν Μαλακίων καὶ ἐπωνόμασεν αὐτὰ πρὸς διάκρισιν τῶν λοιπῶν Μαλακοειδῶν. Τὸ νευρικὸν σύστημα αὐτῶν εἶναι λίαν ἀτελεὲς. Οὐδόλως ὅθεν παράξενον ὅτι παρὰ τοῖς ζώοις τούτοις μέχρι τοῦδε δὲν ἀνευρέθησαν ἔχνη αἰσθητικῶν ὀργάνων. Μόνον τὰ ἐλευθέρως κινούμενα φαίνονται ἔχοντα ὄργανα τῆς χρησιμίστου πινθῶς πρὸς διάκρισιν τοῦ φωτός. Τὰ Μανδοφόρα Ἀκέφαλα (Tunicata) ὧν τὸ σῶμα καλύπτεται ὑπὸ μεμβρανῶδους περικαλύμματος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φαίνονται στερούμενα ὀφθαλμῶν. Τὰ εἰς ταῦτα ὅμως ἀναγόμενα «Πυροσώματα» ἔχουσιν ἀναμφιβόλως ἓνα ὀφθαλμὸν κρεμάμενον ἀπὸ τοῦ νευρικοῦ Γαγγλίου. Σύγκειται δὲ οὗτος ἐκ πεταλλοειδοῦς κηλίδος πηκτοῦ περιεχοῦσης πληθὺς κρυσταλλοειδῶν ραβδίων. Τὰ ζῶα ταῦτα κινούνται μὲν ἐλευθέρως, ἀλλ' εἶναι συμπυκνωμένα εἰς ἀποικίας περὶ κοινῆς τινας σωληνοῦς τεταγμένα. Τὸ ὄνομα αὐτῶν προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι εὐρισκόμενα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης λάμπουσι τὴν νύκτα ὡς φῶσφορος. Τὰ Βραχιόποδα στεροῦνται ὀφθαλμῶν. Τὰ Σιθυρα τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ τὰ νῦν Φυλλοβράγχια (Lamellibranchiata) εἰσὶ τὰ Ἀκέφαλα ἐκεῖνα εἰς

ἀνάγονται τὰ Ὄστρεα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια (πίννα, σωλήνες, κτένια κλπ). Παρ' αὐτοῖς παρατηρεῖται μεγάλη διαφορὰ ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὀργάνου τῆς ὀράσεως. Τὰ κτένια ἔχουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς καλῶς ἀνεπτυγμένους, ἐνῶ οἱ τῶν ὀστρέων εἰσὶ μικροί. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν Φυλλοβραγγίων κείνται πάντοτε ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ περιθωρίου τοῦ μανδύου αὐτῶν καὶ δύναται τις νὰ τοὺς διακρίνη εὐκόλως ὡς ἐκ τῆς σμαραγδοπρασίνου αὐτῶν λάμπσεως, προσηχομένης ἐκ τοῦ εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀφθαλμοῦ κειμένου «τάπητος.» Μολοντοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ζώων τούτων ἔχουσι πολλὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικά, πρὸ πάντων δὲ τὸ ὅτι δὲν εὐρίσκονται πλησίον ἢ ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου, ἀλλ' εἰς τὰ ἄκρα τοῦ μανδύου, ὑπερῶς ἐνθυμίζουσι ἡμῖν τὴν ἀστάθειαν καὶ τὸν πλάνητα βίον τοῦ ὀργάνου τούτου παρὰ σκωληξίν, ὅμως ἐν τῷ ἐν γένει σχηματισμῷ αὐτῶν εἰσὶν ὅμοιοι πρὸς τοὺς τῶν λοιπῶν μαλακίων, ἐκτελοῦσι δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὸ αὐτὸ ἔργον ὅπερ καὶ οἱ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κείμενοι ὀφθαλμοὶ τῶν κεφαλῶν ἔχόντων. Τινὰ τῶν Φυλλοβραγγίων ἔχουσι δύο εἰδῶν ὀφθαλμοὺς. Ὅπως ὁ ἀνθρώπος βρέφος ὧν ἔχει ὀδόντας, τοὺς ὁποῖους ἀναπτυσσόμενος μεταλλάσσει δι' ἄλλων ἐντελεστέρων καὶ στερεωτέρων, οὕτω καὶ τὰ ζῶα ταῦτα κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεώς των ἔχουσιν ὀφθαλμοὺς ἀτελεῖς, οἵτινες ἀντικαθίστανται μετὰ ταῦτα ὑπὸ ἄλλων τελειοτέρων, ὅτε καὶ τὸ σῶμα ἀρχίζει νὰ βαδίζει πρὸς τὴν τελείαν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. Παρὰ τισιν οἱ ὀφθαλμοὶ κείνται εἰς τὸ ἀνοιγμα τοῦ σίφωνος τῶν βραγγίων αὐτῶν, ἐνῶ παρ' αὐτοῖς εὐρίσκονται οὗτοι εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἐξόδου τοῦ ἐντέρου. Οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ κείμενοι ἐπὶ ἰδιαιτέρων ποδῶν δύνανται συστέλλομεναι τούτων νὰ κρυβῶσιν ἐντὸς αὐτῶν. Ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ δὲ διακρίνομεν τὸ ὀπτικὸν νεῦρον, καὶ κίτρινα, πορφυρὰ ἢ φαιὰ στρώματα πηκτοῦ, ἐπέχοντα τόπον χοροειδοῦς χιτῶνος. Τὰ τὸ φῶς θλῶντα μέρη εἰσὶν ἡ κερατοειδὴς μεμβράνη, ἡ καλύπτουσα ἐξωτερικῶς τὸν ὀφθαλμὸν, εἶδος

τι φακοῦ καὶ τὸ ὑελοειδὲς σῶμα. Πολλάκις ἀπαντᾶται πρὸς τούτοις καὶ ἱρις φέρουσα εἰς τὸ ὀπισθεν αὐτῆς μέρος λεπτοτατοῦς κροσσούς.

Τὰ «Κεφαλοφόρα» ὡς καὶ τὰ «Κεφαλόποδα Μαλάκια» ἔχουσι μὲ σπανίας ἐξαιρέσεις δύο ὀφθαλμοὺς κειμένους πάντοτε ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ὥστε μόνον τὰ εἰς ταῦτα ἀναγόμενα ζῶα δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ὑπερέχοντα κατὰ τὸν ὀργανισμὸν αὐτῶν τῶν ἐντόμων καὶ τῶν σκωληξίνων. Ἀλλὰ τὰ Πτερόποδα καὶ τοὶ Κεφαλοφόρα στεροῦνται ὀφθαλμῶν ἢ ἔχουσιν αὐτοὺς ἐφαρμένους. Παρὰ τισι μάλιστα εὐρίσκονται πολλὰ κηλίδες ἐκ πηκτοῦ καὶ σῶμα τι ἐφ' οὗ θλάται τὸ φῶς ἐπὶ μίσχου, κειμένου ἐπὶ τοῦ ἀγένοσ τοῦ ζώου. Ἡ «Υαλία» ἔχει τοιαύτας κηλίδας πηκτοῦ εἰς τὸν σάκκον τὸν περιέχοντα τὰ ἐντόσθια. Τὰ Ραυστροπόδα («Βλίκες κλπ.) ἔχουσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν μικρὰ κωνοειδῆ ἐξογκώματα ἢ λεπτάς προβοσκίδας κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥττον μακράς, αἵτινες δύνανται δι' ἐπὶ τούτῳ μύωνων νὰ συστέλλωνται κατὰ βούλησιν. Ἐκ τούτων αἱ δύο μεγαλύτερτι φέρουσιν ἐπὶ τοῦ ἄκρου αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην καλοῦνται «ὀμματοφόροι.» Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ζώων τούτων εἰσὶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διπλοῖ, ἔχοντες σχῆμα σφαιρικὸν ἢ ὠσειδῆς, σκηνιώτερον δὲ κωνικὸν, καὶ καλύπτονται ὑπὸ τῆς ἐπιδερμίδος, ἥτις κυρτουμένη ὑπεράνω αὐτῶν σχηματίζει ἐν εἶδος κερατοειδοῦς χιτῶνος. Ὅπισθεν ἡ μεμβράνη λαμβάνει τὴν ἰδιότητα σκληροῦ χιτῶνος, ὅστις καλύπτεται ἐσωτερικῶς ὑπὸ στρώματος κυψελίδων ἐκ πηκτοῦ, δυναμένου νὰ θεωρηθῆ ὡς χοροειδὴς χιτῶν. Τὸ στρώμα τοῦτο προχωροῦν πρὸς τὰ ἐμπρὸς περιβάλλει τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ γύρου τοῦ κερατοειδοῦς χιτῶνος ὡς δακτύλιον μελανόν, ἀναλογοῦν πρὸς τὴν ἱρίδα, ἥτις δύναται νὰ φέρῃ ζωκρότητα χρώματα. Τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφανείαν τοῦ χοροειδοῦς χιτῶνος καλύπτει ἡ ἀμφιβληστροειδὴς, ὅστις πολλάκις συνίσταται ἐκ δύο νευρικῶν στρωμάτων. Ὁ

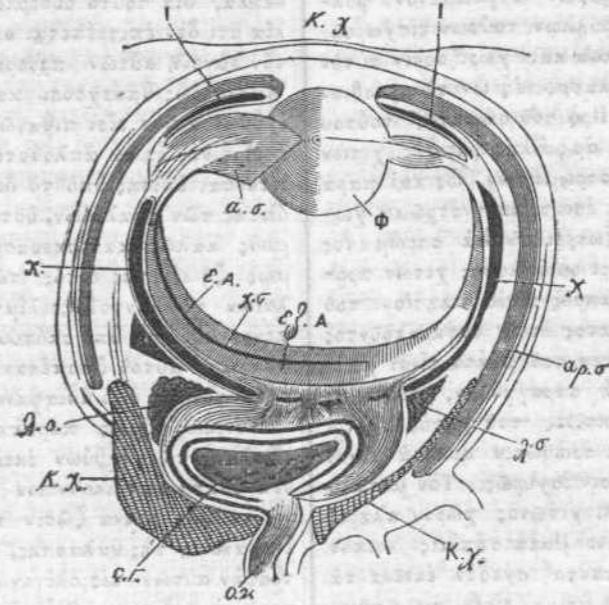
φακός δὲν ἔλλειπει ποτέ, ἐκτός δὲ τούτου πολλάκις ἀναφαίνεται καὶ ὑλοειδὲς σῶμα. Τὰ ὀπτικά νεύρα ἔρχονται ἐκ τοῦ ἄνω γαγγλίου τῆς κεφαλῆς, καὶ εἶναι μέχρι τινὸς συνηνωμένα, πλησιάζοντα ὁμοίως τοῦ βολβοῦ, χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων. Κατ' ἐξαιρέσειν οἱ ὀφθαλμοὶ ἀντὶ νὰ κῆνται εἰς τὰ ἄκρα, δύνανται νὰ ἀναφανῶσιν εἰς τὴν βῆσιν πῶν αἰσθητικῶν προβοσκίδων τοῦ ζώου, ἢ ἐπὶ ἰδιαιτέρων μίσχων. Τὰ Ἐτερόποδα, Κεφαλόποδα εἰς ἀνήκουσιν οἱ κυρίως «Κοχλίας», ἔχουσι λίαν εὐκινήτους τοὺς ὀφθαλμούς. Κεῖνται δὲ οὗτοι εἰς τὸ ἀνώτατον τῆς κεφαλῆς μέρος πλησίον τῶν αἰσθητικῶν προβοσκίδων ἐπὶ ἰδιαιτέρων ὀμματοφόρων μίσχων. Εἶναι μεγάλοι καὶ φαιοὶ καὶ διὰ τοῦτο εὐδιάκριτοι. Ὅπερ ὁμοίως χαρακτηρίζει αὐτοὺς ἰδίως εἶναι ὅτι εὐρίσκονται κεκλεισμένοι ἐντός ἰδιαιτέρων θηκῶν, αἵτινες πρὸς τὰ ὀπισθεν ἔχουσι συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ λοιποῦ σώματος διὰ λεπτοῦ σωλήνος περιέχοντος τὸ ὀπτικὸν νεῦρον. Ὡς εὐκόλως δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ, πλησίον τῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ κοχλίου εὐδιακρίτων καὶ γνωστῶν ἡμῖν κερατίων αὐτοῦ, ἄτινα εἰσὶν αἰσθητικαὶ προβοσκίδες, χρησιμεύουσαι πρὸς ἀφήν, ὑπάρχουσαι καὶ δύο λεπτοὶ μίσχοι, οὗτοι δὲ εἶναι οἱ σωλήνες οἱ περιέχοντες τὸ ὀπτικὸν νεῦρον. Ἐφ' ἐκάστης ἄκρας τῶν σωλήνων τούτων εἶναι προσηλωμένη θήκη σχετικῶς εὐρύχωρος, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὐρίσκεται ὁ βολβὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τὴν θήκην ταύτην δυνάμεθα νὰ παραλληλίσωμεν πρὸς τὴν κόγχην, ἐν ἣ καίται ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ ἀνθρώπου. Διάφοροι λεπτοὶ μῦς, ἐνοῦντες τὸν βολβὸν μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς θήκης, συγχωροῦσιν αὐτῷ νὰ λαμβάνῃ διαφόρους θέσεις κατὰ τὰς διαφόρους ἀνάγκας καὶ ἀρσεκείας τοῦ ζώου. Τὸ σχῆμα τοῦ βολβοῦ εἶναι σφαιρικὸν ἢ ὠοειδές. Ἐπ' αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὸν λεπτὸν σκληρὸν χιτῶνα, τὸν περιβάλλοντα αὐτόν. Οὗτος πρὸς τὰ ἔπισω γίνεται εὐρυχωρότερος, ἐνῶ πρὸς τὰ ἔμπρὸς καθίσταται διαφανῆς, κυρτοῦται ἡμισφαιρικῶς καὶ ἔκτελει χρεῖα κερατοειδοῦς

χιτῶνος. Εἰς τὸ ὀπισθεν μέρος εὐρίσκεται ὁ χοροειδῆς χιτῶν ὅστις συνίσταται ἐκ πολυγώνων κυβελλίδων, ἐντὸς τῶν ὁποίων κεῖνται κόκκοι φαίου πηκτοῦ. Ἐξωτερικῶς τῆς ἐκ πηκτοῦ μεμβράνης ταύτης ἐξογκοῦται τὸ ὀπτικὸν νεῦρον καὶ ἀποτελεῖ ἐν γάγγλιον ὅπερ ἔσωθεν τῆς μεμβράνης σχηματίζει στρώμα ἐκ νευρικών ῥαβδίων. Τὸν μεταξὺ τοῦ κερατοειδοῦς καὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς χιτῶνος τόπον πληροῖ ὁ φακός τοῦ ζώου τούτου, ὅστις παρ' αὐτῷ δὲν εἶναι πεπλατυμένος, ὡς παρ' ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ σφαιρικὸς καὶ περιστοιχίζεται ὀπισθεν ὑπὸ στρώματος ὑλοειδοῦς ὕλης.

Εἰς τὰ «Κεφαλόποδα Μαλάκια» ἀναγονται οἱ *Ναυτίλοι*, οἱ ἐξαλειφθέντες *Ἀμμορίται*, αἱ *Τετθίδες*, αἱ *Σηπίας* οἱ *Ὀκτάποδες* καὶ ὁ ποιητικὸς *Ἀργοναυτίης* πάντα ταῦτα εἰσὶ θαλάσσια ζῶα. Ἡ κεφαλὴ αὐτῶν εἶναι μᾶλλον εὐδιάκριτος ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις μαλακίοις καὶ φέρει ἐκατέρωθεν τοὺς δύο μεγάλους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὀφθαλμούς, οἵτινες κεῖνται ἐντὸς ἐπὶ τούτῳ ἄντρων τοῦ κρανίου, ἀναλογούντων πρὸς τὰς κόγχας τῶν ἀνθρωπίνων ὀφθαλμῶν. Τὸ ὀπισθεν μέρος τῶν κοχλίων σχηματίζεται ὑπὸ τοῦ χόνδρου τοῦ ἀποτελοῦντος καὶ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ ζώου κρανίον. Ὁ σκληρὸς χιτῶν συνεννοῦται στενῶς μετὰ τοῦ χόνδρου τούτου, ὅστις εἰς τὰς «μυωπικὰς» λεγομένας σηπίας περιβάλλει τὸν ὄλον βολβόν, λεπτυνόμενος δὲ πρὸς τὰ ἔμπρὸς σχηματίζει εἶδος τι κερατ. χιτῶνος. Παρὰ τισὶ τῶν τελευταίων τούτων ὁ οὗτος σχηματιζόμενος κερατοειδῆς χιτῶν ἔχει εἰς τὸ μέσον μικρὰν ὀπήν. Αἱ «Ὀϊγοψίδαι» σηπίας δὲν ἔχουσι παντελῶς κερατ. χιτῶνα, ὥστε ὁ πρόσθιος τοῦ ὀφθαλμοῦ θάλαμος εἶναι ἀνοικτός, τὸ δὲ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ φακοῦ ἐξέχει καὶ μένει ὄλως ἀσκεπές. Ὁ Hensen νομίζει ὅτι οἱ *Ναυτίλοι* στεροῦνται τῶν μερῶν ἐκείνων τοῦ ὀφθαλμοῦ ἅτινα θλώσι τὸ φῶς. Παρ' αὐταῖς ὀπισθεν τοῦ βολβοῦ σχηματίζεται ὑπὸ τοῦ χόνδρου εἶδος τι ὀμματοφόρου μίσχου. Τὰ *Ὀκτάποδα* ἔχουσι μικροὺς ὀφθαλμούς, ὑπεράνω δ' αὐτῶν προ-

χωρεῖ τὸ ἐξωτερικὸν δέρμα σχηματίζον πύριξ αὐτῶν εἶδος σφιγκτήρος. Γενικῶς παρὰ *Σηπίας* τὸ ἔσθον μέρος τοῦ ὀφθαλμοῦ τὸ περιοριζόμενον ὑπὸ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς χιτῶνος εἶναι μικρότερον τοῦ ἐξωτερικοῦ βολβοῦ. Ὁ τελευταῖος σύγκεται ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων στρωμάτων. Τὴν βῆσιν αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἄσκος τις ἐκ χόνδρου, ἐσωτερικὸς χόνδρος ἐνομαζόμενος, ὅστις προχωρῶν πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ περιβάλλον τὴν κόρην σχηματίζει περίξ αὐτῆς εἶδος τι ἱρι-

δος. Τὸ ὀπισθεν μέρος τοῦ ἐκ χόνδρου ἄσκου εἶναι κατάρτητον ὡς τρυπητόν. Ὅπισθεν τοῦ περικαλύμματος τούτου εὐρίσκεται τὸ μέγα γάγγλιον ὅπερ σχηματίζεται διὰ τῆς ἐξογκώσεως τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου. Ἐκ τούτου δέματτα νευρικών ἰνῶν διέρχονται διὰ τῶν ὀπῶν τοῦ χόνδρου καὶ ἐνοῦνται μετὰ τοῦ χιτῶνος, ὅστις πλατυνόμενος ὡς κύπελλον καλύπτει τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἄσκου (ἴδε *Εἰκόνα Δ'*). Κύκλω τοῦ γαγγλίου κεῖται σῶμα τι λευκοῦ

ΕΙΚΩΝ Δ'.

Φαρμαστική τομὴ τοῦ ὀφθαλμοῦ τῆς *Σηπίας* (κατὰ Hensen).

Κ. χ. (κάτω) Κεφαλικὸς χόνδρος
κ. χ. (ἄνω) κερατοειδῆς χιτῶν.
Φ. φακός.
α. σ. ἀκτινοειδὲς σῶμα.
ε. α. ἐσωτερικὸν στρώμα τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς χιτῶνος.
ε. β. α. ἐξωτερικὸν στρώμα τοῦ αὐτοῦ.
χ. σ. χοροειδὲς στρώμα.

ο. ν. ὀπτικὸν νεῦρον.
ο. Γ. ὀπτικὸν γάγγλιον.
χ. ὁ ἐκ χόνδρου ἄσκος τοῦ βολβοῦ.
Ι. χόνδρος τῆς ἱριδος.
Λ. σ. λευκὸν σῶμα.
ἄρ. σ. ἀργυρόχρουν στρώμα.

χρώματος. Ἐξώθεν τοῦ ἐκ χόνδρου ἀσκοῦ κείται στρώμα ἐκ σαρκώδους οὐσίας, καὶ τέλος μεμβράνα ἀργυρόχρους περιβάλλουσα τὸν βολβὸν μέχρι τοῦ περιθωρίου τῆς κόρης. Ὁ ἐσωτερικὸς χόνδρος ἐξογκοῦται πρὸς τὰ ἔμπρῳς καὶ σχηματίζει οὕτω περίξ τοῦ ὀφθαλμοῦ δακτύλιον ἢ ζώνην ἐκ χόνδρου. Ἐκ τοῦ πρόσθιου μέρους τοῦ γύρου τῆς ζώνης ταύτης ὀρμώμενος προχωρεῖ πρὸς τὰ ἔμπρῳς μῦς τις, ὅστις πλησιάζων τὸν φακὸν καὶ ἐνούμενος μετ' ἄλλων οὐσιῶν γίνεται παχύτερος, καὶ σχηματίζει ἀκτινοειδῆ σῶμα ἐκ διαφόρων συγκείμενον φύλλων. Πολλὰ τῶν φύλλων τούτων εἰσχωροῦσιν ἐντὸς τοῦ φακοῦ καὶ χωρίζουσιν αὐτὸν εἰς δύο ἄνισα τμήματα, ἐξ ὧν τὸ πρόσθιον εἶναι μικρότερον. Πρὸ τοῦ σώματος τούτου κείται ἡ ἴρις. Ὁ ἀμφιβληστροειδῆς χιτῶν σύγκεται ἐκ δύο στρωμάτων, ὡς καὶ παρὰ κεφαλοφόρους. Τὸ ἐσωτερικὸν στρώμα χωρίζεται ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ διὰ στρώματος ἐκ πηκτοῦ. Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος χιτῶν προχωρῶν πρὸς τὰ ἔμπρῳς πᾶσι πλησίον τοῦ ἀκτινοειδοῦς σώματος τοῦ συγκρατοῦντος τὸν φακόν. Τὸ σχῆμα τοῦ φακοῦ εἶναι μᾶλλον ἑλλειψοειδῆς ἢ στρογγύλον, τούτο δὲ διότι αἱ ἀραιαὶ ἀκτίνες τοῦ φωτός ἐν τῷ ὕδατι ὅπως συγκεντρωθῶσιν ἀρκετὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ θλασθῶσιν ἰσχυρῶς. Τὸν μεταξὺ φακοῦ καὶ ἀμφιβλ. χιτῶνος χῶρον πληροῖ τὸ υδατοειδῆς ὑγρὸν. Παρὰ τῆς ἰρίας λοιπὸν παρατηροῦνται ἅπαντα σχεδὸν ἐκεῖνα τὰ μέρη τοῦ ὀφθαλμοῦ ἅτινα εἰσὶν ἡμῖν γνωστὰ ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ ὄργανου τούτου παρ' ἀνθρώπων, καὶ τοῖς ταῦτα δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἀρμονίᾳ ἐκείνῃ καὶ τάξει καὶ λεπτότητι, ἣτις χαρακτηρίζει τὸν ἀνθρώπινον ὀφθαλμόν.

Μετακίνομεν νῦν εἰς τὴν ἐβδόμην καὶ τελευταίαν καὶ ἀνωτάτην ἡμῶν διαίρεσιν, τὴν τῶν «*Σπονδυλωτῶν*».

Περὶ τὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι εἰς τὴν διαίρεσιν ταύτην ἀνάγονται οἱ Ἰχθύες, τὰ Ἀμφίβια τὰ Ἑρπετὰ, τὰ Πτεγὰ καὶ τὰ Μαστοφόρα ἢ Θηλαστικά. Παρὰ τοῖς ζώοις τούτοις ὁ ὀφθαλμὸς φθάνει τὸ ὑψιστὸν ση-

μεῖον τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει τῶν Ἰχθύων παρὰ τῷ Ἀμφιοξεί (Amphioxus) ἔχομεν ὀφθαλμοὺς κατ' οὐδὲν διαφέροντας ἀπὸ τοῦς τῶν ἀτελεστέρων σκωλήκων. Ἐπὶ τοῦ ἀπλουστῆτος ἰγκεφάλου τοῦ μικροτάτου τούτου ἰχθύος, ὅστις δύναται σχεδὸν νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀκέφαλος, παρατηροῦνται δύο μικραὶ κηλίδες πηκτοῦ, αἱ μόνον κατ' ἀναλογίαν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἐπεχούσας τόπον ὀφθαλμῶν. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ κηλίδες αὐταὶ κρύπτονται βαθέως ὑπὸ τὸ δέρμα, διὰ τοῦτο οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται αὐτοῖς νὰ ἐκτελῶσιν τὸν εὐγενῆ αὐτῶν προορισμόν. Ἐκτὸς τοῦ Ἀμφιοξείως ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα τινὰ εἶδη ἰχθύων ἅτινα εἰσὶ πιθανῶς τυφλά, ὡς λ. χ. ἡ Μυζίνη, ἣς τὰ ἀπλουστάτα ὄμματα κρύπτονται ἐπίσης ὑπὸ τὸ δέρμα καὶ ὁ ἀμβλυόπτης τῶν σπηλαίων, ὅστις ἔχει μὲν ὀφθαλμοὺς καλῶς κατεσκευασμένους, ἐπειδὴ ὁμοῦς ζῆ εἰς τὰς ἐντὸς τῶν μεγάλων σπηλαίων τῆς Κεντούκης λίμνας περιστοιχιζόμενος αἰωνίως ὑπὸ σκότους διὰ τοῦτο οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὑποπέσαντες εἰς ἀχρηστίαν ἐκαλύφθησαν ὑπὸ ἀδιαφανοῦς δέρματος.

Γενικῶς ὅμως παρατηροῦμεν ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἰχθύων ἐκεῖνων τῶν τὰ βαθέως ὕδατα κατοικοῦντων εἶναι μεγάλοι, ἐνῶ τὰ ζῶα ἅτινα ζῶσιν πλησιέστερον τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, καὶ ζητοῦσι τὴν τροφήν αὐτῶν εἰς ὀλίγον βάθος, ἔχουσι μικροὺς ὀφθαλμοὺς. Ἐξ ὧν ἄλλοτε περὶ συστολῆς καὶ διαστολῆς τῆς κόρης εἴπομεν τὸ πρᾶγμα ἀποβαίνει εὐνόητον. Εἰς τὰ ἄβυθῶν ὕδατα καὶ παρὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης τὸ φῶς εἶναι ζωηρότατον καὶ αἱ ἀκτίνες αὐτοῦ πυκνότεραι, ὅθεν καὶ μικρὰ ὀπὴ ἀρκεῖ ὅπως δι' αὐτῆς εἰσελθῆ τσαύτη ποσότης ἀκτίνων δυνάμενη νὰ ἐρεθίσῃ τὸ ὀπτικὸν νεῦρον, ἐνῶ ἐξ ἐναντίας εἰς τὰ βαθέως ὕδατα ὅπου τὸ φῶς εἶναι ἀμυδρότερον καὶ αἱ ἀκτίνες ἀραιότεραι χρειάζεται ὅσον τὸ δυνατόν πλατυτέρα ὀπὴ, ὅπως δι' αὐτῆς εἰσχωρήσωσιν, ὅσον ἐνεστί, περισσότεραι ἀκτίνες. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πλείστοι ἰχθύες ζῶσιν

ἐν τῇ θαλάσῃ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον μακρὰν τῆς ἐπιφανείας, διὰ τοῦτο καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον μεγάλοι. Οἱ τὰ γλυκέα ὕδατα κατοικοῦντες ἔχουσι μικροὺς ὀφθαλμοὺς, διότι τὰ γλυκέα ὕδατα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἀβαθῆ.

Παρ' ἰχθύσιν ὁ κερατοειδῆς χιτῶν εἶναι ἀναλόγως τοῦ σκληροῦ πολὺ ἐκτεταμένος, ἐπίπεδος καὶ παχύτατος πρὸ πάντων εἰς τὸν γύρον αὐτοῦ. Ὁ σκληρὸς χιτῶν συνίσταται ἐκ διαφόρων στρωμάτων. Ἡ οὐσία αὐτοῦ εἶναι διάφορος· διότι ἄλλοτε μὲν εἶναι μεμβρανώδης, ἄλλοτε δὲ συνίσταται ἐκ μεμβράνης ἅμα καὶ χόνδρου, καὶ ἄλλοτε ἐκ μεμβράνης καὶ τεμαχίων σκληροῦ ὀστοῦ. Ὁ χοροειδῆς χιτῶν συνίσταται καὶ αὐτὸς ὡς καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς Σπονδυλωτοῖς ἐκ διαφόρων στρωμάτων, ὧν τὰ κυριώτερα εἰσὶ δύο, τὸ ἐκ πυκνοῦ δικτύου τριχοειδῶν ἀγγείων διαπερώμενον καὶ τὸ ἐκ πηκτοῦ συγκείμενον. Ταῦτα σχηματίζουσι παρὰ τὸν γύρον τοῦ φακοῦ τὸ ἀκτινοειδῆ σῶμα καὶ ἐκ τούτου ἐξακολουθοῦσι πρὸς τὰ ἔμπρῳς σχηματίζοντα τὴν ἴριδα. Αὕτη εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ στρογγύλη καὶ ζωηρῶς κεχρωματισμένη· χωρίζει δὲ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ βολβοῦ εἰς δύο τμήματα ὧν τὸ πρόσθιον μικρότατον. Τὸ ὀπτικὸν νεῦρον ἐξαπλοῦται ὡς κύπελλον ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ χοροειδοῦς χιτῶνος καὶ σχηματίζει τὸν ἀμφιβληστροειδῆ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κείται τὸ ἡμισφαιρικὸν υδατοειδῆ σῶμα. Ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίου ἐπιφανείας τοῦ σώματος τούτου κείται ἐντὸς ἀναλόγου κοιλότητος ὁ σφαιροειδῆς καὶ μέγας φακός, ὅστις παρ' ἰχθύσιν ὅπου τὸν φακὸν καλύπτει μέρος τοῦ κερατοειδοῦς χιτῶνος εἶναι λεπτόν καὶ ὀλίγον κυρτόν, θλαξ αὐτὸς μόνος τὰς ἀκτίνας τοῦ φωτός. (Ἴδε εἰκόνα Ε').

ΕΙΚΩΝ Ε'.

Ὁφθαλμὸς Ἰχθύος.

- κ. κερατ. χιτῶν.
- σ. σκληρὸς χιτῶν ἐξ ὀστέος.
- δ. α. δρεπανοειδῆς ἀπόφυσις.
- ο. γ. ὀπτικὸν νεῦρον.

Τὸν βολβὸν τοῦ ἰχθύος δυνάμεθα νὰ διαίρεσωμεν καὶ ἐξωτερικῶς εἰς δύο τμήματα. Τὸ πρόσθιον καλύπτεται ὑπὸ τοῦ κερατ. χιτῶνος, εἶναι δὲ πεπλατυμένον· τὸ ὀπίσθιον καλύπτεται ὑπὸ τοῦ σκληροῦ χιτῶνος, ἔχον σχῆμα ἡμισφαιρίου. Μέρος τοῦ χοροειδοῦς χιτῶνος ἐκπέμπει ἀκτίνας κυανοπρασίνους, αἵτινες δίδουσι εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τὴν ἰδιάζουσαν ἐκείνῃν χροιάν, ἣν παρατηροῦμεν παρ' ἄπας τοῖς ἰχθύσι. Τὸ μέρος τοῦτο ἐνεμάζεται ὡς γνωστὸν «τάπης». Συνίσταται δὲ οὗτος ἐκ στρώματος κυψελλίδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι κρύσταλλα ἐπιμήκη ἐφ' ὧν ἀντανεκλάται καὶ θλάται διαφοροτρόπως τὸ φῶς. Ἐκτὸς τούτου ὁ ἀμφιβληστροειδῆς χιτῶν τῶν ἰχθύων ἔχει μνηοειδῆς τι σχῆμα, ἐξ οὗ ἐξέρχεται ὁ χοροειδῆς χιτῶν. Ἡ ἐξοχὴ αὕτη διαπερᾶ τὸ υδατοειδῆ σῶμα καὶ φθάνει μέχρι τοῦ φακοῦ, ὀνομάζεται δὲ δρεπανοειδῆς ἀπόφυσις (processus saleiformis). Τὸ ἄκρον αὐτῆς ἐξογκοῦται πολλῶν καὶ φέρει τὸ ὄνομα κωδωνίσκος (campanella). Βλέφαρα ἀπαντῶνται παρ' ἰχθύσι σπανιότατα, ἀλλ' ὁ Κορχαρίας ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἔχει ἄνω καὶ κάτω βλέφαρα κέκμηται καὶ τρίτον, ὅπερ ἐκ τῆς ἐμπροσθίας τοῦ ὀφθαλμοῦ γωνίας ὀρμώμενον δύναται νὰ συρῆ πρὸ

του βολβοῦ. Τὸ ἀξιολογώτατον ὅμως πάντων εἶναι ὅτι οἱ ἰχθυὶς ἅπαντες στεροῦνται ἀδέρων ἐκκρινόντων τὰ δάκρυα. Εἶναι ὅμως τοῦτο σημεῖον ὅτι τὰ ζῶα ταῦτα στεροῦνται αἰσθήματος καὶ καρδίας; Ὅχι βεβαίως. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπομεν κύριος σκοπὸς τῶν δακρύων εἶναι νὰ ὑγραίνωσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ βολβοῦ, καὶ διατηρῶσιν αὐτὴν καθαρὰν καὶ λείαν, καὶ ἐπειδὴ οἱ ἰχθυὶς κατοικοῦντες ἐντὸς τοῦ ὕδατος ἔχουσιν αὐτὴν πάντοτε ὑγράν, διὰ τοῦτο τὰ δάκρυα καθίστανται περιττά. Πρὸς ἀπόδειξιν τοῦτου σημειοῦμεν ὅτι τὰ *Κήτη* (*Cetacea*) ἄτινα δὲν εἶναι ἰχθυὶς, ἀλλὰ θαλάσσια *Μασοφόρα*, στεροῦνται ἐπίσης ἀδένων κτασκευαζόντων τὰ δάκρυα.

Ἐξ ὧν εἶδομεν οἱ ὀφθαλμοὶ ἀναπτύσσονται μὲν ἐν τῷ φωτὶ, ἐν τῷ σκότει δὲ καὶ ὑπάρχοντες καταστρέφονται. Ἄλλ' οὐδὲν μέχρι τοῦδε παράδειγμα ἀπηντήσαμεν ἀποδεικνύον ἡμῖν ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ ἀπαράλλακτα ὡς τὰ φυτὰ ζητοῦσι τὸ φῶς καὶ προσπαθοῦσι νὰ ἐξέλθωσιν εἰ δυνατόν πρὸς αὐτό. Παρ' ἰχθύσιν ὑπάρχει παράδειγμα τι ἀποδεικνύον τοῦτο σαφέστατα. Πᾶς τις γνωρίζει τὰς κοινῶς λεγομένας «γλώσσας». Αὗται ἀνάγονται εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *Πλευρονηκτῶν*. Τὰ ζῶα ταῦτα γεννώμενα ἔχουσι κατ' ἀρχὰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοποθετημένους ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἰχθυὶς δὲλ. ἓνα εἰς ἐκάστου μέρους τῆς κεφαλῆς αὐτῶν. Ὅμως ἐπειδὴ, ὡς καὶ τὸ ὄνομά των ἐκφράζει, νήχονται πάντοτε ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς, διὰ τοῦτο μόνον ὁ ἄνω ὀφθαλμὸς εἶναι ἐστραμμένος πρὸς τὸ φῶς, ὁ δὲ ἄλλος μένει ὄλως ἄχρηστος, διευθυνόμενος πάντοτε πρὸς τὸ βάθος τῆς θαλάσσης. Ὁ πρὸς τὸ σκότος ἐστραμμένος οὗτος ὀφθαλμὸς διὰ τῆς ἀχρηστίας δὲν καταστρέφεται, ἀλλὰ συναισθανόμενος ὡς φαίνεται τὸν εὐγενῆ προσωρισμὸν αὐτοῦ, βλέπων δὲ ὅτι ἡ θέσις εἰς τὴν ἢ τὴν τῶν ἔθεσε δὲν εἶναι παντάπασιν κατάλληλος πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ, ἀποφασίζει νὰ ὀδοιπορήσῃ πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ φωτός τῆς ἡμέρας. Οὕτω λοιπὸν ἀναπτυσσόμενου τοῦ ζώου βλέπομεν καὶ τὸν

ἓνα ὀφθαλμὸν ἐγκαταλείποντα τὴν προτέραν θέσιν, στρεφόμενον πρὸς τὰ ἔσω καὶ διατρυπῶντα βαθμηδὸν τὸ κρανίον πρὸς ἀνεύρεσιν καταλληλοτέρας θέσεως. Ἄλλ' ὁ δρόμος οὗτος ἂν διέρχεται δὲν εἶναι τόσον ὁμαλὸς καὶ εὐκολος, ἐπειδὴ ἔχει νὰ διαπεράσῃ πολλὰ ὀστεῖνα προχώματα. Δι' αὐτὸ λοιπὸν χρειάζεται καιρὸν τινα ὅπως ἐκτελέσῃ αὐτὸν, καθ' ὅσον δὲ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα τὸ ζῶον μένει μονόφθαλμον. Ἐν τῇ διαβάσει του πολλὰ ὀστᾶ τῆς κεφαλῆς διατρυπῶνται, παραμερίζονται καὶ χάνουσι τὴν συμμετρίαν των' ἀλλ' ὁ ὀφθαλμὸς δὲν καταστρέφεται οὔτε πτοεῖται· προχωρεῖ βραδέως μὲν ἀλλ' ἀενάως, καὶ τέλος τὸ δυσχερὲς ἔργον κατορθοῦται, ὁ ὀφθαλμὸς σῶος ἐξέρχεται εἰς τὸ γλυκὺ φῶς τῆς ἡμέρας, λαμβάνων θέσιν οὐ μακρὰν τοῦ ἄλλου ὀφθαλμοῦ τοῦ ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ φῶς ἐστραμμένης πλευρᾶς. Οὕτω λοιπὸν οἱ δύο ὀφθαλμοὶ τῶν *Πλευρονηκτῶν* ἐν τῇ τελείᾳ τῶν ζώων τούτων ἀναπτύξει κείνται ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς τῆς κεφαλῆς, ὡς ἐπὶ ἰχθυογραφῶν μικρῶν παιδίων ὅπου οἱ δύο ὀφθαλμοὶ κείνται πάντοτε πλησίον ἀλλήλων ἀκόμη καὶ ὅταν ἡ μία μόνον πλευρὰ τοῦ προσώπου ζωγραφεῖται. Ταῦτα περὶ ἰχθύων.

Τὰ *Ἀμφίβια* ὀλίγας διαφορὰς ἔχουσιν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ὀφθαλμῶν των ἀπὸ τοῦ ἰχθύος, τὰ βλέφαρα ὅμως αὐτῶν εἰσι καλῶς ἀνεπτυγμένα. Περὰ βατραχίους μάλιστα ὑπάρχει μεμβράνα τις ἥτις πλαγίως ἐρχομένη δύναται νὰ καλύψῃ τὸν ὀφθαλμὸν ὡς τρίτον βλέφαρον. Ἐκτὸς τούτου ἐν τῇ κλάσει ταύτῃ τῶν ζώων ὅπισθεν τοῦ βολβοῦ εὐρίσκεται μὲς τις ὁστις συστέλλόμενος δύναται νὰ σύρῃ καὶ κρύψῃ τὸν βολβὸν βαθέως ἐντὸς τῆς κοιλότητος ἐν ἣ κείται. Εἰς τινὰς τάξεις εἶναι ὁ βολβὸς πεπλατυμένος πρὸς τὰ ἔμπροσ. Καὶ μεταξὺ τῶν *Ἀμφιβίων* παρατηροῦνται ζῶα κατοικοῦντα ὑπὸ τὴν γῆν μὲ ὀφθαλμοὺς καλυπτομένους ὑπὸ τοῦ δέρματος. Τοιοῦτος εἶναι λ. χ. ὁ *Πρωτεύς* ἢ ὁ *Υπόχθων*, ὁ κατοικῶν εἰς τὰ βαθύτατα καὶ σκοτεινότετα

μέρη τῶν σπηλαίων ἐντὸς λιμναζόντων ὑδάτων. Τὸ ζῶον τοῦτο ἐθεωρήθη πολλάκις ὡς τυφλόν, νῦν ὅμως γνωρίζομεν μετὰ βεβαιότητος ὅτι ἔχει ὀφθαλμοὺς καλῶς κατεσκευασμένους, διότι ἄλλως δὲν θὰ εἶδύνατο νὰ καταδιώκῃ τὴν λείαν του καὶ εἰς φωτεινότερα μέρη τῶν σπηλαίων. Δευτέρᾳ ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ὁ *Πρωτεύς* δὲν στερεῖται τῆς δυνάμεως τοῦ ὄραν εἶναι ὅτι πολλάκις ὅταν πλημμύρι ἀποσύρῃ αὐτὸν ἐκ τῶν ἐγκάτων τῶν σπηλαίων καὶ φέρωσιν εἰς τὸν ἔξω κόσμον, δύναται εὐκόλως νὰ εὐρῇ τὴν προτέραν του κατοικίαν. Καὶ ἄλλῳδως ἅπαντα τὰ εἶδη τῶν *Πρωτέων* ἔχουσι μικροτάτους μὲν ἀλλὰ καλῶς κατεσκευασμένους ὀφθαλμοὺς. Ἐπὶ τοῦ βολβοῦ διακρίνονται ὅτε διαφανῆς κερατοειδῆς χιτῶν καὶ τὰ λοιπὰ διαφανῆ αὐτοῦ μέρη τὰ τὸ φῶς θλῶντα. Ὁ ἀμφιβ. χιτῶν σχηματίζει τὴν ἐξακολουθήσιν τοῦ καλῶς ἀνεπτυγμένου ὀφθαλμοῦ, εἶναι δὲ λίαν εὐαίσθητος. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοὶ καλύπτονται ὑπὸ λεπτοῦ διαφανοῦς δέρματος διὰ τοῦτο ζωολόγοι τινὲς ἐξέλαβον τὸν *Πρωτέα* ὡς τυφλόν.

Ὅτι περὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ τῶν ἀμφιβίων εἶπομεν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὡς ἐγγιστα καὶ περὶ τοῦ τῶν *Ἐρπετῶν*. Ταῦτα ὅμως χαρακτηρίζει γενικῶς μεγαλειτέρα κυρτότης τοῦ κερατοειδοῦς χιτῶνος, καὶ τοὶ αἱ διαφοραὶ τάξεις αὐτῶν ἔχουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς διαφόρως κατεσκευασμένους. Τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ σκληροῦ χιτῶνος τῶν «*Σαυρῶν*» καὶ τῶν «*Χελωνῶν*» τὸ πρὸς τὸν κερατ. χιτῶνα συνορευθὸν ὑποστηρίζεται ὑπὸ στεφάνου λείων καὶ ἐν εἰδει κεράμων τῆς στέγης ὑπεράνω ἀλλήλων κειμένων ὁστεῖνων δακτυλίων ἄτινα παρατηροῦνται καὶ παρὰ πτηνοῖς, περὶ ὧν θέλομεν γράψαι ἐν ἄλλῳ τόπῳ ἐκτενέστερον. Ἡ δρεπανοειδῆς ἀπόφυσις καὶ ὁ κωδωνίσκος εὐρίσκονται καὶ παρ' ἔρπετοῖς ἀλλὰ διαφοροτρόπως κατεσκευασμένα ἢ παρ' ἰχθύσιν. Ὁ φακὸς εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πεπλατυμένος. Τὰ ἔρπετὰ ἔχουσιν ἄνω καὶ κάτω βλέφαρα, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ πλάγιον

βλέφαρον τῶν βατραχίων. Σαῦραι ὅμως τινὲς καὶ ὄφεις ἀντὶ τῶν τριῶν τούτων βλέφαρων ἔχουσι δακτυλοειδῆ μεμβράναν, ἥτις πολλάκις καλύπτει τὸ τε πρόσθιον μέρος τοῦ σκληροῦ χιτῶνος καὶ ἅπαντα τὸν διαφανῆ κερατοειδῆ χιτῶνα, ἀφίνουσα μόνον εἰς τὸ κέντρον μικρὰν τινα ὀπήν διὰ τὴν κόρην. Τοιοῦτο κυκλοτερές βλέφαρον ἔχουσιν ὡς γνωστὸν οἱ *Χαμαιλέοντες*. Παρ' αὐτοῖς ἐνούμενον τοῦτο μετὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ βολβοῦ, μεταδίθει αὐτῷ ἀπερίγραπτον εὐκινήσιαν. Παρ' ἔρπετοῖς παρατηροῦνται κατὰ πρῶτον ἀδέρες διὰ τὰ δάκρυα, οἱ ὄφεις μάλιστα καὶ αἱ χελῶναι ἔχουσιν αὐτοὺς καλῶς κατεσκευασμένους. Διὰ τὸ ἐξ αὐτῶν ἐκκρινόμενον ὑγρὸν ὑπάρχει ὀλόκληρον σύστημα σωλήνων κλπ., ὡς γνωρίζομεν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄλλ' εἰς οὐδεμίαν ἄλλην κλάσιν ζώων εὐρίσκεται ἡ αἰσθησις τῆς ὄρασεως τόσον καλῶς ἀνεπτυγμένη καὶ φθάσει εἰς τόσον μέγαν βαθμὸν ὀξύτητος, ὅσον εἰς τὴν τῶν *Πτηνῶν*. Καὶ τῷ ὄντι τίς δὲν γνωρίζει ὅτι ἀρπακτικὰ πτηνὰ δύναται εἰς ὕψους πολλῶν χιλιάδων πυθῶν νὰ κατασκοπεύσῃ τὸ θυμά των, καὶ ὅτι τὸ στρουθίον καὶ εἰς ἀποστάσεως 50 βημάτων διακρίνει μικροτάτον κόκκον σίτου! Ἡ μοναδικὴ αὕτη τελειότης τοῦ ὄργάνου τῆς ὄρασεως παρὰ πτηνοῖς ἐκτυποῦται σαφῶς ἐφ' ὅλων τῶν μερῶν αὐτοῦ. Τὸ σχῆμα τοῦ ὄλου βολβοῦ, τὸ τοῦ φακοῦ καὶ τὸ τοῦ ὑελοειδοῦς σώματος φαίνονται ὅτι εἶναι σκοπιμώτερον κατεσκευασμένα ἢ τὰ ἀνάλογα μέρη παρ' ἀνθρώπῳ, καὶ συμβάλλουσιν ἀναμφιβόλως μεγάλως εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ τῶν πτηνῶν. Εἰς τὰ πλεῖστα πτηνὰ ὁ βολβὸς χωρίζεται εἰς ἓν πρόσθιον καὶ εἰς ἓν ὀπίσθιον τμήμα, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον φέρει τὸν κυρτότατον κερατ. χιτῶνα, καὶ χωρίζεται καθαρῶς ἀπὸ τοῦ δευτέρου (ἴδε εἰκόνα ΣΤ').

ΕΙΚΩΝ ΣΤ'.

Ὁφθαλμός τοῦ Χρυσαιοῦ.

- Κ. Κερατοειδῆς χιτῶν.
 Ι. Ἴρις.
 α. σκληρὸς χιτῶν ἐξ ὀστέινων δακτυλίων.
 δ. α. δρεπανοειδῆς ἀπόφυσις.
 σ. χ. σκληρὸς χιτῶν ἐκ μεμβράνης.
 ο. γ. ὀπτικὸν νεῦρον.

Τὸ περίεργον τοῦτο σχῆμα τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀπαντᾶται μάλιστα παρὰ τοῖς ἀρπακτικοῖς ὀρνέοις, ἐνῶ τὰ νηχόμενα πτηνὰ καὶ τὰ εἰς ἕλη κατοικοῦντα ἔχουσι ἀντιθέτους χαρακτῆρας, ἰδίως δὲ κερατ. χιτῶνα λίαν πεπλατυμένον. Βλέποντες βολβὸν ἀετοῦ, εὐθὺς θέλομεν παρατηρήσει ὅτι τὸ ἐμπροσθεν τμήμα αὐτοῦ εἶναι γενικῶς ἐξωγκωμένον, ἐνῶ τὸ ὀπίσθεν ἔχει σχῆμα ἡμισφαιρικόν. Ὁ κῶνος αὐτός, οὐτινος τὸ μὲν εὐρύχωρον μέρος εἶναι ἐστραμμένον πρὸς τὰ ἔσω, τὸ δὲ στενώτερον συνορεύει μετὰ τοῦ κερατοειδοῦς χιτῶνος, εἶναι μέρος τοῦ σκληροῦ χιτῶνος, συνίσταται ὁμοίως ὡς καὶ παρὰ τισιν ἔρπετοις ἐκ δακτυλίων ὀστέινων, ἅτινα κείμενα ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου καὶ παρὰ τὸ ἄλλο, δύναται νὰ σύρῳνται δι' ἐπὶ τούτῳ μυῶνων ἄλλοτε μὲν πρὸς τὰ ἐμπρὸς, ἄλλοτε δὲ πρὸς τὰ ὀπίσω. Τὰ πρὸς τὰ ἐμπρὸς κείμενα δακτύλια ἀναλόγως τοῦ κωνικοῦ σχήματος τοῦ προσθίου τμήματος τοῦ βολβοῦ εἶναι μικρότερα (στενώτερα) τῶν ὀπισθίων· συρόμενα ὅθεν πρὸς τὰ ὀπί-

σω πιέζουσι τὸν βολβὸν καὶ δίδουσι αὐτῷ σχῆμα ἐπίμηκες. Οὕτω καὶ τὸ μεταξὺ φακοῦ καὶ ὀπτικοῦ νεύρου διάστημα καθίσταται μεγαλείτερον· ἐνῶ συρομένων τῶν δακτυλίων πρὸς τὰ ἐμπρὸς ὁ βολβὸς ἀφίενται ἐλεύθερος καὶ γίνεται πλατύτερος, τὸ δὲ μεταξὺ φακοῦ καὶ τοῦ εἰρημένου νεύρου διάστημα σμικρύνεται. Ἐκ τούτου δύναμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἰσχύτητα τοῦ βλέμματος τῶν πτηνῶν· διότι ἐνῶ παρ' ἀνθρώπου μόνον ὁ φακὸς δύναται νὰ ἀλλάσῃ σχῆμα, παρ' αὐτοῖς ὁ ὅλος βολβὸς δύναται νὰ ἐκτείνηται ἢ νὰ βραχύνηται κατὰ βούλησιν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀναλόγως τῆς ἀποστάσεως τῶν ἀντικειμένων. Ἡ δύναμις ὅθεν τῆς «διευθετήσεως» ἦν παρ' ἀνθρώπου εὐρομεν περιοριζομένην εἰς τινα μόνον μέρη τοῦ ὀφθαλμοῦ παρὰ πτηνοῖς γενικεύεται, τοῦ ὅλου βολβοῦ δυναμένου νὰ συμπράξῃ ἐν αὐτῇ. Καὶ εἰς τὰ πτηνὰ ὁ χοροειδῆς χιτῶν διαπερᾶ τὸν ἀμφιβληστροειδῆ, καὶ φθάνει μέχρι τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τοῦ φακοῦ. Ἔνεκα τοῦ σχήματός τῆς ἢ προέκτασις αὐτῆ ἢ πτυχῆ ἐπωνομάσθη «κτενιον» (*pecten*). Ἀληθῶς εἰπεῖν δὲν γνωρίζομεν εἰσέτι μετὰ βεβαιότητος τὸν σκοπὸν τοῦ μέρους τούτου τοῦ ὀφθαλμοῦ, φαίνεται ὁμοίως πιθανόν ὅτι τὸ τε «κτενιον» καὶ ὁ «τάπη», ὅστις ἀναφαίνεται μόνον παρὰ στρουθοκαμήλοισι, χρησιμεύουσι πρὸς εὐχερτέραν διευθέτησιν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἡ Ἴρις εἶναι λίαν ἐκκίνητος, τούτο δὲ βοηθεῖ μεγάλως τὴν ἐν γένει οικονομίαν τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐλαττοῦσα ἢ αὐξάνουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπὶ τοῦ φακοῦ καταπιπτουσῶν ἀκτίνων τοῦ φωτός. Εἶναι δὲ ἡ Ἴρις πλατυτάτη παρὰ τοῖς πτηνοῖς ἐκείνοις, ἅτινα ζητοῦσι τὴν τροφήν αὐτῶν τὸ ἐσπέρας ἢ περὶ τὸ λυκαυγῆς (γλαυκῆς κλπ). Βλέφαρα ὑπάρχουσι παρὰ πτηνοῖς δύο, ἐν ἄνω καὶ ἐν κάτω. Εἰς ταῦτα προσθετόν καὶ τρίτον συγκείμενον ἐκ λεπτῆς καὶ λευκῆς μεμβράνης, ἥτις διὰ θαυμασίου μηχανισμοῦ δύναται νὰ σύρῃται πρὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ ὡς παραπέτασμα ἐρχόμενον ἐκ τῆς γωνίας τῶν δύο ἄλλων βλεφάρων τῆς πρὸς τὸ μέρος τῆς

μὲν κειμένης, περὶ οὗ εἰπομέν τινα παρὰ βτραχίλοισι καὶ ἔρπετοις. Γενικῶς οἱ βολβοὶ τῶν πτηνῶν δὲν εἶναι ἐκκίνητοι, αἰτίον δὲ τούτου εἶναι ἡ βραχύτης τῶν σχετικῶν μυῶνων· ἀλλ' ἡ μεγίστη ἐκκίνησις τῆς ὅλης κεφαλῆς ἀναπληροῖ ἐντελῶς τὸ μοναδικόν αὐτὸ λάθος τῶν ὀφθαλμῶν τῆς κλάσεως ταύτης τῶν ζώων. Τυφλὰ πτηνὰ δὲν ὑπάρχουσι. Μόνον ὁ ἄπτερουξ τῆς Αὐστραλίας καὶ ἡ γνωστὴ ἡμῖν χίνα ἔχουσι μικροὺς ὀφθαλμούς.

Ἐπειδὴ ἄλλοτε περιεγράψαμεν σχετικῶς ἐν ἐκτάσει τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀνθρώπος ὡς γνωστὸν σωματικῶς ἀνάγεται εἰς τὰ Μαστοφόρα ζῶα διὰ τοῦτο προκειμένου περὶ τῆς κλάσεως ταύτης ὀλίγα μόνον ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν Μαστοφόρων ἢ Θηλαστικῶν εἶναι ἐν συνόλω ὑποδείστεροι τῶν τῶν Πτηνῶν, στεροῦνται δὲ τοῦ μέρους ἐκείνου τοῦ σκληροῦ χιτῶνος τοῦ ἐξ ὀστέινων δακτυλίων συγκειμένου καὶ τοῦ «κτενίου». Ὁ σκληρὸς χιτῶν συνίσταται παρ' αὐτοῖς σχεδὸν ἄνευ ἐξαιρέσεως ἐκ μεμβρανώδους μόνον οὐσίας. Τὸ πάχος αὐτοῦ εἶναι διάφορον· ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ὁμοίως εἶναι παχύτερος εἰς τὸ μέρος ὅπου συνορεύει μετὰ τοῦ κερατ. χιτῶνος. Ἐξ ἐναντίας τὰ ἐν τῷ ὕδατι ζῶντα Θηλαστικά (φάλαιναι, δελφίνες κλπ). ἔχουσι τὸν σκληρὸν χιτῶνα παχύτερον μὲν πρὸς τὰ ὀπίσω, λεπτότερον δὲ πρὸς τὰ ἐμπρὸς, συμμορφούμενα οὕτω μετὰ τῶν ἰχθύων ἐν τῷ στοιχείῳ τῶν ὁποίων ζῶσι. Τὸ σχῆμα τῆς κόρης τῶν Μαστοφόρων εἶναι διάφορον. Παρ' ἀνθρώπῳ γνωρίζομεν ὅτι αὕτη ἔχει σχῆμα στρογγύλον. Εἰς τὰ «Μυρκαζόντα» (*Ruminantia*), τὰ τὴν τροφήν αὐτῶν ἀναμασσῶντα, καὶ εἰς τὰ Μονοπέταλλα αὕτη ἐκτείνεται πλαγίως καὶ φέρει περίξ κροσσούς ὡς παραπέτασμα (αἶγες, κάμηλοι). Παρὰ «Σαρκοφάγους» ἡ κόρη εἶναι ἐγκαρσίως ἐπίμηκης, καὶ εἰς μὲν τὸ ζῶον φῶς αὕτη παρίσταται ὡς λεπτότατον σχῆμα τῆς Ἴριδος· εἰς τὸ ἀμυδρότερον ὁμοίως δύναται νὰ διασταλῇ καὶ λάβῃ σχῆμα στρογ-

γύλον. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν σαρκοφάγων καὶ ἀρπακτικῶν μαστοφόρων εἶναι ἐν συνόλω ὀξυτάτοι, διακρίνονται δὲ ἐκ τῆς λάμψεως, ἢν ἐκπέμπει τὸ γνωστὸν ἡμῖν μέρος ἐκείνου τοῦ χοροειδοῦς χιτῶνος ὅπερ πολλακις ἐπὶ τῆς τήσεως καὶ περιεγράψαμεν ὑπὸ τὸ ὄνομα «τάπη». Ἐπ' αὐτοῦ ἀντανακλῶνται αἱ ἀκτίνες τοῦ φωτός οὕτως, ὥστε ἐν τῷ σκότεινι οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν σαρκοφάγων λάμπουσι. Τάπητα ἔχουσι ὅμως πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ οἱ Δελφίνες, τὰ Πεταλοφόρα καὶ τινα Μαρτυποφόρα ζῶα.—

Φθάσαντες εἰς τὸ τέρμα τῆς ἐπιθεωρήσεως ἡμῶν κρίνομεν ἀνάγκη νὰ ρίψωμεν ἐν βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ, ὡς ὀδοιπόροι μακρῆν διανύσαντες διάστημα, χαρῶμεν ἐπὶ τῇ γενικῇ ἀπόψει τοῦ μακροῦ σταδίου ὅπερ διήλθομεν. Δι' ἡμᾶς τὸ τοιοῦτον θέλει συντείνει οὐχὶ μόνον πρὸς τέρψιν ἀλλὰ κυρίως πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν ἐν τῇ διαβάσει ἡμῶν γενομένων ἀπροσεξιδῶν, ἀποῦ μάλιστα ἡ ταχύτης μεθ' ἧς διήλθομεν τὰς ἀναριθμήτους τάξεις τῶν ζώων σπανίως ἐπέτρεψεν ἡμῖν νὰ εἰσελθῶμεν εἰς λεπτομερείας καὶ ἐκφέρωμεν σκέψεις ἐπὶ τῶν διαφορῶν περιέργων ἅτινα καθ' ὁδὸν ἀπηντήσαμεν.

Εἶδομεν ὅτι αἱ κατώτεροι τάξεις καὶ τῶν 7 μεγάλων διαίρεσεων τοῦ βασιλείου τῶν ζώων εἴτε στεροῦνται παντελῶς τοῦ ὀργάνου τῆς ὄρασεως εἴτε ἔχουσι αὐτὸ λίαν ἀπλοῦν, συγκείμενον ἐκ λεπτοῦ νεύρου, οὗ ἡ ἄκρα φέρει κηλίδαν πηκτοῦ. Ὁλόκληρος τῶν Πρωτοζώων ἡ διαίρεσις καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῆς τῶν Ζωοφύτων ἢ Κοιλιεντεράτων ἦν τυφλή. Ἀλλ' ἤδη ἐν τῇ δευτέρῃ ταύτῃ διαίρεσει παρὰ Μεδούσας εὐρομεν ζῶα παρ' οἷς πρὸς τὸ νεῦρον καὶ τὸ πηκτὸν ἀπαντᾶται καὶ κρυσταλλοειδῆς γαλκὸς σφαιρικοῦ σχήματος. Εἰς τοὺς Θηλαστικούς ἀστέρους οὗς κατετάξαμεν εἰς τὴν τρίτην διαίρεσιν βλέπομεν τὸν ὀφθαλμὸν πολλαπλασιαζόμενον· ἀλλ' οὔτε παρ' αὐτοῖς οὔτε παρὰ τῇ τετάρτῃ διαίρεσει τῶν Σκωλήκων ὁ πολλαπλοῦς ὀφθαλμὸς κέκτηται τὴν τάξιν ἐκείνην καὶ κανονικό-

τητα, ἢ παρετηρήσαμεν παρὰ τοῖς συνθέτοις ὀφθαλμοῖς τῶν Ἀρθροπόδων, καὶ μάλιστα τῶν ἐν αὐτοῖς ἀναγομένων ἐντόμων. Ἐν τῇ πέμπτῃ ταύτῃ διαιρέσει ἐκτός τοῦ ὅτι τὸ ὄργανον τῆς ὁράσεως κείται πολλάκις ἐπὶ ἰδιαιτέρων μίσχων ἢ ποδῶν, οἵτινες δίδουσιν αὐτῷ μεγίστην εὐκίνησιαν, εἶδομεν επίσης αὐτὸ φθάνον μέγαν, βαθμὸν ὀξύτητος. Ἐνταῦθα παρετηρήσαμεν προσέτι κατὰ πρῶτον ἴριδα, καὶ τρόπον τινὰ διευθετήσας τοῦ ὀφθαλμοῦ, χοροειδῆ χιτῶνα καὶ γάπηρα. Ἐν τῇ ἕκτῃ διαιρέσει ὁ ὀφθαλμὸς στρέφεται ἐξαφνα πρὸς ἄλλην οὕτως εἰπεῖν διεύθυνσιν. Δὲν ἔχομεν πλέον συνθέτους ἀλλ' ἀπλοῦς ὀφθαλμοὺς ὡς καὶ παρ' ἀνθρώπῳ, ἐν αὐτοῖς δὲ παρατηρεῖται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἀληθῆς ἀμφιβληστροειδῆς χιτῶν. Ἐν τῇ ἑβδόμῃ τέλος καὶ ἀνωτάτῃ διαιρέσει οὐδὲν μὲν νέον ἐν τῷ βολβῷ παρετηρήσαμεν, τὰ διάφορα ὅμως μέρη αὐτοῦ εὐρίσκονται ἐν μεγίστῃ ἁρμονίᾳ καὶ λεπτότητι, ὁ δὲ ὀφθαλμὸς πλουτίζεται διὰ τῆς προσκλήσεως ἐξωτερικῶν ἢ βοηθητικῶν μερῶν διὰ βλεφάρων, ἀδένων ἐκκρινόντων δάκρυα κλπ., ὅπερ δὲ σπουδαιότατον, ἢ δύναμις τῆς διευθετήσεως τελειοποιεῖται θαυμασίως.

Εἶπομεν ὅτι τὰ Μαλάκια ἀκολουθοῦσιν ἄλλον δρόμον ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ὄργανου τῆς ὁράσεως, ἢ αἱ πρὸ αὐτῶν διαιρέσεις. Καὶ τῷ ὄντι εἰς τὴν 3ην, 4ην καὶ 5ην διαιρέσειν ὁ ὀφθαλμὸς δύναται νὰ ὀνομασθῇ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σύνθετος, καὶ ὡς σύνθετος φθάνει παρ' Ἐντόμοις τὸν ὕψιστον βαθμὸν τῆς τελειότητός του. Εἰς τὴν ἀμέσως ἐπομένην 6ην διαιρέσειν ὁ ὀφθαλμὸς ἀρχίζει νὰ συμμορφῶται ἐν τε τῷ ἐξωτερικῷ αὐτοῦ σχήματι καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ ὀργανισμῷ πρὸς τὸν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὡς ἀπλοῦς φθάνει παρὰ Πτηνοῖς τὸν ὕψιστον βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεώς του. Παραβάλλοντες νῦν τοὺς ἐντελεστάτους συνθέτους ὀφθαλμοὺς τῶν Ἐντόμων πρὸς τοὺς ἐντελεστάτους ἀπλοῦς ὀφθαλμοὺς τῶν Πτηνῶν καὶ Θηλαστικῶν, βλέπομεν ὅτι ἡ διαφορὰ αὐτῶν συνίσταται κυρίως εἰς τὸ ὅτι

οἱ μὲν πρῶτοι εἶναι ἐξωτερικῶς σύνθετοι, δηλ. αἱ κρυσταλλοειδεῖς πυραμίδες τοῦ ὀφθαλμοῦ διευθύνονται πρὸς τὰ ἔξω, ἐνῶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν δευτέρων εἶναι ἐσωτερικῶς σύνθετοι ἐπειδὴ παρ' αὐτοῖς τὰ κρυσταλλοειδῆ βάρδια τὰ τὸν ἀμφιβληστροειδῆ χιτῶνα ἀποτελοῦντα (ἅτινα ἀναλογοῦσι βεβαίως πρὸς τὰς κρυσταλλ. πυραμίδας τῶν συνθέτων ὀφθαλμῶν) διευθύνονται πρὸς τὰ ἔσω.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀφθαλμῶν ἐντὸς τῶν ὀρίων τῶν Μαλακίων κανονικῶς περιορίζεται εἰς δύο, παρὰ δὲ Σπονδυλωτοῖς δὲν ἀπαντῶμεν εἰμὴ δύο ὀφθαλμοὺς· εἰς τὰς λοιπὰς ὅμως διαιρέσεις δὲν ὑπάρχει τακτικὸς κανὼν. Ἀλλὰ καὶ τὰ Ἀρθρόποδα δύο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχουσιν ὀφθαλμοὺς μετὰ τὴν διὰφορὰν ὅτι ἕκαστος εἶναι αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν σύνθετος. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὡς βλέπομεν παρὰ τοῖς ἐντελεστάτοις ζώοις ὁ ὀφθαλμὸς εὐρίσκεται πάντοτε διπλοῦς, διὰ τοῦτο δὲν φαίνεται ἡμῖν ἄσκοπον νὰ εἰπώμεν τινα περὶ τῆς χρήσεως καὶ τῆς φυσιολογικῆς ἀξίας τῆς διπλῆς ὑπάρξεως τοῦ ὄργανου τῆς ὁράσεως, λαμβάνοντες ὡς ὑπόδειγμα τὸν γνωστότερον ἡμῖν ὀφθαλμὸν, τὸν τοῦ ἀνθρώπου.

Μολοντί ἕκαστος τῶν δύο ὀφθαλμῶν ἡμῶν σχηματίζει ἐν ἑαυτῷ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀπέναντι ἀντικειμένου, σπανίως ὅμως βλέπομεν τὰ πράγματα διπλᾶ. Ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅθεν ὅτι ἐν ἡμῖν ὑπάρχει δύναμις τις πνευματικὴ δι' ἧς αἱ δύο εἰκόνες συνταυτίζονται εἰς μίαν. Ἡ δύναμις ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἀπλότος ἀλλ' ἀκολουθεῖ φυσικοῦ κανόνα, οὗς ἀδύνατον νὰ παραβῆ· διότι μόνον τὰς δύο ἐκεῖνας εἰκόνας δύναμεθα νὰ συνταυτίσωμεν αἵτινες εὐρίσκονται ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς ἀλλήλας· ἡ δὲ ἁρμονία αὕτη τότε μόνον δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ὅταν ἀμφότεραι πίπτουσιν ἐπὶ ἀναλόγων σημείων τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς χιτῶνος. Τῆς ἁρμονίας ταυτομένης, αἱ εἰκόνες παρίστανται ἡμῖν διπλαί. Οὕτω λ. χ. ὅταν ῥίψωμεν τὸ βλέμμα ἐπὶ τινος ἀντικειμένου καὶ διὰ τοῦ δακτύλου μας πιέσωμεν τὸν

ἓνα ὀφθαλμὸν ἐκ τοῦ κάτω βλεφάρου πρὸς τὰ ἄνω, θέλομεν ἀμέσως παρατηρήσει ὅτι ἢ πρὶν μίαν εἰκὼν τοῦ ἀντικειμένου ἀναλύεται βαθμηδὸν εἰς δύο, πάντα δὲ τὰ περίξ αὐτοῦ ἀντικείμενα παρίστανται ἡμῖν ἐπίσης διπλᾶ. Διὰ τῆς πιέσεως ἠλλαξεν ὀλίγον ἢ θέσις τοῦ ἑνὸς τῶν ὀφθαλμῶν, ὥστε αἱ δύο εἰκόνες δὲν δύναται πλέον νὰ πέσωσιν ἐπὶ ἀναλόγων σημείων τοῦ ἀμφιβλ. χιτῶνος. Οὕτως ἢ μεταξὺ τῶν δύο ὀφθαλμῶν ἁρμονία ἐταράχθη, καὶ διὰ τοῦτο δὲν δύναται πλέον νὰ συνεργασθῶσιν, ἀλλὰ χωρίζουσι τὰς δυνάμεις των καὶ καθεὶς ἐνεργεῖ δι' ἑαυτὸν, ἡμεῖς δὲ βλέπομεν τὰ πάντα διπλᾶ. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὅταν στρέψαντες τὸ βλέμμα ἡμῶν εἰς μακρὰν τι κείμενον ἀντικείμενον θέσωμεν ἔπειτα τὸν δάκτυλόν μας ὀλίγον τι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην οἱ ὀπτικοὶ ἄξωνες τῶν δύο ὀφθαλμῶν ἡμῶν εἶναι ἐστραμμένοι πρὸς τὸ μακρὰν κείμενον πρᾶγμα, αἱ δύο εἰκόνες τοῦ δακτύλου μας μὴ δυνάμεναι νὰ προσβάλωσιν ἀνάλογα σημεῖα τοῦ ἀμφ. χιτῶνος δὲν συνταυτίζονται, ἔθεν ὁ δάκτυλός μας φαίνεται διπλοῦς. Διὰ τῆς συνταυτίσεως ὅμως τῶν δύο εἰκόνων τὰ πράγματα καθίστανται καθαρῶτε-ρα. Ἀλλὰ τὸ διπλοῦν τῶν ὀφθαλμῶν δὲν χρησιμεύει μόνον εἰς τοῦτο. Δι' αὐτῶν ἀνοίγεται προσέτι εἰς τὰ βλέμματα ἡμῶν εὐρύτερον στάδιον καὶ πλατύτερος ὀρίζων· δυνάμεθα δὲ νὰ παρατηρῶμεν πολὺ περισσότερα πράγματα κύκλῳ ἡμῶν κείμενα, ἢ ὅταν βλέπωμεν διὰ τοῦ ἑνὸς μόνον ὀφθαλμοῦ. Τὸ κυριώτερον ὅμως κατ'ὄρθωμα τῆς συνταυτίσεως τῶν δύο εἰκόνων εἶναι ὅτι δι' αὐτῆς τὰ πράγματα παρίστανται ἐν τῇ σκέψει ἡμῶν ὡς στερεὰ (ὡς ὄγκοι), ἢτοι ὡς ἐν τῷ διαστήματι ὑπάρχοντα, καὶ δυνάμεθα οὕτω νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς σχετικῆς αὐτῶν ἀποστάσεως. «Ὁ μονόφθαλμος, λέγει περίφημος τις φυσιολόγος, βλέπει σκηνογραφικὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου ὅχι ὅμως τὸν κόσμον αὐτὸν,» βλέπει τὰ πράγματα ὑπάρχοντα δὲν δύναται ὅμως νὰ κρίνῃ περὶ τῆς μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ

μέρους ἐνθα ἴστανται ἀποστάσεως· ἵνα κατορθώσῃ τοῦτο πρέπει νὰ ἀλλάξῃ ἀλληλοδιαδόχως τὴν θέσιν τοῦ ὀφθαλμοῦ του, κινῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὴν κεφαλὴν του. Ἐπειδὴ ἐν τῇ κινήσει ταύτῃ τὰ μὲν πλησίον ἀντικείμενα φαίνονται ἀλλάσσοντα πολὺ τὴν θέσιν των, τὰ δὲ μακρύτερα ὀλιγώτερον, διὰ τοῦτο δύναται νὰ ἐννοήσῃ ποῖα κείνται πλησιέστερον, καὶ ποῖα ἀπωτέρω. Οἱ ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμοὺς σώουσι· ἔχοντες δύναται νὰ κρίνωσι περὶ τοῦτου ἄνευ ἀλλαγῆς τῆς θέσεως των καὶ ἄνευ κινήσεως τῆς κεφαλῆς. Διότι οἱ δύο ἡμῶν ὀφθαλμοὶ μεταδίδουσιν ἡμῖν δύο διαφορῶς σκηνογραφικὰς εἰκόνας τῶν ἀντικειμένων ἐκ δύο διαφόρων θέσεων ληφθεῖσας. Ὅταν θέσωμεν λ. χ. τὴν χειρὰ μας ἡμισὺν πήχυν μακρὰν τῶν ὀφθαλμῶν μας, καὶ παρατηρήσωμεν αὐτὴν ἀλληλοδιαδόχως διὰ τοῦ δεξιοῦ μόνον καὶ εἶτα διὰ τοῦ ἀριστεροῦ μόνον ὀφθαλμοῦ, θέλομεν παρατηρήσει ὅτι ἕκαστος αὐτῶν μεταδίδει ἡμῖν διάφορον θέσιν αὐτῆς. Διὰ τοῦ πρώτου βλέπομεν περισσότερον μέρος τῆς δεξιᾶς διὰ τοῦ δευτέρου τῆς ἀριστερᾶς αὐτῆς πλευρᾶς· δι' ἀμφοτέρων τῶν ὀφθαλμῶν, συνταυτιζομένων τῶν δύο εἰκόνων, βλέπομεν αὐτὴν ὡς ὄγκον, ὡς στερεὰ. Ὅσον λοιπὸν πλησιέστερον κείνται τὰ ἀντικείμενα τόσοον μεγαλειότερα εἶναι ἢ διαφορὰ τῶν δύο εἰκόνων καὶ τότεον καθαρῶτερον παρίστανται ταῦτα ἐν τῇ σκέψει ἡμῶν ὡς ἐν τῷ διαστήματι ὑπάρχοντα. Ἐπὶ τῆς ἀληθείας ταύτης βασιζόμενος ὁ Ἀγγλος φυσικὸς Wheatstone κατεσκεύασε τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα Στερεοσκόπιον γνωστὸν ἐκείνο ἔργαλειον, ὅπερ νῦν κατέστη ἀντικείμενον γενικῆς διασκεδάσεως καὶ, τὸ σπουδαιότερον, μέσον πρὸς βελτίαν ἐπιστημονικὰς μελέτας. Τὸ ἔργαλειον τοῦτο εἶναι οὕτω κατεσκευασμένον ὥστε αἱ δύο ὀφθαλμοὶ δύναται νὰ παρατηρήσωσι δι' ὀπῶν πρὸ τῶν ὀπίων ὑπάρχουσι κρυστάλλιναι φακοὶ ἢ μᾶλλον πρίσματα ἀμφικυρτα μεγεθύνοντα τὰ πράγματα. Ὅπισθεν τῶν φακῶν ἐντὸς τοῦ στερεοσκοπίου θέτομεν δύο φωτο-

γραφικὰς εἰκόνας ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, ἀλλ' ἐκ δύο διαφόρων θέσεων ληφθείσας κατὰ μίμωσιν τῶν εἰκόνων ἕκαστος ὀφθαλμὸς ἐκ τῆς οἰκίας θέσεως αὐτοῦ μεταΐδει ἡμῖν. Αἱ δύο εἰκόνες συνταυτίζονται καὶ μεγενθυνομένην τῇ βοήθειᾳ τῶν φακῶν, παρίστανται ἡμῖν ὡς στερεαί, δηλ. τὰ ὑπ' αὐτῶν παριστανόμενα ἀντικείμενα φαίνονται ὡς ἐν τῷ διαστήματι ὑπάρχοντα. Διὰ τοῦ στερεοσκοπίου οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν ἀπατώνται καὶ νομίζουσι, ὅτι βλέπουσι τὰ πράγματα ἐν τῇ φυσικῇ αὐτῶν θέσει. Αὐτὸ εἶναι ἐν συντόμῳ τὸ μέγιστον προνόμιον τῆς συνεργείας τῶν δύο ὀφθαλμῶν καὶ αὕτη ἡ κυριώτερα αἰτία τῆς διπλῆς ὑπάρξεως τοῦ ὀργάνου τῆς ὁράσεως παρὰ τοῖς ἐντελεστέροις ζώοις.

Ἡ φυσιολογικὴ αὕτη ἀξία τοῦ διπλοῦ τῶν ὀφθαλμῶν ἀποδεικνύει ἐναργέστατα ὅτι ἡ δύναμις τῆς ὁράσεως εἶναι στενώτατα συνδεδεμένη μετὰ τῆς σκέψεως ἡμῶν. Εἶναι δὲ ἀπορίας ἀξίον πῶς ὁ ὀφθαλμὸς ἐν τῇ ἀναπτύξει αὐτοῦ δὲν ἀκολουθεῖ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐγκεφάλου, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν πῶς ἡ δξύτης τῆς ὁράσεως δὲν συμβαδίζει μετὰ τῆς δξύτητος τοῦ πνεύματος οὕτως, ὥστε τὰ πνευματικῶς ὑπερέχοντα ζῶα νὰ ἔχωσι καὶ τοὺς ἐντελεστάτους ὀφθαλμούς. Ὀλίγιστα πτηνὰ δύναται βεβαίως νὰ καυχῆσθαι ἐπὶ δξύτητι καὶ ὑπερτεροῦσι κατὰ πολὺ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ιδιότητι ταύτῃ. Τοῦναντίον ὁ ἐγκέφαλος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ τελειότερος τοῦ τῶν πτηνῶν, αἱ δὲ διανοητικαὶ τοῦ πρώτου δυνάμεις εἶναι ὡς γνωστὸν τὸ μόνον ὕπλον ὅπερ παρέχει αὐτῷ βεβαίαν νίκην ἐν τῷ τοῦ βίου ἀγῶνι καὶ ὑπὸ αὐτὸν ὑπεράνω πάντων τῶν ἐπὶ γῆς κτισμάτων. Ἀποπονθὰ ἦτο ἂν τὸ φαινόμενον αὐτὸ προσεπαυόμεν νὰ ἐξηγήσωμεν διὰ τοῦ ὅτι ἡ φύσις ἀναπληροῖ διὰ τοῦ ἐνὸς ὀργάνου τὰς ἐλλείψεις τοῦ ἑτέρου. Ἴσως τοῦτο ἐδικαιούμεθα νὰ εἰπωμεν ἂν ἐπρόκειτο περὶ δύο αἰσθησέων· ἀλλ' ἡ ὄρασις εἶναι ἡ πνευματικωτέρα τῶν αἰσθησέων, εἶναι μέρος τῆς

σκέψεως, ἂν ἐπιτρέπεται ἡμῖν ἡ φράσις αὕτη, ἐκ δὲ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐγκεφάλου καταφαίνεται ὅτι τὰ νεύρα τῆς ὁράσεως εἰσὶ τμήμα τοῦ ἐγκεφάλου ἢ μᾶλλον ἐξάρτημα αὐτοῦ, φυσικώτατον ὅθεν θὰ ἦτο ἐκεῖ ὅπου τὸ πνεῦμα εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένον καὶ ἡ ὄρασις νὰ φθάσῃ μέγιστον βαθμὴν δξύτητος. Ἐκ τοῦ διλήματος τούτου τότε μόνον δυνάμεθα νὰ ἐξέλθωμεν ἦταν παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ Πνεῦμα καὶ τοὶ μεγάλοι ἔχον ἀνάγκην τῶν Αἰσθησέων πρὸς ταχύτεραν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν δὲν εἶναι ὁμῶς καὶ ἐντελῶς ὑποκειμένοι εἰς αὐτὰς, ὅστε ἐξαρτᾶται ἀμέσως ἀπ' αὐτῶν. Νομίζομεν δὲ ὅτι ἐκ τῆς μέχροι τοῦδε ἐπιθεωρήσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ δικαιούμεθα πληρέστατα νὰ ἐλθωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο.—

Περαιτέρω παρετηρήσαμεν ὅτι τὰ αἵμαθόρα ζῶα, τὴν ὀνομασίαν δὲ αὐτὴν δὲν ἀποδίδομεν μόνον εἰς τοὺς λέοντας, τὰς τίγρεις, τὰ ὄρνεα κλπ. ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς κύνεσσας καὶ τὰ λοιπὰ γνωστὰ ζῴδια ἅτινα δύναται πολλάκις νὰ ἀπορροφήσωσιν αἷμα ζυγίζον 5—10 φορὰς περισσότερον ἢ ὅλον αὐτῶν τὸ σῶμα, ζητοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν τροφὴν αὐτῶν τὴν νύκτα, ἔχουσι δὲ τὴν ὄρασιν δξύτατην. Τὸν φακὸν εἶδομεν ἀλλάσσοντα σχῆμα κατὰ τὸ στοιχεῖον ἐν ᾧ τὰ ζῶα εὐρίσκονται· καὶ παρὰ μὲν τοῖς ἐνὸς εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον σφαιρικῶς, παρὰ δὲ τοῖς ἐν τῷ ἀέρι ζῶσι μᾶλλον πεπλατυμένους.

Τὸ ἀξιολογώτερον ὁμῶς τῶν περιέργων ἅτινα ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ὀργάνου τῆς ὁράσεως ἐν τῷ βασιλείῳ τῶν ζῴων ἀνηντήσαμεν ἦτο ἀναμφιβόλως ἡ τυφλότης τῶν ζῴων ἐν τῷ σκότει. Εἰς ὅλας τὰς διαιρέσεις ἡμῶν εὐρομεν ζῶα τυφλά. Ταῦτα δὲ δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς ἐκ γενετῆς τυφλά καὶ εἰς δι' ἀδικόπου ἀχρηστίας τῶν ὀφθαλμῶν τυφλωθέντα. Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ἀνάγονται πάλιν ἐξ ἐνὸς μὲν ζῶα ὑπὸ τῆς τύχης ἐντὸς σκοτεινῶν σπηλαίων περιορισθέντα, ὡς λ. χ. οἱ ἐντὸς τῶν λι-

μῶν τῶν σπηλαίων κατοικοῦντες ἰχθύες, ἐξ ἄλλου δὲ ζῶα ἅτινα ἐκ προθέσεως ἀποφεύγουσι τὸ φῶς. Τίς θὰ ἐπίστευεν ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχωσι τοιαῦτα ὄντα, καὶ τίς δὲν ἀγανακτεῖ ἐπὶ τῇ ἐκουσίᾳ ταύτη τυφλώσει; Ἀλλ' ἡ φύσις δὲν ἀφίνει ἀτιμώρητον τὸ βαρύτερον τοῦτο ἔγκλημα. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ζῴων τούτων καταστρέφονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢ κρύπτονται βαθέως ὑπὸ τὸ δέρμα, ἀποδεικνύοντες ἡμῖν ὅτι ὁ θεληματικῶς ἀπιστερῶν ἑαυτὸν τοῦ εὐγενεστάτου καὶ ἐντελεστάτου τῶν ἐπὶ γῆς δώρων, τοῦ φωτός, χάνει καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ εὐγενεστάτου καὶ τελειοτάτου τῶν ὀργάνων του. Οὕτω καὶ ὁ θεληματικῶς κλείων τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ πνεύματός του πρὸ τοῦ φωτός τῆς ἀληθείας χάνει βαθμῆδον καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆν τοῦ κατανοεῖν τὴν ἀλήθειαν.

Τοιοῦτος ἐν συντόμῳ ὁ ὀφθαλμὸς παρὰ τε ἀνθρώπῳ καὶ παρὰ ζῴοις, τοιοῦτο δὲ τὸ ὄργανον, δι' οὗ τὸ ἐν τῷ ἡμετέρῳ σώματι δέσμιον κρατούμενον πνεῦμα ἐκ τῆς εἰρηκτῆς αὐτοῦ ὡς διὰ θυρίδων τὸ μὲν ἐξέρχεται εἰς τὸν ἐξωὺλικὸν κόσμον, δέχεται τὸ φῶς τῆς πλάσεως καὶ ἀρύεται τὰς πραγματικώτερας τῶν ἐντυπώσεών του, τὸ δὲ ἐποπτίζει μέρος τῆς γῆτινῆς καὶ οὐρανοῦ σφαιράς. Περιττὸν νὰ εἰπωμεν ὅποιαν σημασίαν κέκτηται τοῦτο πρὸ πάντων διὰ τὸν ἄνθρωπον ὅστις ὑπ' αὐτοῦ βοηθούμενος ὄχι μόνον φροντίζει περὶ τῆς σωματικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως, ὄχι μόνον συνδέεται μετὰ τῶν ὁμοίων του διὰ δεσμῶν φιλίας καὶ ἀγάπης, ἀλλ' ὑποτάσσει μέγα μέρος τῆς κτίσεως, ἀναπτύσσει τὰς ἐμφύτους πνευματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, καὶ προσπαθεῖ διὰ τῆς θέας τῶν κτισμάτων νὰ κατανοήσῃ τὸ Ὑπέροιστον Ὄν καὶ τὴν Αἰτίαν τοῦ Πατρός. Πάντες ἐκπλαττόμεθα ἐπὶ τῷ θαύματι τούτῳ τῶν θαυμάτων ὅπερ ρήτορες ἐξεθείασαν καὶ ποιηταὶ ἐψάλλον, αὐδὲν ὁμῶς δύναται νὰ παραστήσῃ ἡμῖν ἐναργέστερον τὸ μέγεθος τῆς σημασίας αὐτοῦ ἐν τῇ ζωῇ, καθ' ἃ λέγει τὸ ἀγλάισμα τῶν ὀφθαλμολόγων, ὁ Κορ von Graefe, ὅσον ὁ

κρύφιος στεναγμὸς ἐκείνων οἵτινες ἄλλοτε μὲν κατεῖχον αὐτὸ, μετὰ ταῦτα δὲ τὸ ἀπόλεσαν διὰ παντός. Ἀλλ' ἡ Ἐκκλησία, ἐκ τοῦ κόλπου τῆς ὁποίας ἀναβρῦει πηγὴ ἀνεξάντλητος παρηγορίας καὶ διὰ τοὺς δυστυχιστάτους, πληροῦσα αὐτοὺς ἐλπίδος αἰσιωτέρου μέλλοντος, διὰ στόματος τοῦ μεταγαλιτέρου καὶ ὑψηλοτέρου τῶν προφητῶν αὐτῆς προλέγει τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἀκούσονται κωφοὶ λόγους βιβλίου καὶ οἱ ἐν τῷ σκότει καὶ οἱ ἐν τῇ οὐμίχλῃ ὀφθαλμοὶ τυφλῶν βλέψονται. Ἄνευ ὀργάνου τῆς ὁράσεως, τότε τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ καταστραφέντος δεσποτηρίου αὐτοῦ ἐλευθέρων ἀφεθὲν θὰ δύναται νὰ διακρίνῃ ἐντελεστέρον τὸ σκότος ἀπὸ τοῦ φωτός, τὸ ψεῦδος ἀπὸ τῆς ἀληθείας.

M. A. Ἰσηρόνης.

ΑΡΧΗ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ.

Ἐὰν θέλωμεν νὰ εὐρωμεν τὴν ἀρχὴν τῶν κυρίων ὀνομάτων, δεόν ν' ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν προκατακλισμαίαν ἐποχὴν. Τῶντι, εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Γενέσεως βλέπομεν, ὅτι ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὀνομάζεται Ἀδάμ, ἢ δὲ πρώτη γυνὴ Ἐῦα. Παρὰ τοῖς Ἑβραίοις δὲ τὰ ὀνόματα εἶχον σημασίαν τινα· οὕτως ἡ λέξις Ἀδάμ ἐσήμαινε ταυτοχρόνως ἄνθρωπος καὶ γῆ, καὶ ἐξέφραζε σχέσιν τινα μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πηλοῦ ἐξ οὗ ἐπλάσθη. Αἱ λατινικαὶ λέξεις *humus* καὶ *homo*, αἵτινες ἐκφράζουσι τὰς λέξεις γῆ καὶ ἄνθρωπος, ἐκφράζουσιν ὡσαύτως καὶ τὴν σχέσιν ταύτην ὡς ἐκ τῆς ὁμοιότητος αὐτῶν. Ἡ λέξις Ἐῦα ἐσήμαινε μήτηρ τῶν ζώων, ἢ δὲ λέξις Μωσοῦς ὁ ἐκ τῶν ὑδάτων σωθεὶς. Τὰ ὀνόματα ἐμεταβάλλοντο περὶ πλέον ἀπὸ πατρός εἰς υἱόν, ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμεν τὸν Νῶε καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, τὸν Σῆμ, τὸν Χάμ καὶ τὸν Ἰάφεθ, τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸν Ἰσαάκ, τὸν Δαβὶδ καὶ τὸν Σολομῶντα.

Οἱ Ἕλληνες γενικῶς δὲν εἶχον εἰμὴ ἐν

ὄνομα ὡς Σοφοκλῆς, Εὐριπίδης, Περικλῆς, Σωκράτης. Οἱ ἥρωες τοῦ Ὀμήρου παριστάνονται διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν, ἐπομένῳ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς αὐτῶν. Ἐκτωρὸς ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου, Ἀχιλλεὺς ὁ υἱὸς τοῦ Πηλέως, Διομήδης ὁ υἱὸς τοῦ Τυδέως. Πλὴν τὸ ὄνομα τοῦ πάππου δὲν μετέβηκεν οὐδέποτε εἰς τὸν ἐγγονον, καὶ ἐκεῖνο ἦπερ καλοῦμεν σήμερον οἰκογενειακὸν ὄνομα, δὲν ὑπῆρχε τότε. Οὕτως ὁ Πύρρος ἢ Νεοπτόλεμος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀχιλλεὺς, δὲν ἔχει οὐδένα χαρακτηρισμὸν ὅστις νὰ ὑπενθυμίσῃ τὸν πάππον αὐτοῦ Πηλέα. Τὰ περιληπτικὰ ὀνόματα, καθὼς αἱ Ἀτλαντίδες, αἱ Δαναΐδες, παριστάνουσι τὸ σύνολον τῶν θυγατέρων τοῦ Ἀτλαντος καὶ τοῦ Δαναοῦ, πλὴν δὲν παριστάνουσι πολλὰς γενεαλογίας καταγομένης ἐκ τοῦ αὐτοῦ στελέχους.

Παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἀπεναντίας, ἐμνημονεύετο τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας ἢ *gens*. Ἡ οἰκογένεια *Tullia*, ἢ οἰκογένεια *Cornelia*, συμπεριλαμβάνει τὸ σύνολον τῶν ἀτόμων τῶν ἀνήκόντων ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τῶν Τουλλίων, τῶν Κορνηλίων. Ἐκαστος Ῥωμαῖος εἶχεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τρία χαρακτηριστικά. 1^ο τὸ προωνύμιον *praenomen*, ὅπερ σήμερον βαπτιστικὸν καλοῦμεν, καὶ τὸ ὅποιον ἐφάνερωνε τὸ ἄτομον (Μάρκος, Πούβλιος, Κάιος). 2^ο τὸ ὄνομα *nomen* προσδιορίζον τὴν οἰκογένειαν ἐν ᾗ τὸ ἄτομον τοῦτο ἀνῆκε (Ἰούλιος, Κορνήλιος, Τούλλιος). 3^ο τὸ ἐπώνυμον *cognomen*, ληφθὲν ἐξ ἐλαττώματός τινος φυσικοῦ ἢ ἠθικοῦ τοιοῦτοτρόπως ἐν τῇ οἰκογενείᾳ Κλαυδία ὑπῆρχον Κλαυδίου *Coecus* (τυφλός), Κλαυδίου *Pulcher* (εὐειδέης). Ὁ ἐνδοξότερος τῶν Ῥωμαίων ρητόρων, ὁ Μάρκος Τούλλιος, ἐπωνομάσθη *Cicero* ἐκ τῆς λέξεως *cicer*, ἐρέβινθος, διότι εἶχεν ἐπὶ τῆς ρινὸς παρασάρκωμά τι ὅπερ ὁμοιάζε πρὸς ἐρέβινθον. Ὁ λατῖνος ποιητὴς Ὀβίδιος ἐπωνομάσθη *Naso*, διότι ἡ ρίς αὐτοῦ ἦτο ἀρκετὰ μεγάλη. Καὶ σήμερον ἀκόμη *nasone* παρ' Ἰταλοῖς σημαίνει τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Τέλος, τὸ *agnomen* προσωνυμία, ἐδίδετο ὡς διακρι-

τικὸν σημεῖον εἰς ἀνάμνησιν νίκης ἢ στρατιωτικοῦ κατορθώματος. Τοιοῦτοτρόπως αἱ λέξεις Ἀφρικανός, Γερμανικός, Βρετανικός, Ἀσιατικός προσθετόμεναι εἰς τὸ τέλος ὀνόματος τινος, ὑπενθυμίζον εἰς ἐκεῖνον ὅστις ἐλάμβανε τὴν προσωνυμίαν ταύτην, ἐκστρατείαν τινὰ ἐν Ἀφρικῇ, Γερμανίᾳ, Βρετανίᾳ ἢ ἐν Ἀσίᾳ. Ὁ Πούβλιος Κορνήλιος Σκηπίων, ὁ νικητὴς τὸν Ἀντίωνα ἐν Ζάμᾳ, ἐλάμβανε τὴν προσωνυμίαν Ἀφρικανός, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λούκιος Κορνήλιος Σκηπίων, ὁ νικητὴς Ἀντίοχον τὸν Μέγαν ἐν Μαγνησίᾳ, ἐπωνομάσθη Ἀσιατικός εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης ταύτης. Εἰς ἀντίθεσιν ὅμως, ὁ πάππος τῶν δύο τούτων τελευταίων, ὁ Λούκιος Κορνήλιος Σκηπίων, ἐπωνομάσθη *Asina* διότι συνελήφθη μετὰ 17 πλοίων ὑπὸ τοῦ καρχυδονικοῦ στόλου.

Αἱ Ῥωμαῖαι δὲν ἔφερον εἰμὴ τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας εἰς τὴν ὀπίαν ἀνήκον ὑπὸ τὸν θηλυκὸν αὐτοῦ τύπον (Σεμπρόνια, Ἰουλία, Τούλια). Ἡ μήτηρ τῶν Γράκων ὀνομάζετο *Korνηλία*. Ἐάν ὑπῆρχον δύο χόραι ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ, ἡ μὲν μεγαλύτερα ἐπωνομάζετο *major*, ἡ δὲ μικροτέρα *minor*. Ἐάν δὲ ὑπῆρχον περισσότεραι, ἡ πρεσβυτέρα ὀνομάζετο Κορνηλία πρώτη (παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ τῶν Κορνηλίων) ἢ δευτέρα Κορνηλία δευτέρα, ἢ τρίτη Κορνηλία τρίτη καὶ οὕτω καθεξῆς.

Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ δὲν ἀνγορεύοντο εἰμὴ μόνον διὰ βαπτιστικοῦ ὀνόματος (Πέτρος, Ἀνδρέας, Ἰάκωβος, Σίμων). Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὰ άτομα ἔφερον τὸ αὐτὸ ὄνομα, ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ προσθέσωσι, ἐπίθετόν τι. Τὰ ἐπίθετα ταῦτα ἐφάνερωναν κατ' ἀρχὰς τὴν γενεαλογίαν, Πέτρος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου, τὸν τόπον τῆς γεννήσεως, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ἢ φυσικὸν τὴν προτέριμα, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης αὐτοῦ εὐφραδείας.

Παρὰ τοῖς Φράγκοις, τὰ ὀνόματα εἶχον σημασίαν τινὰ, ἢ λέξις π. χ. Κλοδίων ἐτήμαιεν *ἐνδοξός*. Μεροβαῖος ἐξοχος *πολεμιστής*. Σιλδερίκος *γενναῖος*. Κλόβις *ἐνδοξός*. *πολεμιστής*. Γοντράνδος, *ισχυρὸς ἐν πολέ-*

μῶ

μῶ Δαχνοβέρτος, λαμπρὸς ὡς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἡ χρῆσις τῶν ἐπωνύμων εἰσέχθη εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Γαλλίας ὑπὸ Καρόλου τοῦ Μεγάλου. Ὁ μέγας οὗτος αυτοκράτωρ, ὅστις ἦτο ἐνθερμὸς θιασώτης τῆς ἀρχαιότητος, ἐπρωτίμα τ' ἀρχαῖα ὀνόματα ἢ ἐκεῖνα τῆς ἐποχῆς του· αὐτὸς ὁ ἴδιος ὀνομάζετο Δαβὶδ, ὁ δὲ διδάσκαλος αὐτοῦ Ἀλκουίνος ὅστις τῶν ἐδίδασκε τὴν ρητορικὴν, τὴν διαλεκτικὴν καὶ τὴν ἀστρονομίαν, ἐπωνομάσθη Ἀλβίνος.

Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα οἱ χωροδεσπότες ἐλάμβανον τὰ ὀνόματα τῶν γαιῶν αὐτῶν. Ὡς ἐκ τούτου βλέπομεν τσακῦτα ὀνόματα πόλεων, γαιῶν, ἐλῶν ἢ δασῶν συνημμένα εἰς τὰ βαπτιστικά ὀνόματα τῶν βαρῶν καὶ τῶν τιμαριούχων ἱπποτῶν. Οἱ βασιλεῖς ὑπεγράφοντο μόνον διὰ τοῦ βαπτιστικοῦ αὐτῶν ὀνόματος, καθὼς Λαυδοουβικός, Κάρολος, Φίλιππος, ἐλεῖν Θεοῦ, βασιλεὺς τῆς Γαλλίας. Οἱ ἐπίσκοποι ὑπεγράφοντο ἐπίσης διὰ τοῦ βαπτιστικοῦ αὐτῶν ὀνόματος, ἐπομένου ἐκεῖνου τῆς ἐπισκοπῆς αὐτῶν. «Παῦλος ἐπίσκοπος Τολώζης.» Μέχρι τοῦ 17ου αἰῶνος, αἱ γυναῖκες δὲν ὑπεγράφοντο εἰμὴ διὰ τοῦ βαπτιστικοῦ αὐτῶν ὀνόματος, εἰς τὸ ὅποιον ἐπρόσθετον τὸ τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ συζύγου αὐτῶν. *Ματθίλδη κόρη Ροβέρτου τοῦ Ἐλίου, Κλοτίλδη σύζυγος Ἡρακλείου δὲ Πολιτιά.*

Τὰ ὀνόματα *αἶν ἀγενῶν* δὲν ἔλαβον ὑπαρξιν εἰμὴ ἐκ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ὁ Φραγκίσκος Α' διὰ διατάγματος βασιλικοῦ ὑπεκρέωσεν ὅλους τοὺς ἐφημερίους τοῦ κράτους νὰ καταγράφωσι ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν τῆς γεννήσεως τῶν πιστῶν τοὺς ὁποίους ἤθελον βαπτίσαι. Ἐπειδὴ οἱ ἀγενεῖς δὲν εἶχον ὡς τοὺς χωροδεσπότες κτήματα, ἐλάμβανον τὸ ὄνομα τῶν ἐκ τινῶν φυσικῶν ἢ ἠθικῶν περιστάσεων, ὡς λ. χ. ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος, ἐκ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως, ἐκ τῆς ἡλικίας, ἐκ τοῦ χαρακτῆρος, ἐκ τῶν προτερημάτων ἢ φυσικῶν ἐλλείψεων. Ἰδοὺ ὁ κατάλογος ὀνομάτων τινῶν τὰ ὅποια ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος.

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Ζ')

Marchand ἔμπορος, *Barbier* κουρεύς, *Fabre* σιδηροφύτης, *Charpentier* ξυλουργός, *Maçon* κτίστης, *Berger* ποιμὴν, καθὼς καὶ παρ' ἡμῖν τὰ ὀνόματα *Ψαράς*, *Ζωγράφος*, *Ἰατρός*, *Νομικὸς* κτλ.

Ὄνόματα ληφθέντα ἐκ τοῦ χαρακτῆρος *Bon* καλός, *Doux* γλυκὺς, *Mauvais* κακός, *Lami* φίλος, *Lefranc* ἐλευθέριος κτλ.

Ὄνόματα ληφθέντα ἐκ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως. *Lebreton, Lenormand—Catalan—Lemoisin—Poitevin*, καθὼς καὶ παρ' ἡμῖν τὰ ὀνόματα *Βούλγαρης*, *Ἀθηναῖος*, *Κεφαλονίτης*, *Ἑλληνας*, *Κρητικὸς* κτλ.

Ὄνόματα ληφθέντα ἐκ τινῶν φυσικῶν ποιότητων. *Le Beau* ὠραίος, *Vilain* ἀσχημας, *Grand* μέγας, *Petit* μικρός, *Leblanc* λευκός, *Lenoir* μαῦρος, *Brun* φαῖς, *Lerouge* ἐρυθρός, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν τὰ ὀνόματα *Μαυρομάτης*, *Μαυρογένης*, *Κόκκινος*, *Ἀσπρέας*, *Χρυσομάλλης*, *Κεφαλάς* κτλ.

Πολλὰ ὀνόματα παρὰ Γάλλοις παράγονται ἐκ τῆς φύσεως καθὼς *Labryère—Lafontaine—Racine—Rossignol*. Ἄλλα δὲ ἐξ ἀντικειμένων κατασκευασθέντων ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς *Maison, La Porte, Larue, Soulier*, καθὼς καὶ τὰ παρ' ἡμῖν *Κλαδάς*, *Κρασᾶς*, *Λαδάς* κτλ.

Διάταγμα δημοσιευθὲν ὑπὸ Ἐρρίκου τοῦ Β' εἰς Ἀμβουάσην τὸ 1555 ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ νὰ μεταβάλλωσι τὰ ὀνόματα ἄνευ βασιλικῆς ἀδείας. Βραδύτερον ὅμως ἐπὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως διάφοροι μεταβολαὶ ἐγένοντο ἐπὶ τῶν βασιλικῶν τούτων διαταγμάτων.

Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Λαβρουύερος περὶ τῆς ἀλλοκίτου ταύτης συνήθειας τοῦ νὰ μεταβάλλωσι οἱ ἄνθρωποι τὰ ὀνόματά των. «Ἀνθρώποι τινες φέρουσι τρία ὀνόματα, φοβούμενοι μήπως εὐρεθῶσιν ἐλλείπει· ἔχουσι διὰ τὴν ἐξοχὴν καὶ διὰ τὴν πόλιν, διὰ τὰ μέρη τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν ἢ ἐνθὰ ἐξασκοῦν τὸ ἐπάγγελμα των. Ἄλλοι ἔχουσι δισύλλαβόν τι ὄνομα τὸ ὅποιον ἐξευγενίζουσι διὰ μορίων, μόλις ἢ τύχη αὐτῶν φανῆ εὐνοϊκὴ ὥστε διὰ τῆς ἐκαλείψεως συλλαβῆς τινος καθιστῶσι τὸ ἄλλοτε ἀσήμαν-

πὸν ἑσπαρμένον ἐξ αὐτῶν, ἀφινόμενων τεσσαρῶν τετραγωνικῶν ποδῶν γῆς εἰς ἑκατοστον φυτὸν, ἤθελεν ἀπαιτεῖ 4,826,706 λίτρων κατὰ τοὺς πέντε μῆνας θέρους ἐν δὲ πλεῖστον κραιμῶν πλείονας τῶν 5,000,000 καὶ ἐν ὁμοίῳ ἐκ βρυονίας (*hops*) 7,000,000 λίτρων. Ἡ κατὰ μέσον ὄρον ἐν Ἀγγλίᾳ καταπίπτουσα τὸ θέρος, ἐπὶ ἐνὸς πλείονος ποσότητος βροχῆς δὲν ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὰ 2,000,000 λίτρων καὶ ἐκ ταύτης ἴσως ἡ βλάστησις δὲν ἀπολαμβάνει τὸ τέταρτον. Ἦδη δὲ κατανοοῦμεν πῶς ἡ φυσικὴ ιδιότης γῆς τινος, ἢ ἀπορροφᾷ τοὺς ὑδατώδεις ἀτμούς, εἴνε ἐν τῶν σπουδαιοτάτων χαρακτηριστικῶν αὐτῆς.

Εἰς τὸ πνεῦμα ἄρα τοῦ ἀναγνώστου δὲν παρίσταται ὡς ἀτακτῶν τι τὸ ὅτι τὸ ἐλώδες ἔδαφος ὅπερ ἔχει ἀφθονίαν καὶ φυτικῆς ἄμα γῆς καὶ ὕδατος, παράγει μόνον τὰ ἀχρηστότατα καὶ δυσειδέστατα τῶν φυτῶν; ἦτοι βούτομα, σχοίνους (βρύλλα) καὶ χονδροειδῆ χλόην, εἰς ἣν ὁ ἀφρονόμος δίδει τὸ ὑβριστικὸν ὄνομα ὀξύνης νομῆς; Ἡ τοῦ φαινομένου τούτου ἐξήγησις παροτρύνει ἡμᾶς, ἵνα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, τί ἡ γῆ, ὡς ἐπίσης τί ὁ ἀὴρ καὶ τὸ ὕδωρ χορηγοῦσι πρὸς τροφήν τῶν φυτῶν. Ὅταν καταναλωθῇ τι ὑπὸ τοῦ πυρός, τὰ ὀργανικὰ αὐτῶν συστατικά ἐπανακάμπτουσιν εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν, ἀφ' ἧς τὸ πρῶτον εἶχον ἀρυσθῆ. Ἡ ὑποστάθμη δ' αὐτοῦ, ἡ τέφρα, εἰσὶ τὰ ἀνόργανα συστατικά — ἐκεῖνα ἄπερ παρέσθεν ἡ μήτηρ Γῆ. Ἡ καύσις διαχέει τὴν ἐνωσιν αὐτῶν καὶ χορηγεῖ τὸ πρὸς ἀνάλυσιν αὐτῶν μέσον τῷ χημικῷ. Ἡ τῶν φυτῶν τέφρα συνίσταται ἐκ τιτάνου, φωσφόρου, μαγνησίας, πυρίτου (*silex*) καὶ ἀλκαλικῶν ἀλάτων κατὰ διαφόρους ἀναλογίας. Ταῦτα διοχετεύονται διὰ τοῦ παρ' αὐτοῦ ἀπορροφωμένου ὕδατος εἰς τὰς μικρὰς κυψελίδας τοῦ ζῶντος φυτοῦ. Ἐναποτιθέντα δ' ἐν τοῖς περιφράγμασι τῶν κυψελίδων παράγουσιν ἀπείρους τροποποιήσεις κατὰ τὴν σκληρότητα, ψαθυρότητα, λεπτότητα, κτλ. Ὁ λεπτοφυὴς καυλὸς τοῦ αἵτου δὲν θά ἠδύνατο νὰ ὑψωθῇ ἵνα ὀρμάσῃ τοὺς κόκ-

κους αὐτοῦ εἰς τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ἂν ἡ γῆ δὲν ἐπρομήθευεν αὐτὸν διὰ πυρίτου, δι' οὗ αἱ κυψελίδες αὐτοῦ ἀποκτῶσι τὴν στερεότητα ἐκείνην, ἣτις ἐστὶν ἀναγκαῖα, ἵνα παράσχη αὐτῷ τὴν δύναμιν νὰ ἴσταται ὀρθῶς. Τὸ τῆς ἐλώδους γῆς ἐλάττωμα προέρχεται ἐκ τῆς ὑπερπερισσεύσεως τοῦ ὕδατος, ἡ ὁποία διαλύει καὶ ἀφαίρει τὰς ἀνεκτιμήτους ταύτας γαίας καὶ ἄλατα, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἄρχονται νὰ φρονώσιν, ὅτι αἱ κυριώτεραι τῶν ὑπὸ τῆς καλλιέργειας κατορθωμένων ἀναπτύξεων καὶ μεταμορφώσεων, — πικικιλιῶν, αἰτίνες διὰ τῆς παρελεύσεως τοῦ χρόνου γινόμεναι μόνιμοι, βαθμηδὸν μεταποιῶνται εἰς ὑποδιαίρεσις φυτῶν — ἀφίλονται τοῖς ἀνοργάνοις τοῦτοις στοιχείοις. Ὅπου δὴποτε ἔδαφος τι ἔχει ἀφθονίαν τῶν ἰδιαιτέρων ἀλάτων, ἡ γαιῶν τῶν πλεοναζουσῶν ἐν ταῖς τέφραις οἰουδήπατέ τινας φυτοῦ, τὸ φυτὸν ἐκεῖνο θέλει βαθμηδὸν ἀλλοιωθῆ κατὰ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ιδιότητα καὶ μορφήν. Τὰ μικρὰ, ξηρὰ καὶ ξυλωδῆ στέλεχος τοῦ ἀγρίου δαύκου θέλει μεταβληθῆ εἰς γλυκύ τι εὐχυμον χορταρικὸν ζυγίζον πέντε, ἢ ἐξ λίτρας. Τὸ μὲ πρασίνοιο πικρὸς τὴν γεῦσιν κάλυκας ἀραιόκλαδον ἀνθηρὸν στέλεχος τῆς ἀγρίας ἀνθοκράμβης γίνεται τὸ μαλακὸν, εὐχυλον, χιονόλευκον σφαῖρωμα, ὅπερ ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς τραπέζης ἡμῶν. Ἡ ξηρὰ πετρώδης φυσικὴ ιδιότης τοῦ ἔδαφους, ἡ κατὰ τὸ φαινόμενον κατὰλληλος μόνον πρὸς ἐπισκευὴν τῶν ὀδῶν — ἡ παράγουσα τὴν ὠραίαν Βουργουνδικὴν σταφυλὴν, εἶνε τρανὸν παράδειγμα τῆς παραγωγικῆς δυνάμεως, ἣν γαίαι τινες κέκτνται.

Ἡ βοτανικὴ γενναίως συνεισφέρει τὸ ἐπιβάλλον αὐτῇ μέρος εἰς τὰ θαυμάσια τῆς ἐπιστήμης μυθοπλάσματα (*fairy-tales*) — ἀληθῆ «διηγήματα», ἄπερ κάμνουσιν, ὥστε τὰ φανταστικώτατα ἢ λίαν ἀλλόκοτα τῆς φαντασίας δημιουργήματα νὰ φαίνωνται ἄτολμα καὶ τετριμμένα.

Ὁ περιηγούμενος ἐν τῇ Νοτίᾳ Ἀμερικῇ ἀνά πᾶν βῆμα παρενοχλεῖται, ὅτε μὲν ὑπὸ τούτου, ὅτε ὑπ' ἐκείνου ἐκ τῶν τετρακοσί-

ων εἰδῶν τοῦ γένους τῶν κάκτων. Καθιστάμενοι αἵτιοι γέλωτος ἕνεκα τῆς ἀσχημίας τῶν, τέρποντες διὰ τῆς ἀλλοκοτάτης παικίλιας αὐτῶν διηνεκῶς ἐφεκλύουσι τὴν προσοχὴν τοῦ περιηγητοῦ διὰ τῆς ὀλοσερυῶς ἀνομοιότητος τῶν πρὸς πάσας τὰς ἄλλας μορφὰς τῶν φυτῶν. Ἄνευ φύλλων, ὡς ἐπὶ πλείστον δὲ καὶ ἄνευ κλάδων, τὰ ἀμαυρὰ αὐτῶν πράσινα, τὰ δίκην ὑδρωπικῶν ἰσθμῶν μὲν συνεσπασμένα, ἐκεῖσε δ' ἐξωγλωμμένα, ἀλλ' ὁμοῦ ὑπὸ λαμπρῶν ἀνθέων κεκοσμημένα σελέχη αὐτῶν συχνάκις ἐγείρονται εἰς ὕψος τριακόντα, ἢ τεσσαράκοντα ποδῶν. Καὶ ὅδε μὲν εὐρίσκειται ὁ ἐχίνοειδὴς κάκτος, μικρά τις στρογγύλη ἀκανθώδης σφαῖρα, καὶ ὁ γηραιὸς μὲ θυσάνους ἐκ σεβασμίας τὴν ὄψιν πολιᾶς κήμης κάκτος, ἐκεῖ δὲ, ὁ λεπτός ματαιγόμορφος ὀφίονκατος, παράσιτον φυτὸν, ἀπὸ κλωνῶν εἰς κλῶνα ἀναρριχώμενος, καὶ ὁ λαμπαδοσκόλυμος κάκτος (ἡ κάκτος τῆς Περουβίας) ἐν σχήματι στρογγύλης στήλης ὑψούμενος, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἄνευ κλάδων, ἀλλ' ἐνίοτε εἰς ἀλλοκοτάτον τρόπον διακλαδούμενος καὶ ἐπακριβῶς ὁμοιάζων πρὸς γονδροειδῆ γιγαντιαίαν λυχνίαν, τεσσαράκοντα ποδῶν τὸ ὕψος. Ἐνίοτε δὲ τὰ γηραιὰ ἀποξηραθέντα στέλεχη ἴστανται ὄρθια λευκὰ καὶ φασματώδη, μεταξὺ τῶν ἀκμαζόντων σελεχῶν, ἀφοῦ ὁ χλωρὸς σαρκώδης φλοιὸς αὐτῶν μαρυνθῇ. Ὁ ὑπὸ τῆς νυκτὸς καταληφθεὶς ὀδοιπόρος μετ' εὐγνωμοσύνης αἰσθηματοῦ ἐπωφελεῖται ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ πενιχρῶς ἐφοδιασμένῃ ὑπὸ δασῶν ἐκείνῃ χώρᾳ, ὡς ἀνέπτυξεν, ἢ καλῆ αὐτὰς ὡς λαμπάδας — ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα — κατὰ τὰς ζοφερὰς τροπικὰς νύκτας. Ἐκεῖ εἰσὶν οἱ πεπονόμοφοι κάκτοι, οἱ ὁποῖοι πόρρωθεν ὁμοιάζουσι πρὸς ἀναπαυόμενους Ἰνδιανούς, ἀλλὰ θλέπων τις αὐτοὺς ἐκ τοῦ σύνεγγυς εὐρίσκει, ὅτι εἰσὶ θλαμαλοὶ ἄμορφοι σωροὶ κάκτου τινος ἐφοδιασμένου διὰ πυκνῶν ὑπόχρων ἀκανθῶν. Εἰ καὶ φύομενοι ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ὑπὸ τὰς φλογεράς τοῦ κατὰ κῆκετον ἡλίου ἀκτῖνας ἐπὶ ξηρὰς ἄμμου ἀπεφερημένης πάσης φυτικῆς γῆς καὶ ὑπ' οὐρανὸν οὐδεμίαν ψεκᾶδα βροχῆς ἐπὶ τρία τοῦ ἔτους

τέταρτα χορηγοῦντα αὐτοὺς, οὐχ' ἦττον οὗτοι εἰσὶν ἐξογκωμένοι ἐξ ὑδατώδους τινος ὀξύνου ὀποῦ ἀνεκτιμήτου ἀξίας διὰ τὸν ὑπὸ τῆς θερμότητος καταφλεγόμενον ὀδοιπόρον. Καὶ ὁ ὄναγρος αὐτῶν ἀποσπῶν μετὰ προφυλάξεως διὰ τῆς ὀπλῆς τοῦ τὰς ἐπικινδύνους ἀκάνθας γινώσκει πῶς διαβαίνειν διὰ τῶν κατερημωμένων στενωπῶν νὰ ποιῆται χρῆσιν ἠέδος τινὸς ποτοῦ. Καὶ οἱ ἐν Ἀμερικῇ ἰατροὶ κατὰ διαφόρους τρόπους μεταχειρίζονται αὐτόν. Ἡ παχὺ δερματώδης ἐπίδερμις, δι' ἧς οἱ κάκτοι περικαλύπτονται, κωλύει τὴν ἐξάτμισιν καὶ παρέχει αὐτοῖς τὸ μέσον νὰ συσπρεύωσι τὴν φειδωλῶς προμηθευμένην αὐτοῖς ὕγρασιαν ἐπιθετοῦνται εἰς τούτο ὑπὸ τῆς ἐλλείψεως φύλλων, ἣτις σχεδὸν χαρακτηρίζει ἅπαντα τὰ εἶδη, καθότι διὰ τῶν φύλλων κυρίως ἐξατμίζουσι τὰ φυτὰ τὴν πλεονάζουσαν ἐν αὐτοῖς ὕγρασιαν. Ἐτέρα δὲ ιδιότης αὐτῶν ἐστὶ καὶ ἡ ἀφθονία ὠραίων μικρῶν κρυττάλλων ὀξαλικοῦ τιτάνου ἵνα ποθηκευμένου ἐν ταῖς κυψελίσιν ἀπάντων τῶν κοικτοειδῶν. Εἶδη δὲ τινὰ περιέχουσιν οὐχὶ ἐλαττον τῶν 85 τοὺς ἑκατὸν ἐξ αὐτοῦ καὶ σχεδὸν ἅπαντα παράγουσι μικροὺς μὲν ἀλλ' εὐαρέστους τὴν γεῦσιν κερπούς — εἶδη τροπικῶν ῥιθισίων καὶ κοινῶν φραγμοσταφυλῶν (*cucumbers*). Τὸ ξύλον τοῦ λαμπαδοσκόλυμου ἢ ἀκανθώδους κάκτου (*torch thistle*), εἰ καὶ ἐλαφρόν, εἶνε τοσιῦτον στερεόν, ὥστε χρησιμεύει ἀντὶ δοκῶν καὶ πασσάλων καὶ, ἐάν προσθέσωμεν, ὅτι τὸ ἀνεκτίμητον μικρὸν ἰνδικόικον (*cochineal*) εὐτομόν κατοικεῖ καὶ τρέφεται μόνον ἐπὶ τοῦ κάκτου καὶ ὅτι αἱ ἀκανθαὶ ἄλλου τινὸς εἰσόδου εἰσὶ τοσοῦτον ἐπικίνδυνοι, ὥστε καὶ οἱ βούβαλοι αὐτοὶ φονεύονται ὑπὸ τῆς φλογώσεως, ἣτις ἐπιταί τῇ ἐκ μιᾶς μόνης τῶν ἀκανθῶν τοῦτων προξενουμένη πληγῇ, θέλομεν ἀπαριθμῆσαι πάντα ὅσα εἰσὶ τὰ μάλιστα ἐνδιαφέροντα ἐκ τῶν ἀφορώντων αὐτοῦ.

Ἐπίσης μικρὸν τι φυτὸν μεθ' οὗ πᾶς εἰς τὰ διδασκαλεῖα φυτῶν ἐστὶν ἐξοικειωμένος, ἦτοι τὸ εὐφρόβιον, ἢ λυκόγαλα (*wolf's milk*) εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ γλα-

κτώδους ὁποῦ τοῦ ὁποίου, πρὸς θεραπείαν τῶν ἀκροχορδῶν ἔχει μεγάλην πεποιθήσιν. Ὁ ὁπὸς οὗτος, ἢ γαλακτώδης ἱμάς, ὅπως καλεῖται, εὐρίσκεται εἰς πολλὰς διαφόρους οἰκογενείας (*familles*) φυτῶν, τοσούτω μᾶλλον ἀξάντων κατὰ τὴν ἀριθμὸν ὅσω προσεγγίζομεν εἰς τοὺς τροπικούς. Αἱ ἰδιότητες δ' αὐτῶν διαφέρουσι τοσούτον ὅσον τὰ μὲν εἰσὶ χορησιμώτατα καὶ θεραπευτικώτατα, τὰ δὲ θανασιμώτατα δηλητήρια. Πάντα δὲ τὰ ἔχοντα τὸν χυμὸν τοῦτον φυτὰ διακρίνονται διὰ τινος ἰδιαζούσης αὐτοῖς ἀνατομικῆς κατασκευῆς. Ἐν τῷ φλοιῷ καὶ τῇ ἐντερμιῶν ὑπάρχουσι μικροί, κημπύλοι καὶ κλαδωτοὶ σωληνοὶ οὐχὶ ἀνόμοιοι πρὸς τὰς φλέβας τῶν ζώων περιέχοντες τὸν πικρὸν ἔκτενον ὁπὸν, ὁ ὁποῖος γενικῶς εἶναι λευκός, ὡς τὸ γάλα, ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ κίτρινοί, ἐρυθροί καὶ κυάνεοι προσέτι γαλακτώδεις χυμοί. Συνίσταται δὲ ὡς τὸ γάλα τῶν ζώων ἐκ λευκωμάτων τινος βευστοῦ μετὰ μικρῶν σφαιριδίων ἐπιπλεόντων ἐν αὐτῷ. Ἀπαντες δ' οἱ γαλακτώδεις χυμοὶ περιέχουσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐλαστικὸν κόμμα (*caoutchouc*), ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τὸν τροπικὸν ἥλιον τελειοποιούνται αἱ ἰδιότητες ἐκείναι αἱ καθιστῶσαι αὐτοὺς τοσούτον τῷ ἀνθρώπῳ ἀνεκτιμήτους. Ἐνταῦθα (1) δὲ καὶ ἐν τοῖς κυριώτεροις αὐτοῖς ὁμοιάζουσι μᾶλλον πρὸς τὴν ἰσόκολλαν, ἢν ἐξάγομεν ἐκ τῶν ἡμεροτέρων ἰξοδένδρων. Ἐάν ἀφήσωμεν τὸν χυμὸν νὰ μένη ἡμερὸς τὰ σφαιρίδια τοῦ ἐλαστικοῦ κόμματος ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ συνεννοῦνται ἐπακριβῶς καθ' ὃν τρόπον τὰ σφαιρίδια τοῦ βουτύρου, ἢ πῦτος (*cream*) ἐν τῷ γάλακτι. Ὁ κατάλογος τῶν τε ὠφελίμων καὶ τῶν ἐπιβλαβῶν γαλακτωδῶν φυτῶν εἶναι σχενωστενῆς ἅμα καὶ πολὺ παρέχων τὸ διάφορον. Τὸ γαλακτόδενδρον (2) (*cow-tree*) παρέχει τῷ Κιγκαλησίῳ (*Cingalese*) γλυκύ-

(1) Δηλ. ἐν Ἀγγλίᾳ. Σ. Μ.)

(2) Γαλακτόδενδρον (*arbre à lait ou à la vache*) *Brosimum* ἢ γαλακτόδενδρον χρήσιμον, παρέχει χυλὸν τινα γαλακτώδη

τι καὶ εὐάρεστον ποτὸν, ὅπερ αὐτὸς μεταχειρίζεται, ὡς περ ἡμεῖς τὸ γάλα. Ἐν δὲ τῇ Βρασιλίᾳ ὑπάρχει εὐφρόβιον τι, οὗ τὸ γάλα ἐκρέον ἐκ τοῦ στελέχους κατὰ τὰς ζοφεράς καὶ θερμὰς τοῦ ἕρους νύκτας ἐκπέμπει λαμπρὸν τι φωσφορικὸν φῶς. Ἡ ρίζα δὲ τῆς Ἰούκκας (*Jucca* (*) ἢ μανδιόκου (*mandioca*) συγγέει ἐν τρεῖς συνενώσει τὴν ὑγιεινοτάτην τροφήν καὶ τὸ δραστηκώτατον ἅμα δηλητήριον, καὶ ἢ πρὸς διάλυσιν τῆς ἐνώστεως ταύτης μέθοδος καὶ τῆς μεταποιήσεως ἐκαστοῦ συστατικοῦ πρὸς τὴν ἰδιαζούσαν αὐτοῦ χρήσιν εἶνε λίαν περίεργος. Ὁ Ἰνδὸς διὰ ζυλίνης βίβδου κοπανίζει τὰς ρίζας ἐν τῷ κοιλωθέντι κορμῷ δένδρου, μέχρις οὐ ἀποτελέσῃσι πυκνὸν τινα πολτὸν, δίνει αὐτὸν εἰς σφικτὴν τινα δέσμην μὲ λίθον προσκεκολλημένον ἐν τῷ πυθμένι καὶ ἀναρτῆ αὐτὴν εἰς τρόπον ὅστε τὸ βάρος τοῦ λίθου ἐκθλίβει τὸν γαλακτώδη χυλὸν ὁ δὲ πολτὸς ἀποχωρίζεται ἔτι μᾶλλον τοῦ ἐν αὐτῷ περιεχομένου πτητικοῦ δηλητηρίου ἐκτιθέμενος, ἵνα θερμοθῆ, εἶτα μεταβάλλεται εἰς κόνιν προστριβόμενος μεταξύ δύο λίθων. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ περίφημον κασάθειον (ἢ ἰστροφόν) ἄλευρον, τὸ τοσούτον σπουδαῖον ἐμπορεύσιμον εἶδος πρὸς διαιτητικὴν τροφήν ἐν τῇ Νοτίῳ Ἀμερικῇ. Ἄφου δ' ὁ Ἰνδὸς δηλητηριάζῃ τὰ βέλη αὐτοῦ ἐν τῷ οὕτω ἐκθλιθέντι χυμῷ, ἀφίνει αὐτὸν νὰ μένη ἡμερὸς ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἐναποτιθεμένη λευκὴ κόνις εἶνε ἢ ταπιόκα (1). Ἡ στρυχνίνη καὶ βρουκεΐνη (*bruceine*) (2), δύο τῶν δραστηριωτά-

γλυκύτατον ἐξ οὗ τρέφονται οἱ κάτοικοι τῶν ἐν Βενεζουέλη Κορδιλλιέρων.

(Σημ. Μ. ἐκ τοῦ Λεξ. *Bouillet*).

(*) Ἰούκκα γένος ἐκ τῆς οἰκογενείας (*famille*) τῶν κρινοειδῶν, παρομοιάζον τὴν ἀλόην καὶ φέρον θύσανον ἐκ λαμπρῶν λευκῶν ἀνθέων. (Σ. Μ.)

(1) Θεραπευτικὸν ἄλευρον ἐκ τῆς ρίζης τοῦ Μανιόκου. (Σ. Μ. αὐτόθεν).

(2) Ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ περιωνύμου περιγητοῦ Ἰακώβου *Bruce*-γεννηθέντος τῷ

τῶν φυτικῶν δηλητηρίων εὐρίσκονται ἐν ἄλλοις γαλακτώδεσι χυμοῖς καὶ ὑπάρχει δένδρον τι—τὸ ἵππομανές—(*the manchine*), ὅπερ διὰ τοῦ δηλητηρίου του μολώνει καὶ αὐτὰς τὰς ὑπεράνω τῶν φύλλων αὐτοῦ διπεράτας σταγόνας τῆς βροχῆς εἰς τυχλοῦτον βαθμὸν, ὥστε ὁ καταφεύγων ὑπ' αὐτὸ ἀτελὲς ὄδοιπὸρος τάχιστα αἰσθάνεται ἑαυτὸν κεκαλυμμένον ὑπὸ φλυκταινῶν καὶ ἐλκῶν. Ἀποφεύγουσι δ' αὐτὸ οἱ ἐγγώριοι μετὰ τοσούτου δεισιδαίμονος φόβου, ὡς ἦτο τὸ μυθολογούμενον φαρμακόδενδρον (*upas-tree*) (1) τῆς Ἰαθας καὶ ἐπειδὴ συνέπεσε λόγος περὶ τοῦ δένδρου τοῦτου, τοῦ γεραροῦ ἐκείνου διηγήματος τοῦ συγγέοντος τρία πραγματικὰ, ἀλλὰ διακεχωρισμένα πράγματα εἰς ἓν ὅλον πλαστὸν καὶ ἀνυπόστατον, ἀρμόζει ἡμῖν, ἵνα ἐξηγήσωμεν αὐτὸ ἐνταῦθα, διότι ἐν τῶν τριῶν ὁμοῦ συγκεχυμένως ἀναμιχθέντων πραγμάτων εἶνε ἢ ὑπαρξίς δένδρου τινὸς ἐκ τοῦ γαλακτώδους ὁποῦ τῶν ριζῶν τοῦ ὁποίου τὸ *upas radia* ἢ ὑπέρτατον τῶν δηλητηρίων καταργάζεται ἢ ἐλάχιστόν τι βέλος βαφὴν ἐν αὐτῷ καὶ δι' ἐκφυσήσεως ἐκτοξευθὲν διὰ μέσου κοίλου τινὸς καλάμου κάμνει τὴν τίγριν

1739 ἐν Κιναίρῳ τῆς Σκωτίας, ἀποθανόντος δὲ τῷ 1794, ὀνομάσθη καὶ τὸ φυτὸν *brucea*, μεταφερθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ δὲ βρουκεΐνη ἐστὶν ὀργανικὸν ἄλκαλι ἀνευρεθὲν ἐν τῷ φλοιῷ τῆς *Faigre Anguillero*, *Fausse angusture* (ψευδοῦς ἀγχιστύρου) ἐν φλοιῶν ἐόμιζον προερχόμενον ἐκ τοῦ βρουκείου, καὶ ὅπερ περιέχεται (δηλ. τὸ μνησθὲν ἄλκαλι) καὶ ἐν ἄλλαις φυτικαῖς οὐσίαις. (Σ. Μ.)

(1) *Antiaris Toxicaria*. — (ἐκ τῆς Ἰαθαικῆς λέξεως *antgar*, δι' ἧς ὀνομάζεται τὸ φυτὸν, ὅπερ ἐστὶν ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν κνιδοειδῶν, ἰδίως δ' εὐρηται ἐν τῇ νήσῳ Ἰάβα. Τὸ δ' εἶδος τοῦτο *baun-upas* καὶ ὑπὸ τῶν Βοτανικῶν *Antiaris toxicaria* καλούμενον, παράγει δραστηριωτάτον δηλητήριον, ᾧ οἱ Ἰαθανοὶ χρωδῶνται πρὸς δηλητηρίασιν τῶν βελῶν των. (Σ. Μ.)

νὰ τρέμη, νὰ μένη ἐπὶ στιγμὰς τινὰς ἀκίνητος, εἶτα δὲ νὰ πίπτῃ ὡς καταληθθεῖσα ὑπὸ σκοτοδιναίας καὶ ν' ἀποθνήσκῃ μετὰ βραχέον ἀλλὰ βιαίων σπασμῶν. Ἐν τῇ ὠραίᾳ, εὐφρόν καὶ φαικώδει ἐκείνη νήσῳ θάλλουσι λαμπρα ἀνθή ὧν αἱ διαστάσεις καταμετρῶνται κατ' ἑλοκλήρους πόδας, ἀντὶ κλασμάτων δακτυλικῶν—οἷα αἱ κληματίτιδες (*Lianes*), τὰ Παυλίνεα (1) καὶ Ραφφλεσιανὰ (2) κρίνα. Ἄλλοτ' ἀρχέγονα δάση διανοίγονται διὰ μεγαλοπερῶν πλαγίων σκῶν (*aistles*) καὶ τὰ γεγυμνωμένα, ἐκατόμπεδα τὸ μῆκος στελέχη τῶν κληματιτίδων (*lianes*) συσπειρούμενα ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον ἐξαπλοῦνται ὡς τὰ ὀπλίσματα (ἐξάρτυσι) *mos* τινος. Ὁ Ἀντιάρ μὲ ὑψηλὸν, λειὸν καὶ λεπτοφύεον στέλεχος ἐξήκοντα, ἢ ὀγδοήκοντα ποδῶν τὸ ὕψος, ἐπεστεμμένος δ' ὑπὸ στεφάνης στιλπνῶν φύλλων ἐκφέρει ἐκ τοῦ εὐκόλως τιπερωσκόμενου φλοιοῦ του, ὡς καὶ τὸ ἵππομανές (*manchinees*) χυμὸν (*sap*) τινα προξενούντα τῷ ἀπερισκέπτῳ ἀποτμένῳ αὐτοῦ φλυκταίνης καὶ ἔλκη. Πιθικες φλυαροῦσι μεταξύ τῶν κλώνων καὶ λιθοβολοῦσι τὸν ὄδοιπὸρον μὲ καρπούς. Ὁ μελαγχολικὸς Οὐράγκ-Οὐτάγκος σοβαρῶς περιπλανᾶται στηριζόμενος ἐπὶ τῆς βακτηρίας του. Τὰ φοβερὰ ὄρη ἐκχεοῦσιν ἐξ ἀναλελυμένων μετάλλων πύρινον ποταμὸν καὶ κατωθὶ χαμηλότερον βαρβάρωδη φάσις ἐκρηγνύμενα αἰφνης ἀνευ πυρὸς ἢ φλογὸς καταβροχθίζουσιν ἐν τῇ ῥυπαρότητι αὐτῶν εὐφρόους κοιλάδας μετ' ἀπάντων τῶν ἐπ' αὐτῶν ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν. Ὑπάρχουσι δ' ἐκεῖ καὶ ῥύακες ἀπολιθωντες τὰ πλησίον δένδρα, πηγαὶ λευκαὶ ἐκ θεοῦ, μικροὶ ἐκ γύψου κῶνοι ἀναβλύζοντες ἀενάως ψυχρὸν ἢ θερμὸν ὕδωρ, καὶ ὡς ἐπίμε-

(2) Παυλίνεα (*Paullinia*) γένος ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν σαπωνοειδῶν (*Sapindacees*) ἀφιερωθὲν τῇ μνήμῃ τοῦ ἱατροῦ Σίμ. *Paulli*, περιέχει δένδρα τῆς ὑπὸ τοῦ Τροπικοῦ Ἀμερικῆς. (Σ. Μ.)

(3) Ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ *Sir Stamford Raffles*, διοικητοῦ τῆς Σουμάτρας. (Σ. Μ.)

τρον ὄλων ὑπάρχει στενή τις ἐπίπεδος κοι-
λάς γεγυμνωμένη σχεδὸν πάσης βλαστήτε-
ως, ἐν ἣ τὸ ἔδαφος εἶνε ἐπεστρωμένον ὑπὸ
τῶν σκελετῶν παντὸς εἶδους ζῶων· ἡ τί-
γρις καὶ ἡ θήρα αὐτῆς κείνται παρ' ἄλ-
λήλοις καταληρθεῖσαι ὑπὸ τοῦ κοινοῦ αὐτῶν
ἐχθροῦ τοῦ θανάτου καὶ ὁ πρὸς ἀνζήτησιν
θηψιμαίου γῆφ μεταβληθεὶς καὶ αὐτὸς οὐ-
τος εἰς θηψιμαίον· τεθνεῶτες κύνταροι, τε-
θνεῶτες μύρμηκες κατέκεινται σωρηδόν.
Ὁ ἄνθρωπος μόνον δύναται νὰ διαβῇ ἀβλα-
βῆς τὴν κοιλάδα ταύτην τῆς σκιάς τοῦ θα-
νάτου, καθότι ἡ ὀρθία αὐτοῦ στάσις ὑψοῦ
αὐτὸν ὑπεράνω τῶν ἐξ ἀνθρακικοῦ ὀξέος ἀε-
ρίου ὀλεθρίων ἀναθυμιάσεων, αἵτινες οὗται
βραβεῖαι διασκεδάννυνται βραδέως καὶ ἐπιφέ-
ρουσι θάνατον εἰς πάντα τὰ ἐγγύς τῆς ἐπι-
φανείας τοῦ ἔδάφους. Εἶνε δὲ τῆς αὐτῆς φύ-
σεως μὲ τὸ ἐν τῷ περιφύμῳ σπηλαίῳ τῆς
Νεαπόλεως *Grotto del cane* καὶ μὲ τὸ
ἐν τοῖς ἀτμώσεσιν τοῦ Πρυμόντου (*Pry-
mont*) ἄντροις ἀερίου. Καὶ ἤδη ἐξεθέσαμεν
τὰ τρία τρομερὰ φαινόμενα, ἅτινα ἄγουσιν
εἰς τὴν περὶ δένδρου τινὸς πίστιν, οὐ καὶ
αὐτὴ ἡ σκιά ἦν θανατηφόρος, καὶ ὅτι ἀπὸ
τῶν κλώνων τοῦ ὁποῦ τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐπι-
καθήμενα πτηνὰ ἐπιπτον κατὰ γῆς νεκρά.
Οὐδόλωι δὲ θαυμαστὸν, εἰ οἱ ἰθαγενεῖς καὶ
οἱ ἐξ ἰσσοῦ εὐπιστοὶ, εἰ καὶ γενναῖοι καὶ
τολμηροὶ περιηγηταὶ τῆς ἸΖης ἐκατονταε-
τηρίδος, ἀπέδωκαν εἰς δένδρον τι παράγον
τοσοῦτον μισαματικὸν δηλητήριον—ὡς τὸ
ἐλάχιστον μῶριον αὐτοῦ εἰσαχθὲν δι' ἀπλῆς
τινος ἀμιχῆς ἐν τῷ αἵματι ἐπέφερε θάνα-
τον—τὴν καταστρεπτικὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀ-
θικτοῦ καὶ ἐκ τῆς γῆς ἐκπεμπομένου καὶ ὀ-
λωι αὐτοῖς ἀκαταλήπτου ἀνθρακικοῦ ὀξέος
ἀερίου. Οὐδόλωι θαυμαστὸν, εἰ ἐξέλαβον
αὐτὸ ὡς ἀτμὸν ἀναδιδόμενον ἐκ τοῦ θανα-
τηφόρου φαρμακοδένδρου, καὶ ὅτι πρὸς συμ-
πλήρωσιν τοῦ θαυμαστοῦ καὶ φρικώδους τοῦ
διηγήματός των περιεκόσμησαν προσέτι αὐ-
τὸ καὶ μὲ τὸν βλαβερὸν γαλακτώδη ὀπὸν τῆς
ὑψηλῆς καὶ λεπτοφυοῦς ἀντιαρίδος (*antiar*).

Ἄλλὰ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ περιηγώμε-
θα τοσοῦτον τῆς πατρίδας γῆς μακρὰν, ἵνα

εὕρωμεν παραδείγματα φυτῶν παραγόντων
γαλακτώδη ὀπὸν μὲ βλαβερὰν ἰδιότητα· καὶ
αὐτὴ ἡ ἡμετέρα κνίδη εἶνε μὲ τοσοῦτον
θαυμαστὸν μικρὸν βλαβερὸν σύστημα ὀργά-
νων ἐφαδισμένῃ, ὅσον καὶ οἱ ὀδόντες τοῦ
ὄφους, καὶ τοσοῦτον τὴν κατασκευὴν ὁμοί-
ον ὥστε σχεδὸν δύναται νὰ κληθῇ ὀφρι-
κὸς ὄρις· ὁ ὄρις ἐν τῷ ἐμπροσθίῳ μέρει τῆς
γνάθου αὐτοῦ ἔχει δύο μακροὺς λεπτοὺς καὶ
κυρτοὺς ὀδόντας, κινητοὺς δὲ, ὡς τοὺς ὄνο-
χας τῆς γαλῆς καὶ κατὰ μῆκος διατετυρ-
μένους ὑπὸ μικροτάτου ἀγωγοῦ ἀπολήγον-
τος εἰς ὀπὴν τινα κατὰ τὴν ἄκρην αὐτῶν
καὶ εἰς μικρὸν ἐν τῇ ρίζῃ ἀδένα περιέχοντα
δηλητήριον. Ὅταν τὸ ζῶον δάκνη, ἡ τοῦ
δακνομένου πράγματος ἀντίστασις ἀπωθεῖ
πρὸς τὰ ὀπίσω τὸν ὀδόντα εἰς τρόπον ὥστε
οὗτος συμπίεζεται ἐντὸς τοῦ ἀδένος καὶ ἐκ-
πιέζει τὸ δηλητηριώδες βυστόν, ὑπερ διὰ
τοῦ μικροῦ σωλήνος εἰσέρει ἐντὸς τῆς πλη-
γῆς. Αἱ δὲ ἐπὶ τῶν φύλλων τῆς κνίδος τοί-
χες εἰσὶν οἱ ὀδόντες αὐτῆς, ἐκάστη δὲ θριξ
συνίσταται ἐκ μίας μόνης κυψελίδος μὲ μι-
κρόν τι κατὰ τὸ ἄκρον ἐξόγκωμα ἐκτεινό-
μενον πρὸς τὸ ἕτερον ἄκρον εἰς τι θυλακίον
περιέχον τὸν ἐρεθιστικὸν γαλακτώδη ὀπὸν.
Ἡ ἐλαφροτάτη πρόσφυσις διαρρηγνύει τὸ εὐ-
θραυστὸν ἐξόγκωμα καὶ, ὡς συμβαίνει εἰς
τοὺς ὀδόντας τοῦ ὄφους, ἡ πίσις τοῦ κυψε-
λώδους ἀγωγοῦ, ὅταν κεντῇ τὴν ἀπερισκέ-
πτως ἀψαμένῃν αὐτῷ χεῖρα, ἐξωθεῖ βιαίως
τὸν ὀπὸν τοῦ θυλακίου πρὸς τὰ ἔξω καὶ ἐκ-
γεί αὐτὸν ἐντὸς τῆς μικροτάτης πληγῆς.
Ἡ ἐκ τῶν ἡμετέρων κνιδῶν βλάβη εἶνε μι-
κρά, ἀλλ' ὁ φλογερὸς τῶν τροπικῶν ἥλιος ὁ
ὠριμάζων τὸ δηλητήριον τοῦ ὄφους καὶ κα-
θιστῶν αὐτὸ θανατηφόρον ὄπλον ὠριμάζει
ἐπίσης καὶ τὸν δηλητηριώδη ὀπὸν τῆς κνί-
δος. Τὸ ἐκ τῆς ἐλαφροτάτης προσφύσεως
μίας μόνης ἐξ αὐτῶν προξενούμενον ἄλλος
διαρκεῖ πολλὰς ἐβδομάδας, ἐπιφέρειν ἐξολιθ-
σιν εἰς τὸν βραχίονα· ὑπάρχει δὲ καὶ ἐν εἰ-
δος, ὅφ' οὐ πόνοις ὀξυῖ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διαρ-
κῶν προξενεῖται, καὶ αὐτοῦ τὸν θάνατον
δύναται τις πολλὰκις νὰ ἐκφυγῇ μόνον διὰ
τῆς ἐκτομῆς τοῦ παθόντος μέλους. Ε. Α.